

Právo pandemie covidu-19: náčrt celkového obrazu

Law of the Covid-19 Pandemic: A Sketch of the Whole Picture

Filip Křepelka, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Abstract: (Numbered paragraphs refer to chapters of the paper)

/1/ Covid-19 got the entire Earth in a grip in the year 2020. Few countries remain spared. Despite unprecedented restrictions, eighty million people contracted the disease, and almost two million people died. It thus deserves to be labelled pandemic. Czechia successfully countered the first wave in spring but faced an immense second wave in autumn, and the disease spoils Christmas. The paper delivers a comprehensive overview of the legal aspects of the Covid-19 pandemic while considering apparent social, economic, political, and psychological aspects. Anti-epidemic response in Czechia is crucial. Nevertheless, a comparative and integrationist perspective enriches it.

/2/ Medical and healthcare law and bioethics paid limited attention to anti-epidemic measures in the last decades. We primarily remembered the past epidemics: plagues, cholera, and the last “Spanish” flu one century ago and then legal measures and medicine.

/3/ As a new disease, Covid-19 was unknown. We discover it gradually. Unfortunately, the effects of the disease are confusing. Many patients show no symptoms or suffer from mild and moderate symptoms, typical for other common diseases. Others, mostly elderly and comorbid, need hospitalization, including intensive care. The statistics are incomplete, especially as regards the Covid-19 latency. Unsurprisingly under these conditions, opinions about this disease’s seriousness diverge significantly also among physicians and other experts, not to talk about the general public. This disagreement undermines effective government response.

/4/ The pandemic raises numerous questions about medical and healthcare laws and their implementation. The contact tracing, quarantines, isolations, and mandatory treatment are frontline. Available testing is necessary. Countries needed to mobilize their healthcare practitioners, who face extreme and chronic overwork. There were shortcomings in protective material, alleviated with its control. Existing pharmaceuticals mitigate severe symptoms in emergency regimes. Adequate coordination of healthcare and its sufficient financing is essential. The new contagious disease requires swift research. Development of vaccines accelerated, and we start to discuss the rules for distribution and eventual incentives if mandatory vaccination were unfeasible. Even the funerals of people deceased for Covid-19 faced hygienic restrictions.

/5/ Covid-19 as the disease and anti-epidemic measures respectively, however, affect the entire society and economy of most nations. Countries introduced, relaxed, and reintroduced unprecedented lockdowns. Restrictions suppressed international and curtailed intrastate mobility. Even visits in local settings are subject to limitations. Somatic distancing shall limit the contagion. Facemasks have become obligatory. The global economy suffers abrupt changes, especially transportation, hotels, restaurants, culture, or sport. Enterprises face immense losses, while people suffer from unemployment. Countries alleviate sharp economic consequences with subsidies, which, however, become a burden for the treasury. Schools closed for weeks and months, and the pandemic thus triggered planetary educational experiment with distant education.

/6/ Many countries, including Czechia, introduced and prolonged the state of emergency. Pandemic as emergency contributed to the dominance of the executive branch. Parliamentary scrutiny reduced. Nevertheless, further months show limits of the legitimacy of executive law-making. We thus plead for lex / codex Covid-19. The pandemic exposes an uneasy relation between expertise and politics. The anti-epidemic response is inherently political, especially if physicians and other scientists disagree, and the general public has a broad palette of views. Countries postponed some elections and permitted mail ballots in more cases. Despite regional differences, the response is homogenous in Czechia, contrary to federations and large populous countries.

/7/ The Covid-19 pandemic sparked unplanned competition of two hundred countries in several disciplines: infection rates, the performance of healthcare reflected in fatality rate, and tackling socioeconomic caused by the pandemic and anti-epidemic restrictions. The West spectacularly failed if compared to the Far East, where the disease originated. Czechia succeeded in spring but failed in autumn for a sharp rise of cases and fatalities. We discuss the different performance of male and female leaders. The pandemic shatters international relations. When discussing the Covid-19 pandemic laws, we can discuss the competition of legal systems. Czechia suffers from persistent formalism, nihilism, and lability of its law influenced by contradictory impulses from abroad. Emergency exposes its shortcomings. The World Health Organisation went to the spotlight. The European Union, which already faces several parallel crises, resembles a comorbid patient who frequently succumbs to this and other diseases, with frozen cross-border movement. Supranational technocrats can hardly take over public health issues.

/8/ Countries tackle the Covid-19 pandemic with unprecedented restrictions. Many call for their scrutiny with fundamental rights and economic freedoms in cross-border movements. The Covid-19 pandemic poses new challenges for equality and justice triggered by quarantines, isolations, mobility, and eventual vaccination. Freedom of speech is essential for discussion, even if speculations, conspiracy theories proliferate, and selfishness are exposed. The Covid-19 pandemic challenges our notion of equality with restrictions applied to patients and suspects and eventual immunity privileges. We shall discuss the role of constitutions, international catalogues of fundamental rights and international treaties liberalizing trade and mobility, the courts adjudicating on individual rights and freedoms, and lawyers during this type of emergency.

/9/ Tackling the Covid-19 pandemic requires suppression and sanctioning of behaviour being standard one year ago. Czechia combines threat with severe sanctions with passivity. The West is reluctant to intrude into privacy and consequences for interpersonal relations. The pandemic is unprecedented in its impact on affluent and hedonist society where many people engage in non-essential economic activities curtailed with the pandemic and related restrictions. Unfortunately, the Covid-19 pandemic escalates existing socio-political tensions, which hinders the pursuit of public health protection as a concretization of public interest. We shall question prevalent liberalism in politics and individualism in Western society. Eradication of the disease seems implausible and herd immunity questionable. Many perceived climate change as the most serious and declared an emergency in the last years. The pandemic could trigger unrest, societal and wars are not implausible.

Key words: Covid-19 – pandemic – state of emergency – public health – law

Abstrakt: (Očíslované odstavce odkazují na kapitoly článku)

/1/ Covid-19 ovládl v roce 2020 celou Zemi. Jen málo zemí zůstává ušetřeno. Navzdory bezprecedentním omezením se touto nemocí nakazilo osmdesát milionů lidí a téměř dva miliony lidí zemřely. Zaslouží si tedy označení pandemie. Česko úspěšně čelilo první vlně na jaře, ale na podzim čelila obrovské druhé vlně, protože nemoc kazí Vánoce. Článek přináší ucelený přehled právních aspektů pandemie Covid-19 a zároveň zvažuje zjevné sociální, ekonomické, politické a psychologické aspekty. Zásadní význam má v Česku protiepidemická reakce. Nicméně komparativní a integrační perspektiva ji obohacuje.

/2/ Zdravotnické právo a bioetika věnovaly v posledních desetiletích omezenou pozornost protiepidemickým opatřením. Primárně jsme si vzpomněli na minulé epidemie: mor, cholera a konečně na „španělskou“ chřipku před sto lety a pak na zákonná opatření a léky.

/3/ Covid-19 jako nová nemoc byl neznámý. Objevujeme ji postupně. Bohužel, následky nemoci jsou matoucí. Mnoho pacientů nevykazuje žádné příznaky nebo trpí mírnými a středně závažnými příznaky, které jsou typické pro jiná běžná onemocnění. Ostatní, většinou starší a komorbidní, potřebují hospitalizaci, včetně intenzivní péče. Statistiky jsou neúplné, zejména co se týče latence Covid-19. Není divu, že za těchto podmínek se názory na závažnost této nemoci výrazně rozcházejí i mezi lékaři a dalšími odborníky, nemluvě o široké veřejnosti. Tento nesouhlas podkopává účinnou vládní reakci.

/4/ Pandemie vyvolává řadu otázek týkajících se zdravotnických zákonů a jejich aplikace. Trasování kontaktů, karantény, izolace a povinná léčba jsou na prvním místě. Dostupné testování je nezbytné. Země potřebovaly mobilizovat své zdravotnické pracovníky, kteří se potýkají s extrémní a chronickou přepracovaností. Ochranného materiálu byl nedostatek, avšak zmírněný jeho kontrolou. Dostupná léčiva zmírňují závažné symptomy v nouzových režimech. Zásadní význam má odpovídající koordinace zdravotní péče a její dostatečné financování. Nová nakažlivá nemoc vyžaduje rychlý výzkum. Vývoj vakcín se urychlil a začneme diskutovat o pravidlech distribuce a případných benefitech, pokud by povinné očkování nebylo proveditelné. Dokonce i pohřby lidí zesnulých kvůli Covid-19 čelily hygienickým omezením.

/5/ Covid-19 jako nemoc, resp. protiepidemická opatření nicméně postihují celou společnost a hospodářství většiny národů. Země zavedly, uvolnily a znovu zavedly bezprecedentní omezení. Omezení potlačovala mezinárodní a omezovala vnitrostátní mobilitu. I návštěvy v místním prostředí podléhají omezením. Somatické distancování omezí nákazu. Zakrývání dýchacích cest se stalo obligatorním. Globální ekonomika trpí náhlými změnami, zejména doprava, hotelnictví, restaurace, kultura či sport. Podniky čelí obrovským ztrátám, zatímco lidé trpí nezaměstnaností. Země zmírňují ostré ekonomické důsledky kompenzacemi, které se však stávají zátěží pro veřejné rozpočty. Školy se na týdny a měsíce zavíraly a pandemie tak spustila celosvětový vzdělávací experiment se vzdáleným vzděláváním.

/6/ Mnoho zemí, včetně Česka, zavedlo a prodloužilo stav nouze. Pandemie jako stav nouze přispěla k dominanci výkonné moci. Parlamentní kontrola se omezila. Další měsíce nicméně ukazují meze legitimacy exekutivní normotvorby. Plédujeme proto za lex / codex Covid-19. Pandemie odhaluje nelehký vztah mezi odborností a politikou. Protiepidemická reakce je ze své podstaty politická, zejména pokud s ní lékaři a další vědci nesouhlasí, a široká veřejnost má mnoho názorů. Země některé volby odložily a povolily distanční hlasování Navzdory regionálním rozdíly je reakce v Česku homogenní, a to na rozdíl od federací a velkých lidnatých zemí.

/7/ Pandemie Covid-19 vyvolala neplánovanou soutěž dvou stovek zemí v několika oborech: v míře infekcí, ve výkonnosti zdravotní péče odrážející se v míře úmrtnosti a v řešení socioekonomických problémů způsobených pandemickými a protiepidemickými omezeními. Západ ve srovnání s Dálným východem, kde nemoc vznikla, selhal. Česko uspělo na jaře, ale již nikoliv na podzim. Diskutujeme rozdílné projevy mužských a ženských vůdců. Pandemie otřásá mezinárodními vztahy. Při pojednávání zákonů týkajících se Covid-19 můžeme diskutovat o konkurenci právních systémů. Česko trpí přetrvávajícím formalismem, nihilismem a labilitou svého práva ovlivněnou protichůdnými impulzy ze zahraničí. Nouze odhaluje jejich nedostatky. Světová zdravotnická organizace se dostala do centra pozornosti. Evropská unie, která již čelí několika souběžným krizím, připomíná komorbidního pacienta, který často podléhá těmto i jiným nemocem. Nadnárodní technokraté těžko mohou převzít problematiku veřejného zdraví.

/8/ Země řeší pandemii Covid-19 bezprecedentními omezeními. Mnozí volají po jejich poměrování se základními právy a hospodářskými svobodami v přeshraničním pohybu. Pandemie Covid-19 představuje nové výzvy pro rovnost a spravedlnost vyvolané karanténami, izolacemi, mobilitou a případným očkováním. Svoboda slova je pro diskusi nezbytná, i když se množí spekulace, konspirační teorie a odhaluje se sobectví. Pandemie Covid-19 zpochybňuje naše pojetí rovnosti kvůli omezením uplatňovaným na pacienty a podezřelé a na druhé straně kvůli případným imunitním výsadám. Budeme diskutovat úlohu ústav, mezinárodních katalogů základních práv a mezinárodních smluv liberalizujících obchod a mobilitu, o soudech, které rozhodují o právech a svobodách jednotlivců a o právnících v době tohoto druhu nouze.

/9/ Boj s pandemií Covid-19 vyžaduje omezení a sankcionování chování, která jsou již rok standardem. Česko kombinuje hrozbu přísnými sankcemi s pasivitou. Západ se zdráhá zasahovat do soukromí. Pandemie nemá obdoby, pokud jde o její dopad na blahobytnou a hedonistickou společnost, kde se mnoho lidí podílí na zbytných hospodářských činnostech, které jsou omezeny pandemií a souvisejícími omezeními. Pandemie Covid-19 bohužel stupňuje existující společensko-politické napětí, což brání snaze chránit veřejné zdraví jako konkretizaci veřejného zájmu. Budeme zpochybňovat převládající liberalismus v politice a individualismus v západní společnosti. Vymýcení choroby se zdá být nepravděpodobné a stádní imunita sporná. Mnozí vnímali změnu klimatu jako nejzávažnější a v posledních letech vyhlásili stav nouze. Pandemie by mohla vyvolat nepokoje, války nejsou nepravděpodobné.

Klíčová slova: Covid-19 – pandemie – stav nouze – veřejné zdraví – právo

1. PODIVNÝ ROK 2020

1.1. POSTUP PANDEMIE

V lednu 2020 vypukla ve městě Wu-chan v provincii Chu-pej neobvyklá nákaza. Jak však postřehl Karel Čapek, Čína je vzdálená a podivná přelidněná země, kde se bez zájmu světa může dít leccos.¹ Desetitisíce nakažených přes důrazná opatření tamního režimu tak během února vzrušovaly ve světě jen zájemce.

Koncem února se to změnilo, když nákaza přišla do Itálie. 1. března byli též v Česku diagnostikováni první nakažení. 6. března z Itálie vrátivším se turistům bylo uloženo hlásit se do karantény,² 10. března se uzavřely školy³ a zapověděly hromadné kulturní a sportovní akce, když již předtím proběhlo mistrovství v biatlonu v Novém Městě na Moravě s diváky jen před televizory,⁴ 12. března vláda vyhlásila nouzový stav,⁵ následovala řada omezení včetně zákazu provozu restaurací a hostinců, prodeje nepotravinářského zboží a služeb, lázní, sportovišť a další, 15. března omezení vycházení až na důležité důvody⁶ a 18. března povinnost nosit roušku na veřejnosti.⁷ Během měsíce jsme se ocitli v jiném světě.

Česko, kde přes veškerá omezení počet nakažených dosáhl během března tří tisíců, nebylo nijak zvláštní. Nákaza zasáhla celou planetu. Většina států na ni odpověděla obdobně, ty zbývající jsme pak mohli sledovat se zatajeným dechem. Následoval duben, kdy přibýlo dalších osm tisíc nakažených. Zároveň se mnozí již uzdravili. Koncem dubna začala uvolňování, pochopitelně váhavá a postupná. Nouzový stav skončil 17. května.⁸ Otevřely se obchody a restaurace, během června se do škol začali vracet žáci a studenti.

Covid-19 však z Česka bohužel nezmizel. Koncem června jím trpěli horníci na Karvinsku. Během července se jako ohnisko proslavil pražský noční klub Tectle Mechtle. Týden po týdnu byly zasažené

¹ Viz ČAPEK, Karel. *Válka s Mloky*. 20. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1981, kapitola 8 *Chief Salamander klade požadavky*. Čapkovo drama *Bílá nemoc* je pak v čemsi doslova prorocké. Nevyléčitelná nemoc se označuje jako Morbus Tschengi, vypukla totiž v Pekingu, a dr. Čeng ji popsal. Nebo třicetiletý novinář považuje za zajímavé, že nemoc postihuje lidi starší čtyřiceti let, přičemž dr. Sigelius odvětí, že kdyby byl starší... Viz ČAPEK, Karel. *Dramata: Loupežník – R.U.R. – Věc Makropulos – Bílá nemoc – Matka*. Praha: Československý spisovatel, 1994, 1. akt, 2. obraz, oba dle textu ve Wikizdroje.

² Mimořádné opatření čj. MZDR 5503/2020-10/PRO (povinnost osob s trvalým pobytem v ČR oznámit lékaři pobyt v Itálii).

³ Nejdříve mimořádné opatření Ministerstva zdravotnictví 10676/2020-1/MIN/KAN dle zák. č. 258/2020 Sb., o ochraně veřejného zdraví ze dne 10. 3. 2020 zakázalo prezenční výuku od 11. 3. 2020, nicméně řada škol poslala žáky a studenty domů již hned po vyhlášení, tj. 10. 3. Jako krizové opatření č. 74/2020 Sb., ze dne 12. 3. byl zákaz potvrzen na dobu neurčitou po zavedení nouzového stavu.

⁴ Ochranné opatření Ministerstva zdravotnictví ČR čj. MZDE 5503/2020-7/PRO ze dne 2. 3. 2020.

⁵ Usnesení vlády ČR 69/2020 Sb. ze dne 12. 3. 2020 č. 194, z důvodu ohrožení zdraví v souvislosti s prokázáním výskytu koronaviru (označovaným jako SARS CoV-2) na území ČR.

⁶ Usnesení vlády ČR 85/2020 Sb., ze dne 15. 3. 2020 č. 215 o přijetí krizového opatření (omezení volného pohybu).

⁷ Usnesení vlády ČR 106/2020 Sb., ze dne 18. 3. 2020 č. 247 o přijetí krizového opatření (povinné ochranné prostředky dýchacích cest...), s účinností od 19. 3. 2020 od 0:00 hod.

⁸ Usnesení vlády ČR 219/2020 Sb., ze dne 30. 4. 2020 o prodloužení nouzového stavu v souvislosti s epidemií viru SARS Cov-2: I. „[...] prodlužuje do 17. května 2020 nouzový stav [...]“

různé venkovské okresy. Ale stejně jako v cizině však vedla metropole. V srpnu se denní přírůstky již blížily nárůstům na jaře.

Už na jaře se připouštělo, že na podzim hrozí druhá vlna. Od září se tak měly opětovně nosit roušky v hromadné dopravě či uvnitř budov.⁹ Již během září se začalo ukazovat, že druhá vlna bude řádově větší než první. Růstem nálezů se Češi začali stávat v cizině hrozbou, stejně jako cestování do Česka. Děti se vrátily do školy v rouškách. Nechtělo se „zastavit ekonomiku“. Lze se jen dohadovat, jakou roli při otálení sehrály krajské a senátní volby.¹⁰

Nouzový stav vláda vyhlásila 5. října.¹¹ Postupně se zavedla víceméně všechna omezení, která byla na jaře. 21. října se pak omezil pohyb osob¹² a 28. října začal platit zákaz nočního vycházení (21:00–4:59).¹³ Během října totiž druhá vlna přerostla do tsunami. Denní přírůstky rostly do tisíců. 23. a 27. října a 4. listopadu přesáhl denní přírůstek odhalených nálezů patnáct tisíc. To odpovídalo součtu za prvních pět měsíců pandemie. 24. listopadu počet diagnostikovaných nakažených překročil půl milionu.

Jakkoli čísla povážlivě rostla po celé Evropě, Česko se stalo tragickým šampionem. Jarního vítěze¹⁴ covid-19 na podzim doslova knokoutoval. Koncem října se v nemocnicích budovala oddělení – jež leckdo nazýval *kovidária* – pro další a další tisíce pacientů. Počet zemřelých na přelomu října a listopadu útočil na dvě stovky denně, 17. prosince počet zemřelých překročil deset tisíc. Nákaza prošla celou zemí. Nárůsty byly nakonec nejvyšší v některých venkovských okresech.

Koncem listopadu jsme měli podzimní *lockdown* za úspěšný, neboť už denně přibývaly jenom tisíce. Děti se vrátily do škol, otevřely se obchody a restaurace, protože provozovatelé si zoufají a lidé chtějí nakupovat a scházet se. Všichni se těšili na vánoce a mnozí na hory. Doufali jsme snažně,¹⁵ že jsme už alespoň částečně „promořeni“ a tak alespoň dočasně imunní. Třeba virus oslabil. Za poslední listopadový týden však přibylo více nálezů než za první půlrok. Při korektuře tohoto textu během vánoc je bohužel zřejmé, že závěr roku doprovodí obdobné nárůsty nakažených a zemřelých jako koncem

⁹ Mimořádné opatření MZDR 15757/2020-33/MIN/KAN ze dne 9. 9. 2020 (nošení ochranných prostředků dýchacích cest).

¹⁰ Volby do zastupitelstev krajů 2.–3. 10. 2020 stejně jako první kolo voleb třetiny Senátu PČR, druhé kolo pak 9.–10. 10. 2020.

¹¹ Usnesení vlády ČR č. 391/2020 Sb. (ze dne 30. 9. 2020), o vyhlášení nouzového stavu pro území ČR z důvodu ohrožení zdraví v souvislosti s prokázáním výskytu koronaviru (označovaný jako SARS CoV-2) na území ČR na dobu od 00:00 hodin dne 5. 10. 2020 na dobu 30 dnů.

¹² Usnesení vlády ČR č. 424/2020 Sb. (ze dne 21. 10. 2020).

¹³ Usnesení vlády ČR č. 431/2020 Sb. (ze dne 26. 10. 2020) č. 1102.

¹⁴ Česko se mohlo považovat za člena elitního klubu úspěšných začátkem května, když rakouský kancléř Sebastian Kurz svolal videokonferenci premiérů Austrálie, Česka, Dánska, Řecka, Izraele, Norska, Singapuru a Nového Zélandu – viz ČTK. Kurz hovořil s premiérem země s nízkým výskytem covidu-19 včetně Babiše. Tématem bylo i otvírání hranic. *Lidovky.cz* [online]. 7. 5. 2020. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/svet/kurz-hovoril-s-premiery-zemi-s-nizkymvyskytem-covidu-19-konference-se-zucastnil-take-premier-babis.A200507_132207_In_zahranici_ele>.

¹⁵ Ve vánoční době se nabízí rozhovor z dětské knihy dalšího prvorepublikového spisovatele: (*Pěta Bajza*) *Pravil jsem: „Protože když se skáče ze stráně na trať, tak je to opovážlivé spoléhání na milost boží.“ (Čeněk Jirsák): On se lekl, že uvalil na sebe tak těžký hřích, ale pak pravil: „Nemám hřích, protože opovážlivé spoléhání na milost boží jsme v nábožce ještě neměli.“, viz POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět*. Praha: SNKL, 1958.*

října. Znovu se zavedla přísná omezení, mezi nimiž lze jako symbol vyzdvihnout zákaz vycházení zahrnující silvestrovskou noc.¹⁶ Nadějí do roku 2021 se stává očkování, jež má v případě zdravotníků začít ještě před koncem tohoto podivného roku.

1.2. CELOSVĚTOVÝ DOPAD NA HOSPODÁŘSTVÍ, STÁT A PRÁVO

Přes opatrné otevírání hranic mezi státy, zvláště pak uvnitř Evropské unie, je cestování omezené. Státy však místo dalekosáhlých zákazů začaly předepisovat karantény pro kohokoli přicestovavšího ze zemí postižených nárůstem případů nákazy.

Pandemie covidu-19 způsobila značný hospodářský propad na celé Zemi. V řadě států narostlo politické pnutí. Zastavil se mezinárodní společenský život. Za všechno lze uvést XXXII. letní olympijské hry v Tokiu, které byly odloženy na rok 2021,¹⁷ přičemž se začalo pochybovat, zda se vůbec uskuteční.

Opatření na zastavení pandemie představují nebyvalá omezení. Proměňuje se tak též právo. Protiepidemická opatření přijímají dvě stovky států s rozdílnými zdravotními, ale též společenskými, hospodářskými a politickými poměry. Právní komparatistika tak dostává nezvyklou příležitost.¹⁸ V tomto příspěvku však do ciziny nahlédneme jen příležitostně. Podrobné soustavné srovnávání si totiž nakonec vyžádá celé svazky.

Lidé se při vnímání nákazy covidem-19 rozcházejí, včetně hodnocení, zda je to skutečně pandemie. Pochopitelná je tak živá debata. Pandemie covidu-19 je politikum *par excellence*. Při významu práva v moderní západní společnosti předpokládejme vášnivé debaty, co se smí, jakož též hojně soudní spory.

1.3. ZPRACOVÁNÍ TEXTU

Časopis zdravotnického práva a bioetiky očekává zaostření na zdravotnicko-právní a bioetické otázky pandemie covidu-19. Ekonomické, sociální, politické dopady a jejich právní souvislosti však nepůjde zcela pominout. Pandemie covidu-19 ovlivnila vskutku vše, potvrzujíc tak řeckou předponu slova. K mnohým aspektům covidu-19 či pandemie je pak již nyní na Internetu jako komunikační dálnici záplava textů. Zjednodušení potřebuje čtenář-právník hlavně v medicíně.¹⁹

¹⁶ Usnesení Vlády ČR č. 1375 ze dne 23. 12. 2020 (č. 595/2020 Sb.), které oproti původním návrhům ze zákazu nočního vycházení mezi 21.00 a 4.59 od 27. 12. 2020 do 10. 1. 2020 nevyjímá 31. 12. 2020.

¹⁷ Společným rozhodnutím *International Olympic Committee* a *Tokyo Organizing Committee* ze dne 24. 3. 2020.

¹⁸ Již zatímními zprávami a předpokládaným rozpracováním do obsáhlého svazku je pozoruhodný projekt sledující ústavní souvislosti nouzových stavů *Covid-19 and States of Emergency*, jež vede oxfordská profesorka Joelle Grogan. 106 národních zpráv (do 19. 10. 2020) doplňují průřezové studie. Studii hostí *Verfassungsblog* a podporuje *Stiftung Mercator*, viz <<https://verfassungsblog.de/category/debates/covid-19-and-states-of-emergency-debates/>>. Českou zprávu připravila VIKARSKÁ, Zuzana: Czechs and Balances – If the Epidemiological Situation Allows... *Verfassungsblog* [online]. 20. 5. 2020. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/czechs-and-balances-if-the-epidemiological-situation-allows/>>, DOI: <https://doi.org/10.17176/20200520-133608-0>.

¹⁹ Na internetu jsou všeobecně dostupné první výsledky výzkumů, které jejich autoři prezentují s ohledem na naléhavost a kvůli urychlení reflexe, též preprinty připravovaných zásadních odborných článků. Pro tuzemského čtenáře hledajícího shrnutí lze doporučit články in *Farmakoterapeutická Revue*. 2020, roč. 5, Suppl 1. Jejich zpřístupnění na stránkách Lékařské komory ČR naznačuje, že se považuje za *mainstream* tuzemské medicíny. Dostupné z: <[https://www.lkcr.cz/informace-262.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cz_100130](https://www.lkcr.cz/informace-262.html?do[loadData]=1&itemKey=cz_100130)>.

Dlouhý text navazuje na promýšlení během jarního semestru. Prezenční výuka se přerušila nejdříve na dva, posléze na pět týdnů, aby nakonec nebyla celý semestr. Nadšenci mezi pedagogy zahájili distanční výuku, jejíž metody si takto chtě nechtě osvojovali též studenti. Nakonec se organizovaly distanční písemky. Přes plány návratu do lavic bylo začátkem září patrné, že podzimní semestr bude též distanční, jen si to mnozí nechtěli připouštět.

Text jsem dopisoval během týdnů, kdy Česko čelilo tsunami covidu-19. Zachytit vše není možné. Čtenáři si však jistě leccos doplní sami. Vždyť pandemií žije každý. Právních témat zasluhujících články či kapitoly jsou pak desítky. Komplexní analýza by byla tisícistránková monografie. Tento text přes svůj rozsah odstavcem či dokonce jen několika větami svede tato témata jen uvést a naznačit směry jejich promýšlení. Nutně zůstává na mnoha místech pouhým přehledem. Nesvede být vlastně ani seznamem všech opatření. Záměrem je totiž hlavně ukazovat na to podstatné, jakkoli pro názornost se tak občas činí na případech týkajících se jednotlivců.

Pandemie covidu-19 je pochopitelně obrovské téma pro zdravotnické právo jako můj vedlejší obor. Dotkla se však též hlavního oboru, jímž je právo Evropské unie. Tato jedinečná nadnárodní organizace se začátkem jara otřásla ve svých již jinak narušených základech. Obojí bylo žádoucí představit studentům a debatovat s kolegy²⁰.

Přemýšlení prohloubila, ale psaní textu zároveň zdržovala již dříve připravovaná kapitola věnovaná veřejnému zdraví do monografie *Public Interest in Law*, jejímiž editory jsou koordinátoři stejnojmenného projektu profesori Luboš Tichý a Michael Potács. Covid-19 jako zásadní související událost si vyžádala přepsání textu.²¹

Společenské a politické střety, jež pandemie a protiepidemická opatření vyvolaly, se ještě osvětlí. Čtenář postupně nazná mé mínění. Zaznívají názory odlišné, ba vyložené protikladné. Zrovna Češi se ohledně covidu-19 vášnivě dohadují. Zadržení jarní vlny patrně rozvrátilo shodu na opatřeních bránících vlně podzimní.

Pandemie covidu-19 posílila vlastní vnímání soudobé společnosti Západu jako naší části světa, a tedy také státu a práva západního typu. Tyto problémy se hromadí a stupňují tak, že se již zhusta označují za krize. Selhávání Západu při pandemii covidu-19 je určitě další takovou krizí. Češi pak vykazují vlastnosti, jež zřejmě napomohly podzimní tsunami covidu-19. Veřejnosti se zde poodhalí, zda a jak lze tuto tragédii přičítat slabinám českého státu a práva.

2. OHLÉDNUTÍ DO MINULOSTI

²⁰ Přednášky v MS Teams Masarykovy univerzity na jaře 2020: 28. 4. *Pandemické právo*, 29. 4. *Evropská unie a pandemie covidu-19* a 18. 5. 2020 *The European Union and the covid-19 pandemic* (Erasmus). Na podzim pak 7. 10. *Pandemické právo*, jakož spoluorganizace české pedagogické, doktorandské a studentské účasti na maďarsko-rakousko-českém semináři *Covid-19 und Europarecht: Pandemiebekämpfung zwischen Krisenmanagement und Solidarität = Seminar in European Law: Covid-19 Pandemic Crisis Management and Solidarity*, který zorganizovali prof. Attila Vincze (Andrássy-Universität Budapest) a prof. Thomas Jaeger (Universität Wien) ve dnech 18.–19. 11. 2020.

²¹ (Předpokládáno) KŘEPELKA, Filip. *Public Interest, Public Health and the Covid-19 Pandemic*. In: POTÁCS, Michael – TICHÝ, Luboš. *Public Interest in Law*. Intersentia. 2021, s. 347–366.

2.1. OKRAJOVÁ ZÁLEŽITOST

Při výuce předmětů zdravotnického práva jsem tři slajdy prezentace komentoval deset minut. Stěží se odlišila karanténa a izolace. Zmínila se postžitelnost šíření vážných onemocnění, jimiž však byly vedle ojedinělé tuberkulózy pouze pohlavní HIV/AIDS. Sama epidemie však byla tematika hypotetická. Každoroční chřipky, kvůli nimž se omezoval vstup do nemocnic a spojovaly školní třídy, budou po letošku drobností. Jinak to vlastně byl historický exkurs. Zmínily se morové rány připomínané sloupy na náměstích měst a španělská chřipka 1917–1920.

Po účasti na desítkách konferencí zdravotnického práva potvrzují, že trasování, karantény a izolace nikdy nebyly tématem. Při chudokrevnosti české odborné literatury, zejména pak detailních komentářů speciální legislativy nepřekvapí, že nemáme žádný podrobný rozbor právních aspektů protiepidemických opatření.²² Ani během pandemie se toho dosud moc nezveřejnilo,²³ snad se alespoň píše. Ani pro zdravotnické právo v cizině to však nebylo významné téma.²⁴

Právě ochrana před epidemiemi je přitom původní zdravotnické právo, respektive jeho veřejná část, rámec pro agendu zvanou *veřejné zdraví (public health)*.²⁵ Typickým tématem zdravotnického práva sice byla svoboda pacienta odmítnout zákrok. Záměrné domácí porody či přístupy vůči léčitelství jím však nebyly, vždyť medicína nebyla široce dostupná, zdravotnictví zadarmo už vůbec ne.

Předzvěst, že naši společnost covid-19 zaskočí, bychom však mohli vidět v rozmáhajícím se odmítání očkování. Uvědomme si přitom, že očkování představuje předcházení vážným nákazám, jež se během 20. století staly ojedinělé či vymizely. Povinné očkování se tak stalo významným tématem medicínského práva.²⁶

2.2. OD MORU KE COVIDU-19

²² Jediným komentářem klíčové legislativy je KRÝSA, Ivo – KRÝSOVÁ, Zdena. *Zákon o ochraně veřejného zdraví: komentář*. Wolters Kluwer, 2016. § 62–70 se věnuje pouze 12 stran, přičemž polovinu nutně zabírá samotný text zákonných ustanovení.

²³ Kniha DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Lex Covid (č. 191/20 Sb., č. 209/2020 Sb., č. 210/2020 Sb.) – komentář*. Wolters Kluwer, 2020, máte svým názvem. Předmětem jsou zákony měnící kvůli protiepidemickým omezením a hospodářskému propadu záležitosti soudního řízení, exekucí a insolvenčí, nájmu bytů a nebytových prostor. Nejedná se tedy o publikaci sledující české pandemické právo ke covidu-19.

²⁴ Například standardní (1006 stran) učebnice anglického zdravotnického práva JACKSON, Emily. *Medical Law. Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, 2006, nevěnuje epidemiím, karanténám, izolacím ani ochraně veřejného zdraví nejen žádnou kapitolu, ale vůbec téma mívá.

²⁵ REICH, Warren T. (ed.). *Encyclopedia of Bioethics*. 2. vydání. New York: Macmillan, 1995. BEAUCHAMP, D. E. Philosophy of Public Health. In: *Encyclopedia of Bioethics*, s. 2161–2165. GRAD, Frank P. Philosophy of the Law of Public Health. In: *Encyclopedia of Bioethics*, s. 2173–2177.

²⁶ Ani o něm však nenacházíme solidní detailní monografie, toliko odborné články, sborníkové příspěvky a internetové *plaidoyer* jednotlivých názorových proudů, jako dokládají přehledy literatury v diplomových pracích, z posledních let např. SEIDLOVÁ, Lucie. *Otázka ústavní konformity právní úpravy povinného očkování v ČR*. Olomouc: PrF UP Olomouc, 2018; ADAMEC, Václav. *Lidskoprávní problematika povinného očkování dětí z pohledu rodičů*. Olomouc: PrF UP Olomouc, 2018; či TRÁVNÍČKOVÁ, Sabina. *Právní aspekty očkování*. Brno: PrF MU Brno, 2019.

Ohledně epidemií předchozích tisíciletí máme jen kusé poznatky.²⁷ Někdy jen tušíme povahu kronikami zmiňovaných onemocnění. Oproti covidu-19 se šířily určitě pomaleji. Lidé totiž cestovali méně a pomaleji. Nicméně též tehdy se omezoval pohyb. Tradiční medicína byla stěží účinná. Úmrtnost byla ve srovnání s covidem-19 obrovská. Běžný byl hlad, ba propukal hladomor. Osud nakažených naznačuje úsloví „platit jako mourovatý“, čili „morový“!²⁸ Odtahování se zdravých od nakažených či podezíraných z nákazy bylo projevem sebezáchovy. Vysoko se pak hodnotilo ošetřování nemocných, sebeobětování pak propůjčovalo svatost. Spíše však platilo, více než jindy, že je „člověk člověku vlkem“. Mor doprovázelo násilí. Moc se snažila udržet pořádek stupňováním přísnosti až ke krutosti.

Morové rány se zapsaly do naší kultury. Mor je běžné chápání prvního ze čtyřech jezdců apokalypsy. Morové sloupy na náměstích středoevropských měst vyjadřují bázeň před božím hněvem, ale také vděčnost přeživších, vždyť si mohli přilepšit ti, kteří dosud byli dole. Covid-19 leccos převrací též nyní.

Připomeňme si původ slov vyslovených letos tisíckrát častěji než loni. Pocházejí z benátské italštiny, jazyka mnohasetleté obchodní a kulturní velmoci Středomoří. *Karanténa* bylo čtyřicet dní, na niž se zdržovali jednotlivci přicestovavší ze zemí, kde se předpokládala nákaza. *Izolace* poukazuje na ostrovy, kde se nejen snáz chrání před nákazou, ale kam lze nakažené též převézt. *Lazzaretto vecchio* byl pak ponurý ostrov u skvostných Benátek užívaný pro tento účel. Byla to stejná společnost, jež nám dala slova *banka* či *firma*, je to období dodnes ceněné architektury, hudby a literatury. Mor byl prostě nechtěný doprovod obchodu.

Epidemie však trápily lidstvo od nepaměti. Jen ty nejsmrtejnější se zapsaly do dějin. „Černá smrt“ 14. století si vyžádala životy snad třetiny Evropanů.²⁹ Mor označoval smrtelné nákazy obecně, nebylo to jen příslušné bakteriální onemocnění. Smrtelná však byla též již tenkrát rozlišená další onemocnění. Pohlavně přenosná příjice (syfilis) přišla do Evropy z Ameriky, aby staletí stíhala sukničkáře a jejich ženy. Největším zabijákem však byly pravé neštovice (*variola*). V jejich případě však obyvatelstvo Evropy a Asie však nakonec získalo jakousi odolnost. Zavlečení do Ameriky, Austrálie či Oceánie bylo totiž pro (zde epidemicky, ale též jinak naivní) domorodce doslova vražedné. Údajné rozdávání přikrývek po zemřelých naznačuje genocidu. Pochopitelně se nyní dostalo pozornosti mínění, že neštovice kolonizaci bílému muži usnadnila.³⁰

Rostoucí města umocnila existující hygienické problémy. Epidemiemi 19. století byly cholera a tyfus. Zapomínat však nesmíme ani na subtropy a tropy, kde řádila žlutá zimnice či malárie. Poslední akutní pandemií však byla španělská chřipka, která měla zabít snad více lidí než právě skončivší světová válka.

²⁷ Tuzemská reflexe morových ran viz WONDŘÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích: o moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách*. Praha: Triton, 1999.

²⁸ HORA, Petr. *Toulky českou minulostí. 2. díl*. Praha: Práce, 1991, s. 419.

²⁹ Zájemce o detailní historiografii této středověké tragédie v češtině nechť sáhne po BERGDOLT, Klaus. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002.

³⁰ ALCHON, Suzanne Austin. *A Pest in the Land: New World Epidemics in a Global Perspective*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2003.

Rozvoj vědy a průmyslová revoluce přinesly nejen rozeznávání jednotlivých onemocnění, ale též první účinné léčebné postupy. Během 19. století se veřejné zdraví stalo specifickou agendou. Během 20. století se pak podařilo nákazy potlačit. Třeba pravé neštovice se nakonec podařilo eradikovat. Pomohla jistě hygiena či zlepšená zdravotní péče, stejně jako všeobecné očkování.

Epidemie však nevytizely. Vracela se vážnější chřipka, asijská, mexická či prasečí. Smrtelné nákazy eboly či SARS se nakonec podařilo zastavit. Covid-19 se tak stal první oficiální akutní pandemií po sto letech. Onen druhý přívlástek dává smysl, za pandemií se úředně považuje též HIV/AIDS. Toto chronické onemocnění zůstává tragédií, zatím se nemá za zcela vyléčitelné. Zasáhlo třicet milionů lidí. Jeho šíření však trvalo čtyřicet let, covid-19 se takto rozšířil během pololetí. Srovnání kulhá též na druhou nohu. HIV/AIDS se šíří pohlavním stykem či nitrožilně. Protiepidemická opatření jsou tedy jiná.

3. NÁKAZA A JEJÍ ROZŠÍŘENÍ

3.1. PŮVOD A ROZŠÍŘENÍ COVIDU-19

Coronavirus disease 2019, anglický název zaužívané zkratky, je *viróza*. Původcem je *koronavirus SARS-Cov-2*. Předpokládá se, že člověk se nakazil od zvířat, covid-19 je tedy *zoonóza*. Do povědomí se dostali luskouni a netopýři. Skutečnost je patrně složitější. Přenos snad umožnila mutace, která je u rychle se množících a šířících virů běžná.³¹ Jak již bylo uvedeno, covid-19 je respirační nákaza, virus se mezi lidmi šíří kapénkami.

Nic přesvědčivě neukazuje, že by místo původu bylo jiné než zmíněná část Číny. Název onemocnění označuje rok začátku. Zda to byl listopad či prosinec 2019, nebo se tak stalo již dříve, je předmětem vášnivých dohadů. Pandemii si stejně spojíme s rokem následujícím. Během února vyvrcholila epidemie v Číně. Prvními dalšími zasaženými zeměmi byly Jižní Korea, Irán a Itálie. Jinde ve světě jí trpěli jen jednotlivci, vesměs po návratu či přicestování z Číny.

Jak bylo uvedeno, vše se změnilo koncem února. 11. března byl ostatně covid-19 prohlášen za pandemii (níže). Zasažená byla celá Evropa, během dubna pak nárůst pokračoval, vyvrcholil nárůst ve Spojených státech amerických, kde se šíření nedařilo zastavit měsíce a kde během července a srpna nárůsty překonávaly jarní čísla. Během května se dalším ohniskem stala Latinská Amerika. Koncem června bylo deset milionů nakažených a půl milionu zemřelých. V červenci přibýval milion nakažených každých pět dní, v srpnu a září každé čtyři, v říjnu tři a v listopadu obden. Koncem prosince bylo již přes osmdesát milionů nakažených. Počet zemřelých přesáhl milion v srpnu a nadále roste. Covid-19 dále postupuje celou Zemí. Evropu pak zasahuje podruhé, tvrději než na jaře. Jeho *eradikace*³² je nyní sen. Nedaří se zcela ani nejuspěšnějším státům.

3.2. VLASTNOSTI COVIDU-19

Řada covid-19 pozitivních pacientů zůstává bez příznaků. Jinak převládá mírný průběh: horečka, suchý kašel, dušnost, únava, bolest v krku, migrény, bolesti svalů, vzácně zimnice, závratě, zvracení, průjem. Za příznačnou se považuje ztráta chuti a čichu. Jen menšina má natolik vážný průběh, zejména

³¹ Podrobněji HUBÁČEK, Petr. Nově popsany koronavirus SARS-Cov-2 a jeho biologické souvislosti. *Farmakoterapeutická revue*. 2020, roč. 5, Suppl. 1, s. 15–16.

³² Eradikace (vymýcení) se podařila v 70. letech 20. století v případě pravých neštovic (variola).

dušnost a selhávání orgánů, že je nutná hospitalizace. Drama či tragédie se týká jednotek procent nakažených. Vážný průběh a vysokou smrtelnost častěji vykazují senioři a takzvaní komorbidní pacienti sužovaní civilizačními chorobami. Zemřít na covid-19 však může kdokoli. Důležitá se jeví být tzv. virová nálož. Vážný či smrtelný průběh často představuje tzv. cytokinová bouře. Snad mají někteří jedinci rodové předpoklady, genetický základ však dosud předestřen nebyl.

Při shrnutých nezřetelných a nespecifických příznacích či zcela bez nich je tedy úkolem dne diagnóza covid-19. Za obecně spolehlivý se má test PCR (*Polymerase Chain Reaction*), zjednodušeně potvrzení či vyvrácení přítomnosti viru na základě replikace jeho genetické informace. Pro získání vzorku je třeba řádně provést stěr sliznice dýchacích cest. Antigenní testy jsou orientační, mají určitou chybovost, jsou však rychlé.³³ Vyšetřením protilátek v krvi lze potvrdit dřívější nákazu. Při nedostatku testovacích kapacit lze určovat onemocnění covidem-19 podle klinických příznaků. Ty však nejsou příliš příznačné pro toto nové onemocnění.

Dosud chybí kauzální léčba. Slibné se jevílo experimentální antivirotikum *remdesivir*, jistota však dosud není. Jinak se provádí léčba symptomatická. Průběh vážných případů podle rozšiřujících se poznatků zmírňuje běžně užívaný *dexamethason*. Naopak účinný se nejeví být některými politiky propagovaný *hydroxychlorochin*. Pomáhat by měla též krevní plazma uzdravených.³⁴

Široce se tak rozšířilo mínění, že při nynějším „zamoření“ obyvatelstva představuje jediný nástroj pro potlačení covidu-19 očkování. Kdekdo (si) sliboval, že vakcína bude ještě letos. Na místě však byla opatrnost. Nejrychlejší vývoj vakcíny na jinou nákazu trval čtyři roky, na některé nákazy včetně zmíněné HIV/AIDS se nepodařilo vyvinout vakcínu ani po třiceti letech. Ani na chřipkové epidemie se ostatně leckdy vakcína „netrefí“. Dokonce když by se vakcína proti covidu-19 vyvinula daleko rychleji než jiné, tak by nebyla hned pro miliardy pozemšťanů.

Vakcínu proti covidu-19 však nicméně vyvíjejí tři desítky týmů. Desítky projektů se přiblížila cíli. Při klinických studiích se zájemci očkovali již v létě a na podzim. Rusko ohlásilo již v srpnu, že vakcínu *Sputnik V* má, aby se hned pochybovalo ohledně její bezpečnosti a účinnosti.³⁵ Své vakcíny *Sinapharm* a *Coronovac* také vyvinula široce podezříváná Čína. Dokonce nejslibnější západní projekty měly všeliká úskalí. Vakcínu firmy *Astra Zeneca - Oxford University* doprovázely zádrhely³⁶ a určitá pochybení při klinických studiích, podle klinických studií velmi účinná vakcína *BioNTech - Pfizer* (vědecký název *Tozinameran*, komerční název *Comirnaty*) si žádá náročné zamražení, tato stejně jako vakcína *Moderna* pak využívá inovativní biotechnologie při výrobě vakcín dosud nevyužitě.

Díky tomuto nebývalému úsilí řady výrobců, laboratoří a nemocnic podpořených dotačními programy, se začalo očkovat během prosince ve Spojených státech amerických, ve Velké Británii a

³³ HUBÁČEK, Petr. *Nově popsaný koronavirus SARS-Cov-2 a jeho biologické souvislosti*, s. 18–20.

³⁴ ŠTEFAN, Marek – GREBENJUK, Vyacheslav. Terapeutické možnosti infekce covid-19. *Farmakoterapeutická revue*. 2020, roč. 5, Suppl. 1, s. 65–68.

³⁵ CALLAWAY, Ewen. Russia's fast-track coronavirus vaccine draws outrage over safety. *Nature*. 2020, Vol. 584, August, s. 334–335. Dostupné z: doi: 10.1038/d41586-020-02386-2. PMID: 32782400.

³⁶ PHILLIPS, Nicky – CYRANOSKI, David – MALLAPATY, Smriti. A leading coronavirus vaccine trial is on hold: scientists react. *Nature*. 2020, Sep 9. Dostupné z: doi: 10.1038/d41586-020-02594-w. Epub ahead of print. PMID: 32908295.

některých dalších zemích. Ještě před koncem roku se pak začne očkovat v Evropské unii včetně Česka. Doufejme tedy, že očkování nezabrdí výskyt vážnějších vedlejších účinků a že se vakcíny ukáží být účinné.

Většina nakažených se vyléčí během dvou týdnů. Někteří však potřebují podstatně delší dobu. Snad nebudou mezi námi dlouhodobí přenašeči, jimž se nebude roky dařit zbavit se covid-19 pozitivitu, jako jím byla před stoletím „Tyfová“ Mary Mallon.³⁷

Při akutní pandemii se pozornost nevěnovala dlouhodobým důsledkům. Během deseti měsíců, kdy již počet doložených či předpokládaných uzdravených násobně převyšuje počet nemocných, se vše mění. Pro část představuje prodělaný covid-19 dlouhodobé, možná dokonce trvalé poškození zdraví. Postižené jsou nejen plíce, ale také srdce, ledviny, či mozek.³⁸ Pochopitelně je obtížné rozlišit, jakou souvislost má několikaměsíční únava a úzkost.³⁹ Pestrostí a vleklostí škodlivých následků je tak covid-19 pro *long-haulers* jako borelióza.⁴⁰

Nejvíce nakažlivý je přitom nosič/přenašeč (*spreader*) krátce před nástupem prvních příznaků. Tyto příznaky se obtížně odlišují od běžných viróz a chřipek.⁴¹ Hlavní záležitostí covidu-19 jsou však bezpříznakoví nosiči. Někteří takoví přenašeči nakazí desítky lidí (*superspreaders*). Shrnuté vlastnosti viru a všeliké (ne)projevy covidu-19 pandemii napomohly. Covid-19 je příliš lehký, aby se lidé zalekli a bránili. Je zároveň příliš vážný, aby se lidstvem nechal jen tak projít.

3.3. ZÁVAŽNOST COVIDU-19

Chřipka je slovo, jež letos zaznívá až přespříliš, zvláště když protiepidemická opatření její výskyt patrně sníží. Odpůrci protiepidemických opatření totiž uvádějí, že covid-19 je přece nanejvýš drsnější chřipka, na niž přece každoročně umírají zástupy a *lockdown* se kvůli ní nevyhlašuje, pro většinu je pak pouhou „chřipečkou“. Zastánci těchto opatření naopak zdůrazňují závažnost onemocnění pro určité skupiny pacientů, přetížení nemocnic a ohrožení zdravotníků. Mne přesvědčil svými popularizacemi švýcarský lékař Paul Robert Vogt.⁴² Srovnávání považuje za ošidné, covid-19 je prostě jiné onemocnění.

³⁷ Jako kuchařka v bohatších rodinách Mary Mallon (1869–1938) infikovala své zaměstnavatele a jejich rodiny břišním tyfem, jehož byla bezpříznakovým přenašečem. Po odhalení soukromým detektivem odmítala testování a porušovala zákaz pracovat jako kuchařka, nakonec byla umístěna do sanatoria. Medializace ji učinila proslulou. Posmrtné vyšetření podezření potvrdilo, viz WALTZER LEAVITT, Judith. *Typhoid Mary*. Boston: Beacon Press, 1996. Dostupné z: <<https://archive.org/details/typhoidmarycapti00leav>>.

³⁸ RUBIN, Rita. As Their Numbers Grow, COVID-19 "Long Haulers" Stump Experts. *Journal of American Medical Association*. 2020, Sep 23. Dostupné z: doi: 10.1001/jama.2020.17709. Epub ahead of print. PMID: 32965460.

³⁹ HAMPSHIRE, Adam et al. Cognitive deficits in people who have recovered from COVID-19 relative to controls: An N=84,285 online study. *MedRxiv*. 2020, 20. 10. 2020. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.1101/2020.10.20.20215863>.

⁴⁰ Vlastní přirovnání. Letmý pohled na internetové zdroje naznačuje zvažování důsledků kumulace covidu-19 a lymfské boreliózy, obdobných obtíží při diagnostice a léčení neurologických problémů.

⁴¹ SHEN, Changxing et al. Comparative Analysis of Early-Stage Clinical Features Between COVID-19 and Influenza A H1N1 Virus Pneumonia. *Front Public Health*. 2020, Vol. 8, Art. 206, May 15. Dostupné z: doi: 10.3389/fpubh.2020.00206. PMID: 32574297; PMCID: PMC7243732.

⁴² VOGT, Paul Robert. COVID-19 – eine Zwischenbilanz oder eine Analyse der Moral, der medizinischen Fakten, sowie der aktuellen und zukünftigen politischen Entscheidungen. Gastkommentar von Prof. Dr. med. Dr. h. c. Paul Robert Vogt. *Die Mittelländische Zeitung* [online]. 9. 4. 2020. Dostupné z:

Zásadně se přitom liší odhady nakažených bez příznaků, od desítek procent nad diagnostikované až po násobky. Dosud provedené plošné výzkumy přinášejí natolik rozdílné odpovědi, že moudřejší nejsme ani po dvanácti měsících.

Druhou klíčovou otázkou je, zda proděláním covidu-19 vzniká imunita. Některá onemocnění přinášejí dlouhodobou, ba celoživotní imunitu. Jaký význam má výskyt protilátek? Dosavadní poznatky jsou totiž různorodé. Imunita patrně vzniká, ovšem během měsíců slábne až mizí.⁴³ Rostou počty podruhé nakažených. Očkování tak bude mít smysl též v případě uzdravených. Jsou první opakovaně nakažení, kdy druhý průběh svede být horší.⁴⁴ Odlišnou otázkou je, zda část populace, možná významná, není vůči nákaze odolná bez dalšího, tedy aniž by je virus vůbec dostihl (apriorní imunita).⁴⁵ Protilátky naznačující covid-19 a tedy imunitu vůči němu mohou také vytvářet široce rozšířené neškodné koronaviry. To by zároveň mohlo vysvětlovat některými výzkumy naznačovanou překvapivě vysokou „promořenost“ obyvatelstva, ale také doklady výskytu covidu-19 předcházející konec roku 2019, které živí konspirační teorie ohledně původu onemocnění.

Velké pozornosti se tak dostalo teorii *promoření*, dalšímu to slovu roku. Rozšířením nákazy se údajně vytvoří kolektivní imunita (*herd immunity*). Některé studie ji naznačují, jiné zpochybňují. Tento výzkum se stal bleskově jablkem sváru. Teorie je přitažlivá pro ty, již zpochybňují potřebnost protiepidemických opatření, považují je za nezvládnutelné, děsí se „zardoušení hospodářství“ či prostě odmítají společenská omezení. Sami vědci se totiž rozcházejí. Zastánci (promoření) vstoupili 4. října do veřejné arény formou *Great Barrington Declaration*.⁴⁶ Odpůrci odpověděli 14. října prostřednictvím *the John Snow Memorandum* zdůrazňujícím nutnost zadržování nákazy.⁴⁷

3.4. STATISTICKÉ MINIMUM

Zde již zmíněná čísla nám poskytuje covid-19 pandemická statistika. Kdekoho rostoucí čísla deptají, takže se jim vyhýbá. Další včetně autora je sledují dennodenně. Největší pozornosti se těší statistika *John Hopkins University* v Baltimoru.⁴⁸ Veřejnost pak sleduje hlavně zpravodajské vizualizace,

<https://www.mittellaendische.ch/covid-19-analysen-von-prof-dr-med-dr-h-c-paul-robert-vogt/covid-19-eine-zwischenbilanz-oder-eine-analyse-der-moral-der-medizinischen-fakten-sowie-der-aktuellen-und-zukunftigen-politischen-entscheidungen/#gsc.tab=0>.

⁴³ RIPPERGER, Tyler J. et al. Orthogonal SARS-CoV-2 Serological Assays Enable Surveillance of Low Prevalence Communities and Reveal Durable Humoral Immunity. *Immunity*. 2020, Vol. 53, Iss. 5, s. 925–933. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.1016/j.immuni.2020.10.004>.

⁴⁴ TILLET, Richard L. et al. Genomic evidence for reinfection with SARS-CoV-2: a case study. *The Lancet Infectious Diseases* [online]. 2020, Oct 12. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30764-7](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30764-7).

⁴⁵ Dosavadní přehled studií naznačující, že jistá část obyvatel má tuto imunitu, viz DOSHI, Peter. Covid-19: Do many people have pre-existing immunity? *British Medical Journal*. 2020, s. 370 (zveřejněno 17. 9. 2020). Dostupné z: <https://doi.org/10.1136/bmj.m3563>.

⁴⁶ Autoři Sunetra Gupta, Bhattacharya Jay, Martin Kulldorff a desetitisíce signatářů z řad lékařů a vědců, viz oficiální stránky deklarace dostupné z: <https://gbdeclaration.org/>.

⁴⁷ Viz <https://www.johnsnowmemo.com/>. Jako autory Wikipedie uvádí Deepti Gurdasani, Marc Lipsitch, Nahid Bhadelia, Isabella Eckerle, Ema Hodcroft, Florian Krammer, Martin McKee, Dominic Pimenta, Viola Priesemann, Devi Sridhar, Gavin Yamey a Rochelle Walensky.

⁴⁸ COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering at John Hopkins University. Dostupné z: <https://www.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6>.

já třeba berlínský *Morgenpost*.⁴⁹ Státy zveřejňují vlastní čísla. Česko ministerské statistiky postupně rozvinulo do podrobných přehledů,⁵⁰ jež ostře sledujeme zejména při podzimní české tsunami covidu-19.

Cynici rádi říkají, že věří pouze jimi zfalšované statistice. Doufejme tedy, že si uvědomují její falešnost, vždyť je to protimluv. Kdekdo další mávne rukou a zmíní cosi ohledně nepřesnosti. Mezinárodní srovnání jistě ztěžují různé metodiky, ba je představitelná manipulace. Pro měření rozsahu určitého jevu však nic lepšího není. Zde se na každý pád hodí statistické minimum. Slovní, bez čísel a vzorců, vždyť čtenáři budou právníci a další odvyklí matematice.

Počty nakažených doprovází počty zemřelých na straně jedné a uzdravené na straně druhé. Zjevně odlišné přístupy mají státy ke stanovení uzdravení. Dodnes některé státy nehlásí uzdravené, přestože, nečelí-li právě prudkému nárůstu, je jich tam též většina. Skutečný počet nemocných lze odhadnout podle počtu nakažených za určité období, třeba dvou týdnů. Po měsících jsou tak zjevné každotýdenní výkyvy, naznačující pokles testování během víkendu a potvrzující neurgentní ráz většiny případů při čekání na testování a výsledky. Čísla každodenně kolísají. Smysl tak dává sledovat třeba posledních sedm dní.

Ve statistikách se odráží výskyt na území státu bez ohledu na občanství nakaženého. To je totiž formální status. Cizinci-turisté však bývají vesměs repatriováni, pak je třeba je přiřadit po návratu též v jejich domovském státě.

Největším problémem statistik ke covidu-19 je však již zmíněná latence. Kvůli nedostatečným kapacitám se leckde často netestují přednašeči bez vážnějších příznaků. Při prudkých nárůstech byli trpící příznaky vyzváni, aby se izolovali a prodělali covid-19 doma zmírňující jeho příznaky. Bez příznaků se testují hlavně ti, na něž ukáže trasování, dokud funguje. Ledaže se provede plošné testování obyvatelstva.

Vycítit lze však též jistý nezáměr, neboť soustavné testování zhoršuje čísla ve zmíněné soutěži národů. Leckdo se pochopitelně chce testování vyhnout též při mírném průběhu zaměnitelném s jinými onemocněními. Uvědomění si vlastní nákazy totiž znamená odpovědnost.

Testování není zadarmo. Záleží tak na tom, zda je platí stát, nebo si je musí zájemce obstarat ze svých zdrojů. Nepochybujme, že v druhém případě mnozí bez vážnějších příznaků váhají. Při české podzimní tsunami covidu-19 se na testování hrazené ze zdravotního pojištění čeká několik dní. Lidé si je běžně platí v soukromých laboratořích.

Promýšlet je třeba též statistiky úmrtí. Ty jistě naznačují odlišnou úroveň a odolnost zdravotnictví jednotlivých států. Přeslechnout se přitom nedají poukazy na komorbidity. Většina zemřelých byli senioři trpící chronickými onemocněními, jež máme za civilizační. Covid-19 pro ně představoval poslední kapku. Pochopitelně pak vyvstává otázka ohledně příčiny úmrtí, covid-19

⁴⁹ Dostupné z: <<https://interaktiv.morgenpost.de/corona-virus-karte-infektionen-deutschland-weltweit/>>.

⁵⁰ Ministerstvo zdravotnictví ČR, COVID-19: přehled aktuální situace. Dostupné z: <https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19?utm_source=general&utm_medium=widget&utm_campaign=covid-19>.

zlehčující. Rovněž zde budou přínosné podrobnější statistiky. Při nejasnosti ohledně výskytu onemocnění se nám stejně obtížně určuje smrtnost.

Detailní statistiky nás informují o počtu hospitalizovaných, nasazování intenzivní péče jednotlivých typů, zatížení jednotlivých nemocnic, pohlaví, komorbiditách, ba povolání, zjištěnému zdroji nákazy a dalších skutečnostech. V Česku tato čísla poskytuje Ústav zdravotnických informací a statistiky.⁵¹ Jeho ředitel Ladislav Dušek se proslavil vášnivým varováním před podzimní vlnou,⁵² na které jsme bohužel rádi přes léto zapomněli.

Promýšlení statistik umožňuje odhadovat dynamiku pandemie covidu-19. Není to jen sledované *reprodukční číslo*, mediální „R“.⁵³ Varovné předpovědi a návrhy zvládnutí pandemie covidu-19 metodami „kladivo a tanec“ mezinárodně zpopularizoval Tomás Pueyo,⁵⁴ v Česku pak hlavně svými varováními před podzimní tuzemskou tsunami covidu-19 profesor Jaroslav Flégr.⁵⁵

3.5. SARS II?

Myšlenkový kvas začátkem pandemie potvrzuje přejmenování viru, který média či politici běžně označovali za čínský či wu-chanský⁵⁶ virus. Byl to *2019 novel-cov*, posléze *SARS-Cov-2*. Už 11. února potvrdil Mezinárodní výbor pro systematiku/taxonomii virů (*International Committee on Taxonomy of Viruses*), že virus je podle genetických analýz odrůda (*strain*) viru SARS, nikoli samostatný druh.⁵⁷ Zkratka anglického *Severe Acute Respiratory Syndrome* přitom vystihuje vážný průběh obou onemocnění. Někteří pacienti SARS 2003 dodnes trpí vážnými dlouhodobými či trvalými následky.

Připomeňme si tedy tento SARS. Jeho epidemie vypukla v roce 2002 rovněž v Číně a odtud se šířila do světa, během let 2003 a 2004 bylo 8 096 nakažených a 774 zemřelých, tedy 9,6% smrtnost.⁵⁸ Světová zdravotnická organizace jako expertní struktura mezinárodního společenství však poslední roky odmítá evokovat určité země jako původce onemocnění.⁵⁹ Dokonce širší veřejnost ví, že ona

⁵¹ Souhrnné informace a pokyny pro sběr dat též dostupné z: <<https://www.uzis.cz/index.php?pg=covid-19>>.

⁵² Nahrávka zasedání zdravotnického výboru Poslanecké sněmovny, viz JVA. Šéf statistiků představil svůj černý scénář. *Idnes.cz* [online]. 22. 4. 2020. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ladislav-dusek-ustav-zdravotnickych-informaci-a-statistiky-proslov-poslanecka-snemovna-cerny-scenar.A200422_174313_domaci_chtl>.

⁵³ Čtenáři zde lze doporučit heslo „*Reprodukční číslo*“ v české Wikipedii. Rozlišuje se základní reprodukční číslo neboli index nakažlivosti jednotlivých onemocnění a efektivní reprodukční číslo pro sledování epidemiologické situace v populaci.

⁵⁴ Zejména PUEYO, TOMÁS. *Coronavirus: the Hammer and the Dance*. Dostupné z: <<https://medium.com/@tomaspueyo/coronavirus-the-hammer-and-the-dance-be9337092b56>>. Tuto a další analýzy statistických ukazatelů pandemie covidu-19 přeložili již na jaře dobrovolníci do desítek jazyků.

⁵⁵ Dostupné z: <<https://www.flegr.com>> a <<https://jaroslavflegr.blog.idnes.cz/>>.

⁵⁶ V Česku ve svém zpravodajství TV Nova.

⁵⁷ GORBALENYA, Alexander E. et al. (CORONAVIRIDAE STUDY GROUP OF THE INTERNATIONAL COMMITTEE ON TAXONOMY OF VIRUSES). The species Severe acute respiratory syndrome-related coronavirus: classifying 2019-nCoV and naming it SARS-CoV-2. *Nature microbiology*. 2020, Vol. 5, 4, s. 536–544. Dostupné z: <<https://doi.org/10.1038/s41564-020-0695-z>>.

⁵⁸ DROSTEN, Christian. SARS. Weltreise eines neuen Virus. *Biologie in unserer Zeit*. 2003, Bd. 33, Nr. 4, s. 212–213.

⁵⁹ *World Health Organization Best Practices for the Naming of New Human Infectious Diseases*. 2015, May. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/163636/WHO_HSE_FOS_15.1_eng.pdf>.

chřipka před sto lety španělská vlastně nebyla. Neutrální Španělsko bylo zemí, kde se jen o této naze psalo bez válečné cenzury. Nedivme se proto, že Španělé přívlastek neslyší rádi. Odmitání užít zkratku SARS, neboť se přece spojuje s východní Asií, je však už přístup, jenž kdekdo jízlivě označuje jako politickou korektnost.

Podle dostupných zpráv se však začátkem roku též nechtěla vyvolávat panika!⁶⁰ Takže 16. června bylo tisíckrát více nakažených, přičemž zemřelých jen šestsetkrát s očekáváním růstu. Během dvou měsíců takto sledovaná smrtnost sice začala klesat, nicméně tisíckrát více zemřelých bylo v srpnu a milion koncem září.

Nižší smrtnost ve srovnání se SARS 2003 bychom měli vnímat opatrně. Mezi státy byly a jsou značné rozdíly, leckde zemřelo přes 10 % nakažených. Důvody teprve začínáme poznávat. Možná je virus vskutku slabší a dále oslabuje. Také však připustme, že po celém světě měsíc po měsíci zdravotnictví zlepšuje své postupy. Covidu-19 se pochopitelně věnuje podstatná část letošní medicínské literatury.

Za takových okolností bychom se měli ptát, zda covid-19 není totožný se SARS a nečelíme-li tak pandemii SARS II.⁶¹ Kdyby od února, kdy byla povaha viru potvrzená, zaznívala tato zkratka častěji, tak by se třeba epidemii věnovala větší pozornost. Dokonce širší veřejnost tušila, že SARS (I) byla vážná nákaza. *Coronavirus disease 2019* je sterilní název. Jako by si jím svět zdráhal naznat nebezpečí.

4. ZDRAVOTNICTVÍ POD TLAKEM

4.1. TRASOVÁNÍ, KARANTÉNA, IZOLACE A LÉČENÍ

Hned při příchodu covidu-19 v březnu se česká veřejnost dozvěděla, že krajské hygienické stanice provádějí trasování.⁶² Dohledávají se jednotlivci, již se setkali s nakaženým natolik zblízka (do dvou metrů a bez roušek) a nadlouho (15 minut). Letmá setkání se pomíjejí.

⁶⁰ SHIBO, lang et al. A distinct name is needed for the new coronavirus. *The Lancet*. 2020, Vol. 395, Iss. 10228. Dostupné z: <[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30419-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30419-0)>.

⁶¹ HUI, Mary. Why won't the WHO call the coronavirus by its name, SARS-CoV-2? *Quartz*. 18. 3. 2020. Dostupné z: <<https://qz.com/1820422/coronavirus-why-wont-who-use-the-name-sars-cov-2/>>.

⁶² Zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, termín „trasování“ neuzivá, odpovídá mu „epidemiologické šetření“ dle § 62a. Je pozoruhodné, že pandemie covidu-19 nevedla k novelizaci Vyhlášky č. 478/2008 Sb., o systému epidemiologické bdělosti pro vybrané infekce. V příloze 1 je uveden zde připodobňovaný SARS. Covid-19 se nicméně sleduje na základě veškerých opatření.

Jednotlivcům s podezřením nákazy se ukládá karanténa. Předpokládá se výslovné poučení.⁶³ Přípustné je pochopitelně žádat vyšetření.⁶⁴ Pokuty a trestnost ještě budou předmětem naší pozornosti. Pro účinné prosazení za naléhavých poměrů je třeba zvážit, zda bylo přípustné fyzické donucení při odmítání vyšetření a léčby.

Vážně nemocní jsou za intenzivní medicínu vesměs vděční. To platí rovněž pro covid-19. Osoba trpící vážným nakažlivým onemocněním, za něž se covid-19 prohlásil, se musejí léčit. Je to výjimka ze svobody pacienta odmítnout léčbu.⁶⁵ Zákon je překvapivě konkrétní, když upřesňuje rozsah této povinné léčby.⁶⁶ Jak bylo uvedeno, covid-19 nemá kauzální léčbu, mírní se toliko symptomy. Většina pacientů se pochopitelně léčí dobrovolně. Přesto policie na jaře již stíhala pacienta s covidem-19 uniknuvšího z nemocnice.⁶⁷

Jinak jsou však na tom převládající oficiálně diagnostikovaní pacienti pociťující mírné příznaky obtížně odlišitelné od běžných nemocí či bez jakýchkoli příznaků. Postačí zůstat doma. Též pro tyto jednotlivce však platí izolace. Její porušení smí a má stát stíhat srovnatelně.

Pro krajské hygienické stanice jako orgány ochrany veřejného zdraví představovalo trasování doslova „virální“ nárůst agendy. Na jaře sice vypomáhala Armáda České republiky, na podzim se zapojili dobrovolníci, počet trasovačů vyrostl do několika stovek. Vytvořila se aplikace pro sebereportování. Přesto – dle zkušenosti studentů-pacientů a suspektních – hygienické stanice nestíhaly ani během léta,

⁶³ § 67 odst. 2 zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví: „Poskytovatel zdravotních služeb, pokud zjistí výskyt infekčního onemocnění nebo podezření na ně, může fyzické osobě nařídit druh a způsob provedení protiepidemických opatření v ohnisku nákazy podle § 64. Nařizuje-li poskytovatel zdravotních služeb jako protiepidemické opatření karanténu fyzické osobě, která je pojištěncem nemocenského pojištění, použije k tomu předepsaný tiskopis, který vydá Česká správa sociálního zabezpečení v dohodě s Ministerstvem zdravotnictví. (3) Opatření podle odstavce 2 je závazné ode dne jeho prokazatelného předání fyzické osobě. Záznam o nařízení tohoto opatření je součástí zdravotnické dokumentace fyzické osoby.“

⁶⁴ § 64 (Opatření, kterým jsou povinny se podrobit fyzické osoby) zákona o ochraně veřejného zdraví: „Fyzická osoba, která onemocněla infekčním onemocněním nebo je podezřelá z nákazy, je podle povahy infekčního onemocnění zejména povinna a) podrobit se [...] potřebnému laboratornímu vyšetření, lékařské prohlídce a [...].“

⁶⁵ § 34 odst. 3 zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, v současném znění: „Pacientovi, kterému byla podána informace o zdravotním stavu nebo se podání informace podle § 32 odst. 1 vzdal a který odmítá vyslovit souhlas s poskytnutím zdravotních služeb, nejde-li o případ, kdy lze zdravotní služby poskytnout bez souhlasu, je opakovaně podána informace o jeho zdravotním stavu v rozsahu a způsobem, ze kterého je zřejmé, že neposkytnutí zdravotních služeb může vážně poškodit jeho zdraví nebo ohrozit život. Jestliže pacient i nadále odmítá vyslovit souhlas, učiní o tom písemné prohlášení (revers).“

⁶⁶ § 64 (Opatření, kterým jsou povinny se podrobit fyzické osoby) zák. č. 258/2002 Sb., o ochraně veřejného zdraví, v současném znění: „Fyzická osoba, která onemocněla infekčním onemocněním nebo je podezřelá z nákazy, je podle povahy infekčního onemocnění zejména povinna a) podrobit se izolaci, podání specifických imunologických preparátů nebo antiinfektiv, potřebnému laboratornímu vyšetření, lékařské prohlídce a karanténním opatřením [...].“

⁶⁷ KUB. Z Bulovky utekl pacient s koronavirem, venku byl půl hodiny. *Novinky.cz* [online]. 19. 3. 2020. Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/pacient-utekl-z-bulovky-jakmile-se-dozevedel-ze-je-pozitivni-na-koronavirus-40317358>>.

dokonce i v Jihomoravském kraji, který neměl vysoký výskyt. Při tsunami covidu-19 začátkem podzimu se začalo veřejně přiznávat, že trasování se nestíhá,⁶⁸ přičemž mnozí dohledávání nespolupracují.⁶⁹

Běžně se rovněž žádalo a žádá, aby nakažení sami informovali ty, s nimiž se setkali. Příbuzní, blízcí, spolupracovníci a další se při takovém sdělení přitom chovají všelijak. Vždyť jim karanténa na následující týdny převrací plány, ohledně hrozby nákazy nemluvě. Některým tak nakažení pochopitelně raději neřeknou nic. Reportáže během podzimní vlny covidu-19 naznačují, že někteří zaměstnavatelé žádají své zaměstnance, aby „hygienu vynechali“.⁷⁰

Karantény a izolace mají pacientovi či suspektnímu ukládat blíže neupřesnění poskytovatelé zdravotní péče zjistivší nakažlivé onemocnění, patrně praktičtí či specializovaní lékaři.⁷¹ Může se tak pochopitelně dít podle sdělení poskytovatele odebírajícího vzorek, laboratoře či hygienické stanice. Mají přitom pacienta poučit a tuto skutečnost mají zachytit ve zdravotnické dokumentaci.⁷² Na podnět by měli dokonce svůj postup revidovat.⁷³ Četbou složitých zákonných ustanovení⁷⁴ však váháme, zda tak smějí činit krajské hygienické stanice, přičemž poměry se jeví nepochopitelně rozdílné pro izolace⁷⁵ a karantény.⁷⁶

⁶⁸ WASSERBAUEROVÁ, Terezie. Situace je opravdu tristní, trasování nakažených nestíháme, přiznala Jágrová. *iDNES.cz* [online]. 4. 9. 2020. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zdenka-jagrova-prazska-hygienicka-stanice-trasovani-nakazenych-koronavirus.A200904_143126_domaci_wass>.

⁶⁹ NOVÁ, Eliška. Češi nezvedají telefon hygieně, pracovníci se nedovolají skoro ve čtyřech z deseti případů. Ztěžuje to trasování. *Lidovky.cz* [online]. 7. 10. 2020. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/domov/cesi-nezvedaji-telefon-hygiene-pracovnici-se-nedovolaji-ve-ctyrech-z-deseti-pripadu-ztezuje-to-traso.A201006_195729_in_domov_sei>.

⁷⁰ IDNES.CZ – ČTK. Některé firmy zakazují zaměstnancům e-roušku a trasování, uvedl Středula. *iDNES.cz* [online]. 1. 11. 2020. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/stredula-odbory-firmy-zakazuji-zamestnancum-trasovani.A201101_140458_domaci_vlc>.

⁷¹ § 67 odst. 2 zák. o ochraně veřejného zdraví: „Poskytovatel zdravotních služeb, pokud zjistí výskyt infekčního onemocnění nebo podezření na něj, může fyzické osobě nařídít druh a způsob provedení protiepidemických opatření v ohnisku nákazy podle § 64. Nařizuje-li poskytovatel zdravotních služeb jako protiepidemické opatření karanténu fyzické osobě, která je pojištěncem nemocenského pojištění, použije k tomu předepsaný tiskopis, který vydá Česká správa sociálního zabezpečení v dohodě s Ministerstvem zdravotnictví.“

⁷² § 67 odst. 3 zák. o ochraně veřejného zdraví: „Opatření podle odstavce 2 je závazné ode dne jeho prokazatelného předání fyzické osobě. Záznam o nařízení tohoto opatření je součástí zdravotnické dokumentace fyzické osoby.“ Zdravotnická dokumentace se vede podle § 53–69 zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, v současném znění a podle prováděcích vyhlášek.

⁷³ Viz § 67 odst. 4–8 zák. o ochraně veřejného zdraví (zák. o. v. z.).

⁷⁴ § 49–77, hlava III předcházení vzniku a šíření infekčních onemocnění zák. o. v. z., které se člení na díly 1. Očkování a spolupráce orgánů ochrany veřejného zdraví s poskytovateli zdravotních služeb, 2. dezinfekce, dezinfekce a deratizace a 3. postup při zjištění výskytu infekčního onemocnění.

⁷⁵ Ohledně izolace § 45 odst. 3 zák. o ochraně veřejného zdraví, jež je však v dílu Očkování a spolupráce orgánů ochrany veřejného zdraví s poskytovateli zdravotních služeb: „Při výskytu infekčního onemocnění stanoveného prováděcím právním předpisem nebo při podezření na výskyt takového infekčního onemocnění jsou poskytovatelé zdravotních služeb povinni nařídít izolaci vždy na infekčním oddělení [...]. V ostatních případech se izolace provádí podle prozatímního opatření poskytovatele zdravotních služeb nebo rozhodnutí příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví u poskytovatele zdravotních služeb nebo v místě pobytu fyzické osoby.“

⁷⁶ Pro ukládání karantény však zřetelnou příslušnost poskytovatele stanoví výše citovaný § 67 odst. 2.

Žádá se tedy, aby poskytovatel působil jako úřad a lékař jako úředník. Již roky je přitom jasné, že vztah pacient–poskytovatel je smluvní.⁷⁷ Ekonomové připomenou, že pacient je klient. V bioetice pak dlouho slýcháme, že autonomie pacienta je klíčová. Paternalismus je nadávka.

Právní rámec snad fungující při několika tuberkulózních bezdomovcích či cestovatelích, již si ze světa dovezli nějakou exotickou chorobu, za rok, při stovkách až tisících případů denně viditelně selhává.⁷⁸

Lze hlavně pochybovat, že se karantény a izolace ukládají platně. Legální karanténou či izolací je stěžejší esemeska či telefonát „od hygieny“. Ohlašované nahrávání snad odstrašuje, důvěru však neposílí. Byť většina dotčených takto vyjádřené požadavky dodržuje, neboť je prostě ohleduplná, nebo se bojí ještě dále zmíněných postihů. Žádný ze studentů, kolegů a dalších jednotlivců, již mi odhalili své zážitky s covidem-19, nepotvrdil, že by se mu dostalo nějakého písemného vyhotovení rozhodnutí ukládajícího mu izolaci či karanténu, vymezující její dobu, vysvětlující omezení a ukládající další vyšetření.⁷⁹

Při příchodu druhé vlny během září se začalo v médiích připouštět, že trasování a ukládání karantén a izolací selhává. Kapacity hygienických stanic jsou překročeny. Kolabující systém se snaží zachránit všeliká dílčí opatření. Nikdo se však dosud nevěnoval zjevně nevyhovujícímu právnímu rámci. Dokonce ani ještě zde ostře hodnocení právníci brojící proti rouškám a protiepidemickým omezením nepromýšlejí souvislosti do hloubky.⁸⁰

4.2. REGULACE TESTOVÁNÍ

Za klíčové se po celém světě má vyšetření nákazy, obecně označované jako testování. Žádoucí je masivní testování osob, na něž ukáže trasování. Pouze výrazná převaha (nad 90 %) negativních testů totiž umožní předstihnout šířící nákazu covidu-19.⁸¹ Vysoký podíl pozitivních testů během podzimu tak

⁷⁷ § 2636–2651 (nového) občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. zakládající smluvní typ péče o zdraví se složitě propojuje. K diskusi například DOLEŽAL, Tomáš. *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*. Praha: Leges, 2012.

⁷⁸ Zmatení v podobě ukládání izolací a karantén na základě sdělení pacientů samotných bez komunikace s hygienickými stanicemi vysvětloval opakovaně se v médiích vyjadřující předseda Sdružení praktických lékařů MUDr. Petr Šonka. Vyjádřil se, že by karantény měla ukládat „hygieny“. Není přitom jasné, zda to je jeho výklad *de lege lata* či představa *de lege ferenda*, viz KRÝSLOVÁ, Melanie. Jak to je s ‚covidími‘ neschopenkami od praktiků? Jejich šéf vysvětluje, proč pacienty neposílají do karantény. *Lidovky.cz* [online]. 18. 9. 2020. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/domov/jak-to-je-s-covidimi-neschopenkami-od-praktiku-jejich-sef-vysvetluje-proc-pacienty-neposilaji-do-kar.A200917_213114_in_domov_rkj>.

⁷⁹ Z rodinné zkušenosti mohu potvrdit, že Krajská hygienická stanice Jihomoravského kraje při lokální epidemii hepatitidy A v Brně v roce 2016 rozesílala suspektním kvůli kontaktu na pracovišti písemné rozhodnutí ukládající příslušná vyšetření.

⁸⁰ Advokáti David a Vendula Záhumenští dovozovali, že karanténní rozhodnutí musí dokladovat důvody, nelze se dle nich opřít o „trasovací bonzování“ (výraz autorů) přenašeče. Při snaze chránit identitu přenašečů, jejichž pohyb hygienik trasoval, je takové dokladování však nemožné. Advokátům brojícím proti veškerým restrikcím kvůli covidu-19, viz <<http://www.stavbez nouze.cz>>, na tom však patrně nezáleží.

⁸¹ Např. v odborné debatě DOWDY, Avid – D’SOUZA, Gypsyamber. COVID-19 Testing: Understanding the “Percent Positive”. *John Hopkins Bloomberg School of Public Health, Covid-19 School of Public Health Experts*. 10. 8. 2020. Dostupné z: <<https://www.jhsph.edu/covid-19/articles/covid-19-testing-understanding-the-percent-positive.html>>.

nevěstil pro Česko nic dobrého.⁸² Uvědomme si totiž, že běžné příznaky jsou nespecifické,⁸³ přičemž mnozí nakažení jsou bezpříznakoví.

Ani odběry krve, ani výtěry sliznic dýchacích cest nesvedou provést laici. Zatím není dostupný test, jenž by si laik svedl udělat sám. To se pochopitelně může změnit. Nicméně lze vytušit, že státy vlastně netouží, aby se lidé testovali sami, zda jsou covid-19 pozitivní. Při častém bezpříznakovém či mírném průběhu je totiž zjištěná pozitivita důvodem vyhnout se formálním omezením, byť vesměs za jejich povšechného faktického dodržení.

Na počátku měla většina států nedostatek testovacích kapacit. Výzvou dne tak bylo jejich navýšení. Věnovala se pozornost faktické a formální kompetenci laboratoří. Při neschopnosti státu masivně testovat představovalo byrokratické zadupávání soukromého testování překroucenými výklady⁸⁴ nejvážnější ostudu na počátku nakonec Českem zvládnuté jarní vlny.

Při omezených testovacích kapacitách se nelze divit, že některé státy neusilují testovat bezpříznakové přenašeče. Prevenci šíření covidu-19 tak měl místo karantén zajistit dále ještě vysvětlovaný *lockdown*.

Testování uzdravení je podobně zbytné. Některé státy je soustavně netestovaly, po uplynutí desítky dnů se dá předpokládat. Česko to nakonec takto též určilo. Zpochybňovaný druhý negativní test pro ukončení karantény však při častém bezpříznakovém průběhu dává smysl.

Testování veškerého obyvatelstva města Wu-chan byla zkouška mobilizace kapacit čínského režimu po úspěšném potlačení epidemie. Ve většině států se neprovádí masové testování, dokonce v těch neúspěšnějších státech naráží na limitované kapacity. Česko je začalo zvažovat během říjnové tsunami covidu-19, nezdály se však pro něj být kapacity. Teprve během listopadu se začali testovat senioři v domovech důchodců a plánovat testování dalších rizikových skupin.

Na Západě je tak zatím spíš akademickou otázkou, zda by testování bylo přípustné uložit lidem bez cíleného podezření. Čelíc podzimní druhé vlně covidu-19, sousední Slovensko provedlo plošné testování obyvatelstva *Spoločná zodpovednosť*.⁸⁵ Vynětí ze zákazu pohybu jako pobídka bylo pochopitelně předmětem třenic včetně pravděpodobného soudního přezkumu.⁸⁶

⁸² Novinářské vysvětlení problematiky pro veřejnost dostupné z: <<https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/patecni-testy-na-covid-19-hlasi-tri-z-deseti-pozitivnich-40339582>>.

⁸³ Zejména pokud jde o rozlišování od chřipky. Dostupné z: <<https://www.cdc.gov/flu/symptoms/flu-vs-covid19.htm>>.

⁸⁴ Mediální pokrytí viz LIV – ČTK. Další laboratoře testují pod dozorem státu. Ta, jež odhalila dva případy, ale ne. *iDNES.cz* [online]. 6. 3. 2020. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koronavirus-testy-laboratore-szu-testy-na-koronavirus.A200306_123520_domaci_livv>. Článek uvádí, že Státní zdravotní ústav a soukromé laboratoře uzavřely „gentlemanskou dohodu“, že testovat covid-19 nebudou. Žádný právní předpis však soukromé testování nezakazuje. To bylo začátkem jarní vlny společensky neudržitelné. Dr. Soňa Peková se posléze stala proslulou různými výstředními teoriemi ohledně původu viru, tíží ji též skandály týkající se hrazeného testování.

⁸⁵ Podrobné informace dostupné z: <<https://www.somzodpovedny.sk>>.

⁸⁶ *Uznesenie Vlády SR č. 693 z 28. októbra 2020 k návrhu na ďalšie rozšírenie opatrení v rámci vyhláseného núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu,*

4.3. OCHRANA ZDRAVOTNICTVÍ, ZAJIŠTĚNÍ PERSONÁLU, PŘIPRAVENOST

Poskytovatelé zdravotní a sociální péče pochopitelně ke snížení hrozby nákazy zpřísnili hygienická opatření: všeobecné nošení roušek a respirátorů, intenzivní hygiena a rozestupy. Na podzim se začalo ukazovat složité oddělování stále hojnějších covid-19 pozitivních a negativních pacientů na dalších odděleních. Především ve zdravotnických zařízeních se setkávají ohrožené skupiny a nezbytné profese.

Už na jaře se však ukázalo kontraproduktivní ukládat při každém nedodržení těchto standardů karanténu. Zdravotníci jsou totiž stěží nahraditelní. Nakonec se naopak od nich žádalo, aby bezpříznakoví covidem-19 nakažení zdravotničtí pracovníci při patřičných hygienických opatřeních pokračovali v práci, jsou-li nezastupitelní.⁸⁷ Během podzimu šly totiž počty covid-19 pozitivních lékařů, zdravotních sester a dalších zdravotnických pracovníků do desetitísíců.⁸⁸ Kolaps českého zdravotnictví při podzimní tsunami covidu-19 hrozil více kvůli nedostatku kvalifikovaného personálu než kvůli chybějícímu materiálu. Doufejme tak, že se nakaženým zdravotníkům dostane odškodnění covidu-19 jako nemoci z povolání bez průtahů a souzení se.⁸⁹

Jarní pracovní povinnost (mobilizace) se týkala mediků,⁹⁰ ale také studentů oborů sociální práce vysokých a středních škol.⁹¹ Na jaře však na povinnost vesměs nedošlo. Ochotní medicí pracovali „na dohodu“. Na podzim se vše opakuje. Nyní však medicí pracovní příkazy dostávají. Do nemocnic se mnohým nechce kvůli pokračování studia. Pozoruhodná je neschopnost vhodně nastavit kompetence mediků za podzimní tsunami covidu-19,⁹² když za kritický se má nedostatek zdravotníků, nikoli prostor,

výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov vyhláseného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 587 z 30. septembra 2020, konkrétne: „[...] toto obmedzenie sa nevzťahuje na: 1. osobu, ktorá sa preukáže potvrdením o negatívnom výsledku RT-PCR testu vykonaným od 29. októbra 2020 do 1. novembra 2020 alebo certifikátom vydaným Ministerstvom zdravotníctva SR s negatívnym výsledkom antigénového testu certifikovaného na území Európskej únie na ochorenie COVID-19 vykonaným od 29. októbra 2020 do 1. novembra 2020 subjektom podieľajúcim sa na celoplošnom testovaní „Spoločná zodpovednosť“.

⁸⁷ Mimořádné opatření Ministerstva zdravotnictví MZDR 36813/2020-1/MIN/KAN ze dne 1. 9. 2020.

⁸⁸ Aktuální čísla dle e-mailu, kterým pravidelně informuje prezident České lékařské komory MUDr. Milan Kubek lékaře, ze 29. 10. 2020: „Aktuální čísla jsou 3 132 lékařů, 8 162 zdravotních sester a 6 246 ostatních zdravotníků, dohromady 17 540. Za týden se tedy počet aktuálně nemocných lékařů zvýšil o 550 a zdravotních sester o 2 102. Doufáme, že se postupně někteří kolegové nakažení v rámci této vlny epidemie začnou uzdravovat. Během posledního týdne onemocnělo 879 lékařů a co je nejsmutnější, počet lékařů, kteří na covid-19 zemřeli, se zvýšil na 5. Celkem dosud zemřelo již 10 zdravotníků.“

⁸⁹ Viz § 269 an. zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce včetně prováděcích předpisů. Zařazení na seznam onemocnění z povolání je formální problém. Faktickým problémem je nedokazatelnost nákazy na pracovišti. Na místě by byl zvláštní režim, který by založil domněnku nákazy v zaměstnání, přinejmenším pokud se zdravotnický pracovník podílel na ošetřování pacientů s covidem-19.

⁹⁰ 90/2020 Sb., usnesení vlády České republiky č. 220 k zajištění poskytování zdravotních služeb poskytovateli zdravotních služeb a k zajištění činnosti orgánů ochrany veřejného zdraví po dobu trvání nouzového stavu.

⁹¹ 79/2020 Sb., usnesení vlády České republiky č. 207 o zajištění poskytování péče v zařízeních sociálních služeb po dobu trvání nouzového stavu.

⁹² ČTK. Zubaři zřejmě omezí provoz. Praktici by měli ordinace zavřít, pokud nemají ochranné pomůcky. *Zdravotnický deník online*. 16. 3. 2020. Dostupné z: <<https://www.zdravotnickydenik.cz/2020/03/zubari-zrejme-omezi-provoz-praktici-by-meli-ordinace-zavrit-pokud-nemaji-ochranné-pomucky/>>.

lůžek či přístrojů. Žádoucí by bylo jejich řádné zabezpečení. Povinná práce nesmí být za náhradu teprve po několika měsících.⁹³

Na jaře někteří praktičtí lékaři omezili praxe kvůli údajnému nedostatku ochranných prostředků. Legalitu tohoto kroku lze debatovat. Politicky soukromým praktickým lékařům určitě nepřidal. Zároveň však takto mohla vzniknout záloha pro nemocnice.

Lékaři, zdravotní sestry a další zdravotničtí pracovníci měli na jaře z nadřizovaných míst zakázáno čerpat dovolenou. Též na podzim si jí moc neužili. Nepochybně konečně, že letos se ještě více než jindy překračují zákonné meze pro přesčasy.

Na jaře, stejně jako na podzim, se začaly odkládat plánované zákroky a další odkladná zdravotní péče.⁹⁴ To však znamená odklad této péče do budoucnosti. Domů se posílají pacienti nejméně vyžadující hospitalizaci (*reverse triage*). Zátěží přetížených nemocnic jsou pacienti bez vážnějších příznaků – klienti sociálních ústavů, kteří se do nich nemohou vrátit.

Zásadní byl na jaře, stejně jako na podzim, zákaz návštěv v nemocnicích a ústavech sociální péče.⁹⁵ Nepochybně, že je to potřebné pro omezení šíření nákazy. Zároveň to pacienta stejně jako jeho blízké tíží. Vypjaté bylo na jaře uplatňování tohoto zákazu vůči umírajícím. V covidem-19 tvrdě zasažené Lombardii zajišťovali dobrovolníci umírajícím alespoň elektronický kontakt. Nezapomínejme přitom, že se umíralo též na jiná onemocnění. Možná některým těmto umírajícím pomohlo, když je propustili domů. Pak je však důležitá domácí paliativní péče. Jak vypadalo umírání během podzimního vrcholu české tsunami covidu-19, se ještě dozvíme.

4.4. POTŘEBNÝ MATERIÁL

Experimentální *remdesivir* (komerční název veklury) se leckde začal používat takzvaně *off-label*, se všemi zdravotními a právními úskalími.⁹⁶ Česko jeho dočasné použití povolilo zvláštním ministerským rozhodnutím již začátkem jarní vlny.⁹⁷ Nyní má předběžné povolení (*conditional marketing authorisation*), jež pro členské státy Evropské unie vydala na základě kompetence Evropská

⁹³ Pracovní povinnost upravují rozptýleně ustanovení zákona č. 240/2020 Sb., o krizovém řízení, v současném znění, mimo jiné § 31 odst. 3 písm. d, odst. 4–7, § 35 odst. 1 a další. Na podzim bohužel někteří medici, kteří na jaře pomáhali podle pracovního příkazu, dosud čekají na náhradu. Nyní mobilizovaní medici poukazují na nejistotu ohledně dopravy či ubytování. Hlavní je však nevyjasnění příslušnosti krajských úřadů – hejtmanů povolaných vydávat pracovní příkazy. Jsou příslušní podle bydliště (trvalého pobytu), nebo vysoké školy?

⁹⁴ Mimořádné opatřením čj. MZDR 46953/2020-1/MIN/KAN ze dne 26. 10. 2020. Žádá se (bod II. c) průběžné uvolňování lůžek akutní lůžkové péče překladem pacientů do následné nebo dlouhodobé péče, nebo propuštěním pacientů do domácího ošetřování, a to ve všech případech, ve kterých je překlad či propuštění pacienta možné, aniž by tím bylo ohroženo zdraví pacienta.

⁹⁵ Na podzim usnesení vlády č. 402/2020 Sb., o přijetí krizového opatření (zákaz návštěv).

⁹⁶ V Česku raný právní rozbor ŠUSTEK, Petr – HOLČAPEK, Tomáš – ŠOLC, Michal. Doporučení pro tzv. off-label použití léčivých přípravků pro pacienty s COVID-19. *Anesteziologie a intenzivní medicína*. 2020, Vol. 31, č. 3, s. 119-123.

⁹⁷ Rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví ČR ze dne 17. 3. 2020 čj. MZDR 12059/2020-3/OZLP podle § 8 odst. 6 zák. č. 378/2007 Sb., o léčivech, v současném znění.

léková agentura (EMA – *European Medicines Agency*).⁹⁸ Nadále pokračují klinické lékové studie, jež velké počty pacientů umožní urychlit.

Remdesivir tak začal být žádaný. Nevoli vyvolalo, když si Spojené státy americké měly vyhradit všechny dodávky na následující měsíce.⁹⁹ Zvláště pro tyto případy jsou přípustné nucené licence, pokud však jiní výrobci svedou lék vyrobit. Nakonec se však řešení podařilo nalézt, ještě dále zmíněnou roli při tom sehrála Evropská unie. Během října ohledně účinnosti remdesiviru však také zazněly pochyby ze strany týmu pod záštitou Světové zdravotnické organizace sledujícího uvedené klinické lékové studie.¹⁰⁰ *Dexamethason* na zmírnění vážných příznaků covidu-19 snižující smrtnost pacientů na ventilaci je levný a dostupný, jedná se však přesto o jeho nepředpokládané použití, tedy zase zmíněný *off label*, než dojde k jeho předběžnému doporučení.¹⁰¹ Do třetice zmíněný *hydroxychlorochin* (komerční název *plaquenil*) by se jako neúčinný naopak užívat neměl. Takový postup je tedy *non lege artis*. Opakovaná omezení jeho využívání¹⁰² se potom nejeví jakkoli smysluplná.

Léčivé přípravky však nebyly na začátku nejvíce žádané. Chyběl totiž ochranný materiál. Na začátku jarní první vlny chyběly roušky (ústěnky) pro profesionály (kde je větší potřeba) a respirátory jednotlivých kategorií: pro zabránění průniku částic různých velikostí, respektive chránící nositele, nebo jeho okolí. Pozornost si však zaslouží též další kategorie jako ochranné oděvy, rukavice či dezinfekce, neboť nebyly vždy dostupné.

Udržet pacienty trpící nejvážnějším průběhem covidu-19 při životě si někdy žádá nasazení moderní intenzivní medicíny: plicní ventilaci a mimotělní membránové okysličení. Tu umožňují příslušné zdravotnické přístroje, totiž mechanické ventilátory a příslušná přístrojová sestava označovaná zkratkou ECMO (*extracorporeal membrane oxygenation*).

Na nedostatek všech zmíněných výrobků státy reagují evidencí, kontrolou, regulací cen a distribuce podle posouzených potřeb. Česko zavedlo nejen cílená opatření na příslušné výrobky, ale nakonec všeobecný zákaz vývozu léčivých přípravků.¹⁰³

⁹⁸ Rozhodnutí čj. EMEA/H/C/005622 ze dne 3. 7. 2020 dle nařízení Komise (ES) č. 507/2006 (...) o podmíněčné registraci pro humánní léčivé přípravky spadající do působnosti nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 726/2004 (...), kterým se stanoví postupy Společenství pro registraci humánních a veterinárních léčivých přípravků a dozor nad nimi a kterým se zřizuje Evropská agentura pro léčivé přípravky, dle čl. 14 odst. 7 tohoto nařízení.

⁹⁹ Sdělení U.S. Department of Health and Human Services ze dne 29. 6. 2020 Trump Administration Secures New Supplies of Remdesivir for the United States. Dostupné z: <<https://www.hhs.gov/about/news/2020/06/29/trump-administration-secures-new-supplies-remdesivir-united-states.html>>.

¹⁰⁰ V půli října *medRxiv* preprint server. 2020. WHO Solidarity Trial Consortium. Repurposed antiviral drugs for COVID-19; interim WHO SOLIDARITY trial results. Dostupné z: <<https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.10.15.20209817v1>>.

¹⁰¹ Sdělení z 18. 9. 2020 EMA endorses use of dexamethasone in COVID-19 patients on oxygen or mechanical ventilation. Dostupné z: <<https://www.ema.europa.eu/en/news/ema-endorses-use-dexamethasone-covid-19-patients-oxygen-mechanical-ventilation>>.

¹⁰² Mimořádné opatření Ministerstva zdravotnictví MZDR 12756/2020-5/OLZP ze dne 5. 8. 2020.

¹⁰³ Nařízení vlády č. 104/2020 Sb. (ze dne 17. 3. 2020) o zákazu distribuce léčiv v souvislosti s epidemií viru SARS-CoV-2.

Zadržování potřebných výrobků typu léčiv připouští právo Evropské unie¹⁰⁴ či Světové obchodní organizace. Jen by se to určitě různě hodnotilo u jednotlivých výrobků. Plošný zákaz vývozu léčiv by však stěžejně obstál. Široké zadržování zásob nadto svede být dvousečné. Výrobci běžně zásobují jiné země. Podobný postup ciziny by nás zbytečně odřízl.

V případě respirátorů se ukázaly možnosti 3D tisku. V případě mechanických ventilátorů je při znalosti věci představitelná až verneovská improvizace.¹⁰⁵ Na podzim se v Česku připouští model pro nouzové použití.¹⁰⁶ Právníci mohou nad složitou legislativou zdravotnických prostředků přemýšlet, která nedodržení různých formalit ospravedlní nouze.

Začátkem podzimu se v Česku debatovaly právní souvislosti rozesílání roušek poštou seniorům. Smysluplnost tohoto počínu byla malá, takže není těžké to vnímat jako populistické gesto před volbami. Zdravotnické prostředky musejí být balené a patřičně označené. Věcně nebezpečné však ruční balení určitě nebylo, vždyť roušky se takto rozdělují běžně. Textilní roušky si také nepředáváme zatavené do plastu. Je to prostě výrobek dvojího použití. Zpochybňování využití adres seniorů si nezaslouží komentář. Brzy jsme měli větší starosti.

4.5. ZVLÁDNUTÍ SELHÁNÍ

Léčení se ukončuje, ukazuje-li se léčba marná (*futile treatment*). Toto pochopitelně může nastat též při covidu-19. Přičetný pacient se smí rozhodnout sám. Při nezpůsobilosti pacienta státy volí nejrůznější řešení, zapojující lékaře, příbuzné, odborné komise, úřady či soudy. Česko rozhodnutí ponechává na lékařích. Někteří se snaží nalézt pro tento krok podporu příbuzných, aby se vyhnuli zpochybňování. Svěření takového rozhodnutí některému blízkému však postrádáme, ani soudy dohlížející nad zdravotní péčí věnované osobám neschopným se vyjádřit zde ve skutečnosti nerozhodují.¹⁰⁷

Od takového ukončení marné léčby je třeba odlišit ukončení zdravotní péče pro chybějící personál či materiál. Jak bylo uvedené, pandemie covidu-19 leckde zdravotnictví přetížila. Rozhodování o odepření urgentní péče pro nedostatek kapacit (*triage*) se hrozilo stát skutečností. Pro katastrofy a havárie *triage* nacvičují hasiči. Zejména je však třídění zranění podle možností jejich záchrany součástí válečné medicíny. V případě covidu-19 se pandemická *triage* musela provádět v Lombardii, Madridu a New Yorku, patrně na počátku ve Wu-chanu a určitě leckde v Jižní Americe.

¹⁰⁴ Čl. 35 a 36 Smlouvy o fungování Evropské unie.

¹⁰⁵ Čtenáři lze doporučit ke shlédnutí video *A Guide To Designing Low-Cost Ventilators for COVID-19* ze 4. 4. 2020. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=7vLPefHYWpY>>.

¹⁰⁶ 182 ventilátorů podle projektu akademické sféry na základě sbírky z jara 2020. IDNES.CZ – ČTK. Plicní ventilátory z ČVUT dostanou českou registraci jen pro nouzové využití. *IDNES.cz* [online]. 22. 10. 2020. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/plicni-ventilator-corovent-koronavirus-covid-19-cvut.A201020_105709_domaci_jech>. Ministerstvo zdravotnictví ČR informuje o darování tuzemským nemocnicím, zmiňovaná bloková výjimka však dostupná není, nelze tak přemýšlet o právním rámci.

¹⁰⁷ Viz § 83 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Soud totiž vychází především ze zprávy nemocnice. Je obtížné si představit předpoklady, pro které by měl soud zdravotní péči zastavit. Na místě je podle mého mínění nahrazení této formální procedury presumpcí souhlasu.

V Česku při první vlně na jaře na covid-19 pandemickou *triage* nedošlo. Při podzimní tsunami covidu-19 jsme však už museli doufat, že lékaři naplněných nemocnic nebudou muset rozhodovat, který pacient se již nebude zachraňovat.

Neschopnost poskytnout intenzivní medicínu všem by byla totiž pro Čechy šokem. Oproti jiným státům totiž známe prodlevy jen u některých segmentů medicíny typu ortopedie. Čekání na transplantaci vzácných orgánů chápeme. Jinak však nemáme zažité upřednostňování některých s upozaděním ostatních. Dohadování ohledně hrazení život zachraňujících drahých léčivých přípravků vesměs končí jejich úhradou. Soutěžící zdravotní pojišťovny vesměs nechtějí vypadat skoupé. Nakonec bývají vstřícné soudy.¹⁰⁸

Studii etických aspektů výběru pacientů, kdy by hlediskem směl být věk, již na jaře představili a na podzim doplněnou připomenuli David Černý, Adam Doležal a Tomáš Doležal.¹⁰⁹ E-mailová korespondence ukázala vyhraněné názory.¹¹⁰ Bioetická rovina rozvahy je přitom mainstreamová. Obezřetné upřednostňování podle věku pacienta je ve světě skutečností. Opatrnost je na místě při návrzích komisního rozhodování, informování pacientů a jejich blízkých, je-li nemocnice přetížená. Zdůraznit si však hlavně zaslouží meze právní odpovědnosti lékaře a poskytovatele zdravotní péče. Při nemožnosti zachraňovat všechny pacienty by bylo škodlivé odepření intenzivní terapie či její ukončení kvůli léčení pacienta s větší šancí vnímat jako trestné neposkytnutí potřebné pomoci či dokonce zabití.

4.6. FINANCOVÁNÍ ZDRAVOTNICTVÍ ČELÍCÍMU ONEMOCNĚNÍ COVID-19 A JEHO KOORDINACE

Česko má veřejné zdravotní pojištění.¹¹¹ Jeho univerzalitu potvrzuje skutečnost, že nikdo nikdy ani na okamžik nezapochoval, že pokrývá též covid-19, jež příslušné tabulky pochopitelně neznaly. Toliko některé kategorie obyvatel-cizinců se odkazují na povinné soukromé pojištění. Vhodné by bylo zkoumání, zda pokryje případný vážný průběh covidu-19.¹¹²

¹⁰⁸ Na základě širokého výkladu § 16 zák. č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

¹⁰⁹ ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Adam – DOLEŽAL, Tomáš. *Etická a právní východiska pro tvorbu doporučení k rozhodování o alokaci vzácných zdrojů při poskytování zdravotních služeb v rámci pandemie COVID-19*. Druhé, aktualizované a podstatně rozšířené vydání. 27. 10. 2020. Dostupné z: <https://zdravotnickepravo.info/wp-content/uploads/2020/10/Eticka-a-pravni-vychodiska-pro-tvorbu-doporuceni-v-ramci-COVID-19_podzim-2020.pdf>.

¹¹⁰ Korespondence proběhla před řádově stovkou adresátů. Nebudu uvádět jména, neboť to nebyly publikace. Věhlasný právník-praktik medicínského práva bez dalšího rozvalu zavrhoval jako *contra legem*, neboť poskytovatel má povinnost léčit všechny. Jiný literárně činný právník hodnotil ukončení intenzivní terapie kvůli jejímu poskytnutí perspektivnějšímu pacientovi dokonce jako zabití či vraždu. Konečně advokát obhajující lékaře a jeho kolegové mínili, že *triage* české právo prostě nepřipouští. Na podněty upřesnil, že péče se poskytuje nejdříve příchozím/přivezeným. Těmto právním úvahám odpovídá bezděčné vyjádření lékaře mimo tento kruh ve výuce, že „(využitý) ventilátor nikdo neodpojí“. Navrhovaná *triage* se tak jeví být právně riskantní.

¹¹¹ Dle čl. 31 Listiny základních práv a svobod a zák. č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, zákonech o zdravotních pojišťovnách a pojistném a záplavě podzákoných předpisů.

¹¹² Povinné pojištění cizinců – občanů nečlenských států EU bez trvalého pobytu či zaměstnání je roky předmětem kritiky neziskových organizací. Při pandemii covidu-19 dosud nemocnice či média však neprezentovaly případy odepření péče nepojištěným či nedostatečně pojištěným cizincům ani nárůst nevymahatelných pohledávek za nimi.

Již na jaře způsobil českým nemocnicím covid-19 čáru přes rozpočet. Nebyly to jen vícenáklady, ale též výpadky příjmů. Stát výrazně navýšil úhrady za státní pojištění.¹¹³ Kompenzaci zvýšených nákladů v létě upřesnila legislativa.¹¹⁴ Upřednostnění se správně dostalo nemocnicím ve frontové linii. Finanční dopady bude mít pro přetížené nemocnice též podzimní tsunami covidu-19. Za celý rok přitom musíme předpokládat výrazný pokles výnosu pojistného od zaměstnavatelů za zaměstnance a od samostatně výdělečných osob.

Zde nelze ani načrtnout, jak ve dvou stovkách zemí mění pandemie covidu-19 organizaci a financování zdravotnictví. Lze však předpokládat, že leckteré státy bez všeobecného zabezpečení zdravotní péče zavedly zvláštní programy financování pro vyhledávání a léčení covidu-19.

Hrazení z veřejného propojení zdravotní péče, jak je zhmotňuje evropský průkaz zdravotního pojištění (*European Health Insurance Card, EHIC*), u pojištěnců v jednotlivých členských státech Evropské unie by covid-19 určitě pokrylo, neboť se ve státech pobytu hradí.¹¹⁵ Komerční pojišťovny však pochopitelně během letního mezidobí tak odmítaly jako příliš rizikové pojišťovat zdravotní výdaje na léčení covidu-19 ve všech státech, které Česko označovalo a označuje jako rizikové.

Příliv pacientů do nemocnic si na jaře a ještě více na podzim vyžádal koordinaci kapacit nemocnic na úrovni celostátní a krajské, sledování vytížení lůžek a dostupnosti přístrojů pro intenzivní péči o pacienty s kritickým průběhem covidu-19.

4.7. VÝZKUM COVIDU-19

Již zmíněné experimentální užití léčivých přípravků na vážný až kritický průběh covidu-19 stejně jako rychlý vývoj vakcín se řídí propracovanými právními standardy pro klinické lékové studie,¹¹⁶ jejichž zdárné výsledky představují podklady pro registraci.

Pandemie covidu-19 je nové a neznámé onemocnění. Potřebný je tedy výzkum povahy viru, jeho působení a hospitalizace. Předpokladem výzkumu je však souhlas jeho subjektů (pacientů či probandů). Úsilí potlačit covid-19, které ztělesňuje povinné vyšetřování a léčení, by snad ospravedlnilo upuštění od informovaného souhlasu při neintervenčním výzkumu, například již odebraných vzorků či maximální

¹¹³ Zák. č. 231/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁴ Zák. č. 301/2020 Sb., o kompenzacích osobám poskytujícím hrazené zdravotní služby zohledňujících dopady epidemie onemocnění COVID-19 v roce 2020 a Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 305/2020 Sb., o stanovení způsobu zahrnutí kompenzace do výše úhrad za hrazené služby poskytnuté v roce 2020.

¹¹⁵ Obecně ke koordinaci a integraci zdravotnictví v EU zde: KŘEPELKA, Filip. Složitě a zdlouhavé propojování zdravotnictví v Evropské unii. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2014, č. 3, s. 1–43.

¹¹⁶ V Evropské unii dosud zákony členských států provádějících Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2001/20/ES ze dne 4. 4. 2001 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se uplatňování správné klinické praxe při provádění klinických hodnocení humánních léčivých přípravků. Účinnost ji nahrazujícího Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 536/2014 se též kvůli pandemii odložila na rok 2021. Nadnárodní právo rozvíjí standardy, jež určila smíšená (regulátoři a farmaceutičtí výrobci) komise *The International Council for Harmonisation of Technical Requirements for Pharmaceuticals for Human Use (ICH)*.

analýza dat hospitalizace. Vždyť přijatelnost ještě posuzují etické komise. Jasno by však udělala teprve zřetelná úprava.¹¹⁷

Ve vášnivých debatách ohledně očekávaného, ba některými žádaného *promořování* by mohli jeho odpůrci tvrdit, že představuje pokus na celých národech. Jakkoli s nimi souhlasím ohledně podstaty, tak je zde vhodná právní zdrženlivost. Smyslem by totiž nebyly poznatky. Byla by to volba mezi možnými postupy, podle omezených poznatků a protiřečících si vyjádření odborníků, případně vzdávání snahy bránit nákaze při neschopnosti prosadit omezení či očekávané nevěli je dodržovat. Poznání následků by byl jen vedlejší důsledek. Koneckonců při takovém širokém pohledu by takovým pokusem byla jakákoli omezení. Vždyť stejně tak nebylo alespoň začátkem pandemie příliš známo, co na covid-19 zabírá. Etickou komisí je zde parlament a nakonec voliči.

4.8. OČKOVÁNÍ PROTI COVIDU-19

Hloubku sporů ohledně povinného očkování dokladuje skutečnost, že očkování proti covidu-19 se již vášnivě debatovalo, přestože účinná a bezpečná vakcína ještě nebyla na světě. Po světě probíhají klinické studie řady vyvíjených vakcín.¹¹⁸ Některé státy vydaly povolení pro nouzové užití (*emergency use approval*, EUA) pro některé nejslibnější vakcíny. 21. prosince pak Evropská komise vydala na základě příznivého posouzení léková agentura (*European Medicines Agency*, EMA) podmíněné povolení (*conditional marketing authorization*) pro vakcínu *Comirnaty*, veřejnosti známější podle vývojové laboratoře a výrobce jako *BioNTech - Pfizer*, jež umožňuje zahájení očkování ještě před silvestrem.¹¹⁹ Vakcína *mRNA-1273* inovativního výrobce *Moderna*, již schválená pro nouzové užití ve Spojených státech amerických, by měla následovat začátkem ledna.

Vývoj těchto vakcín řada států podpořila dotacemi a granty. Zmínit určitě zasluží program federální exekutivy USA *Operation Warp Speed*. Do pozadí se tak dostaly patenty na vynálezy potřebné pro vývoj vakcín. Vývojové laboratoře a inovativní výrobci patrně odložili vyjasnění majetkových souvislostí svého snažení, vždyť státy by svedly zavést nucené licence ve veřejném zájmu a veřejnost by tahanice nesla určitě nelibě.¹²⁰

¹¹⁷ Zde lze jen dodat, že tuzemská právní úprava biomedicínského výzkumu je roztržštěná mezi klinické lékové studie dle zák. č. 378/2007 Sb., o léčivech, studie zdravotnických prostředků dle zák. č. 268/2014 Sb., o zdravotnických prostředcích, a zdravotnických metod dle zák. č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. Pro některé zbývající biomedicínský výzkum zřetelný rámec chybí, vyžaduje jej přitom Úmluva o ochraně lidských práv a lidské důstojnosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny neboli Oviedská úmluva (91/2001 Sb. m. s.) a Českem nedávno ratifikovaný Dodatečný protokol k Úmluvě (...) související s biomedicínským výzkumem (30/2020 Sb. m. s.), jež obecně informovaný souhlas s výzkumem předpokládají.

¹¹⁸ Vakcína vyvíjená AstraZeneca - University of Oxford AZD122 a vakcína BioNTech - Pfizer jsou předmětem „*Rolling Review*“, jež provádí EMA v případě potřeby na základě nabíhajících poznatků z klinických studií a při nouzovém použití.

¹¹⁹ EMEA/H/C/005735, souhrn údajů o přípravku v češtině. Dostupné z: <https://www.ema.europa.eu/en/documents/product-information/comirnaty-epar-product-information_cs.pdf>. Rozhodnutí samotné Evropské komise je oznámené prostřednictvím tiskové zprávy.

¹²⁰ Viz např. první rozvaha problematiky z počátku pandemie BONADIO, Enrico – BALDINI, Andrea. COVID-19, Patents and the Never-Ending Tension between Proprietary Rights and the Protection of Public Health. *European Journal of Risk Regulation*. s. 390-395.

Na jedné straně se uvažuje, kdo by měl mít přednost v dostupnosti při na začátku očekávaných omezených dodávkách vakcíny. Úvahy správně míří na zvláště zranitelné jednotlivce, ale také na zdravotnické pracovníky. Je otázka, jak postupovat vůči zbytku obyvatelstva.¹²¹

Na druhé straně lze předpokládat, že některé státy očkování proti covidu-19 nařídí,¹²² popřípadě budou odpírače různě odrazovat. Debatovat se určitě bude oprávnění zaměstnavatelů či škol žádat očkování od zaměstnanců, respektive žáků a studentů. Leckde se kolem takových záměrů rozpoutá politický střet. Přikázané očkování určitě skončí před soudy. Leckteří odmítači (*anti-vaxxers*) změnili při pandemii covidu-19 své postoje, jiní je odmítají nadále.

Urychleně vyvíjené vakcíny vyvolávají pochybnosti ohledně jejich účinnosti a bezpečnosti. Některé státy se tak rozhodly podpořit výrobce formální imunitou před objektivní odpovědností za újmu způsobenou vadou vakcíny. V Česku jsme po mnohaletém otálení dotvořili žádaný rámec zabezpečení obtížně prokazatelné újmy způsobené povinným očkováním.¹²³ Při převažujícím veřejném hrazení zdravotní péče stejně dává smysl, aby na sebe odpovědnost převzal stát. Toto je zvláště vhodné, dávají-li dosud Češi vůči rychle vyvíjeným vakcínám proti covidu-19 najevo opatrnost.¹²⁴

4.9. UMÍRÁNÍ NA COVID-19 A POHŘEBNICTVÍ

Během jara na covid-19 zemřely stovky Čechů, během léta pak úmrtnost klesla na desítky měsíčně. Vše se změnilo na podzim. Čtyřicet dní po sobě umírala nejméně stovka pacientů denně. V říjnu a listopadu denní počty úmrtí vystřelily výrazně nad měsíční průměry předchozích let. Do konce roku lze předpokládat až dvanáct tisíc zemřelých na covid-19.

Zabezpečení paliativní péče o umírající včetně psychologicky zásadního setkávání s příbuznými a blízkými, jež představuje výjimku ze zákazu návštěv v nemocnicích, je v nemocničních „kovidáriích“ při zachování hygienických opatření obtížné. Ptejme se tedy, za jakých předpokladů mohou při organizaci těchto návštěv a také je nahrazujícího či doplňujícího (video)telefonního styku pomoci třeba dobrovolníci, jsou-li zdravotníci zhusta přetížení.

Těž zemřelí s potvrzením na covid-19 či s podezřením na něj se pitvají v režimu patologicko-anatomické pitvy.¹²⁵ Děje se tak za zvýšených hygienických opatření. Při podzimním nárůstu pitevny organizovaly „covidové bloky“. Nákaza se ověřuje analýzou vzorku průdušek.

¹²¹ Z raných rozvah např. v Německu KLAFFKI, Anika. Wer bekommt den knappen Covid-19-Impfstoff?: Lustitia Distributiva und die rechtlichen Fallstricke medizinischer Priorisierungentscheidungen. *Verfassungsblog* [online]. 22. 9. 2020. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/wer-bekommt-den-knappen-covid-19-impfstoff/>>.

¹²² V Česku to umožňuje § 46 odst. 1 zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví.

¹²³ Zák. č. 116/2020 Sb., o náhradě újmy způsobené povinným očkováním. Tento zákon vytváří zjednodušený rámec pro náhradu újmy na zdraví, jejíž způsobení vakcínou je obtížně prokazatelné, kdy však objektivní odpovědnost poskytovatele zdravotní péče, který musí očkovat, pochopitelně odrazuje od hlášení vedlejších účinků.

¹²⁴ ČTK. Většina Čechů se proti koronaviru očkovat nehodlá. Pětina obecně nedůvěřuje vakcínám. *Aktualne.cz* [online]. 25. 9. 2020. Dostupné z: <<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/vetsina-cechu-se-proti-koronaviru-ockovat-nehodla/r~a56610f2ff2d11ea80e60cc47ab5f122/>>.

¹²⁵ § 88 odst. 1 písm. a zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Pohřební služby organizovaly za podzimní vlny covidu-19 větší počty pohřbů, některé musely rozšířit skladovací kapacity pro rakve s těly. Zemřelí pozitivní na covid-19 – tady je jedno, zda „na“ či „s“ – se kvůli ochraně personálu a veřejnosti balili do plastových vaků. Těla se neumývala, neoblékala a nevystavovala v otevřené rakvi. Pohřbívání do země ve vacích se považovalo za problematické z hlediska tvrzeného otevírání hrobů stejně jako tlení. Jednalo se však o ministerské doporučení,¹²⁶ zákonná opora pro ně odvisí od podřazení covidu-19 pod nebezpečné infekce.¹²⁷

Pandemie se dotkla rovněž pohřebních obřadů. Stát omezoval počty smutečných hostí, mnozí se nemohli dostavit kvůli karanténám či izolacím, patrně se též začaly nabízet přenosy obřadů. Některé praktiky se ukázaly být sporné dokonce při převládajícím zdrženlivém, možná – ve srovnání s mnoha jinými národy – až chladném pojmání pohřbů. Na každý pád v Česku nejsou obvyklé praktiky, jež by byly vážným epidemickým rizikem a jejichž omezení by byla předmětem sporů.

5. OMEZENÍ HOSPODÁŘSKÉHO A SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA

5.1. PLOŠNÁ OMEZENÍ NEBOLI *LOCKDOWN*

Většina států světa při nástupu pandemie na jaře naznala, že zmíněná cílená opatření nestačí. Covid-19 tak přestal být záležitostí zdravotnictví včetně výjezdů do terénu za pacienty a suspektními. Dopady na hospodářství, společnost a politiku jsou obrovské.

Zavedla se opatření lidmi označovaná jako „karanténa“. To sice neodpovídá učebnicové terminologii ani legálním definicím. Není však špatné. Omezení kontaktů totiž vskutku představuje předcházení šíření. Karanténa je také prevence. Odlišení třeba přívlastky „hromadná“ či „národní“ je však vhodné. Angličtina má pro takováto opatření úderné slovo *lockdown* (uzamčení), anglicismus se na podzim prosadil též v Česku.¹²⁸

Takový *lockdown* může mít několik stupňů. První sled omezení jsou záповědi činností zahrnujících soustředění osob: školy, kultura, sport a shromáždění. Druhý sled je snahou omezit činnosti, při nichž se lidé potkávají: zbytný prodej, využívání sportovišť, lázní, restaurací a hostinců. Třetí sled pak je zastavení zbytných výrob a dalších činností. Přitom se vyzývá k práci doma, pro tu intelektuální se vžil anglicismus *home office*. Stanoví se výjimky pro nezbytné či společensky žádoucí a uznávané činnosti. Státy se liší ve stovkách jednotlivostí.

5.2. OMEZENÍ CESTOVÁNÍ

Mezinárodní cestování se začalo omezovat hned při vypuknutí epidemie covidu-19 v Číně. Během měsíce se mobilita víceméně zastavila po celém světě. Mnohé státy repatriovaly své občany. Státy zakázaly vstup cizincům.¹²⁹ Ze zákazů byly však výjimky: trvalý či dlouhodobý pobyt, rodinné důvody, personál přípuštěné dopravy, pochopitelně hlavně nákladní, pro zabezpečení zásobování.

¹²⁶ Doporučení Ministerstva pro místní rozvoj pro případ úmrtí v důsledku covidu-19.

¹²⁷ § 4 odst. 1 písm. a zák. č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví.

¹²⁸ Vládní představitelé se nicméně snaží vyvolat dojem, že přes veškerá během září a října přijatá opatření, tato opatření *lockdown* ještě nepředstavují.

¹²⁹ Usnesení vlády České republiky 76/2020 Sb., o zákazu vstupu a vycestování cizincům a občanům ČR a o výjimkách z tohoto zákazu ze dne 16. 3. 2020.

Vrátivší se občané a přípuštění cizinci leckde museli projít karanténou. Široce se odrazovalo od cest do ciziny. Některé státy je svým občanům výslovně zapověděly. Omezení se již měsíce uvolňují a znovu zavádějí podle nárůstu nákaz. Cestovatelé letos museli zkoumat jak požadavky cílového státu, tak svého domovského státu.

Při námořní plavbě byly nákazy hrozbou obávanou po celá staletí. Námořní právo s tím vždy počítalo, jak dokládají též vlajky námořní vlajkové abecedy: nyní „L“, dříve „Q“.¹³⁰ Pandemie covidu-19 hned začátkem ukázala, že plavba je epidemiologické riziko. Symbolem se stal *cruiser* Diamond Princess v přístavní izolaci a karanténě v Jokohamě jako zvláštní položka „*international conveyance*“ v mezinárodní statistice covidu-19.

Zvláště dotčené je civilní letectví. Aerolinie jsou po měsících bez mezinárodního létání před krachem. Přehlédnout se přitom nedá klimatizace na palubách letadel kilometry vysoko nad zemí jako možný šířitel nákazy. Při rychlosti letecké dopravy se těžko dohledávají cestující. Zachytávání nakažených a plošné karantény přímo na letištích přesto odlišilo státy úspěšné od neúspěšných.

Madrid, New York, Moskva či Santiago de Chile patřily mezi covidem-19 výrazně dotčené regiony příslušných zemí. Lze si dobře představit, že covid-19 šíří metro. Přeplněné vlaky přepravují zástupy, též nástupiště potřebují vzduchotechniku. Město původu covidu-19 Wu-chan přerušilo provoz metra na 65 dní.¹³¹ Ve velkoměstech vyspělých zemí by však mnozí přesešli do aut, výsledkem by pak byly dopravní zácpy a přeplněná parkoviště. Předpokladem zastavení metra je tak zastavení zbytných výrob a služeb, jež si vyžadují cesty do práce. Zejména ve Spojených státech amerických se role metra svede politizovat. Kdysi zde byly tramvajové sítě zlikvidovány až mafiánsky. Nebezpečné je však též americké pojetí odpovědnosti, přemrštěné *punitive damages*, přitom prostřednictvím porot bez solidní doktríny.

Při výrazném výskytu se uzavíraly celé oblasti, města či jejich čtvrti. Mimo se odvázejí jen nemocní do nemocnic. Vlaštovkou místních uzávěr bylo jedenáct měst a obcí v severní Itálii. V Česku se na jaře zavřela města Litovel, Červenka a Uničov¹³² či obec Kynice na Havlíčkovobrodsku, při dozívání první vlny třeba v Německu kvůli výskytu nákazy v masokombinátech Gütersloh či v Izraeli během úspěšně zastavené první vlny bašta ortodoxních židů Bnei Brak.

Mnohé státy omezily cestování na větší vzdálenosti uvnitř jednoho státu plošně či ve velkých státech na jeho územích. V Číně bylo dva měsíce (!) uzavřené velkoměsto Wu-chan (11 milionů obyvatel), ba provincie Chu-pej (59 milionů obyvatel), což odpovídá celým evropským zemím. Na jaře

¹³⁰ Uvedené vlajky L (Lima – černožluté kantony) v přístavu: „*Lod' je v karanténě*“, Q (Quebec – žlutý list): „*Všichni na palubě zdraví, žádám povolení k přistání*“, dříve však karanténní vlajka a jako taková je obecně známá. Vlajky stanoví *The International Code of Signals*, jak jej vytváří Mezinárodní námořní organizace (IMO).

¹³¹ Mezi dny 23. 1. – 27. 3. 2020. Omezení městské dopravy se obecně zmiňuje v PAN, An et al. Association of Public Health Interventions With the Epidemiology of the COVID-19 Outbreak in Wuhan, China. *Journal of the American Medical Association*. 2020, Vol. 323, No. 19, May 19, s. 1915–1923. Dostupné z: doi: 10.1001/jama.2020.6130.

¹³² Mimořádné opatření Krajské hygienické stanice Olomouckého kraje KHSOC/09179/2020/RED ze 16. 3. 2020. Dostupné např. z: <<https://www.litovel.eu/filemanager/pdf-viewer/turnJs/magazine/index.php?app=2065&fileID=698308>>.

úspěšné Slovensko zapovědělo rodinné cestování mezi okresy během rodinně pojímaných velikonoč,¹³³ na podzim Izrael zakázal totéž při podzimních svátcích.

Během půlroku pandemie se však nákaza rozšířila do periferií, zatímco velkoměsta se už naučila bránit. Třeba mezi nejpostiženější státy USA se zařadily rurální Severní Dakota a Jižní Dakota. Na sklonku listopadu byly mezi nejpostiženějšími okresy na Vysočině, zatímco měsíce nadprůměrně postižená Praha vykazovala nakonec výrazně příznivější skóre.

5.3. SOMATICKÉ DISTANCOVÁNÍ

Při epidemii je snaha omezit též lokální mobilitu a individuální kontakty. To je v soudobém státě nebývalé, připomíná to výjimečný stav při nepokojích či za války. Vycházení se omezilo na různě vymezené nezbytné důvody. Česko nebylo na jaře zdaleka nejpřísnější, když se připouštěl pohyb v přírodě. Velká Británie, Španělsko, Itálie, Izrael a další země dokonce zavedly za vrcholů nákazy zákazy vycházet bez důležitých důvodů (práce, vyhledání zdravotní péče a další pomoci či nákupy potravin). Koncem října zavedený zákaz nočního vycházení hodnocený jinde na tom změnil málo.

Jako klíčové se vyzdvihovalo sociální distancování (distance). Užité přívlastek je příklad ledabylého užívání slov. Světová zdravotnická organizace doporučovala přívlastek fyzický,¹³⁴ ještě lepší se mi jeví somatický. Kontakty prostřednictvím telefonu či internetu jsou naopak potřebné více než kdy dříve. Omezení fyzického kontaktu lidí umožní snížení rizika přenosu nákazy. Při respiračním onemocnění, jakým je covid-19, tedy patřičné rozestupy, potlačení dotyků a podávání rukou, vyhýbání se objímání a polibkům. Soustavně se zdůrazňuje důkladné mytí rukou a další hygiena, jakož také dezinfekce rizikových ploch, předmětů a prostor. Fyzická/somatická distance je smysl a účel jednotlivých omezení. Lze hloubat ohledně postižitelnosti nežádoucích podání rukou či objetí či jinak nehygienického chování včetně provokací.

5.4. ROUŠKA

„Šaty dělají člověka.“ Symbolem pandemie se stala *rouška* (ústenka). Na Dálném východě se při vlastním onemocnění nosí jako nástroj ochrany okolí a také projev ohleduplnosti. Nosí se však též kvůli znečištění ovzduší, ba je výrazem odstupu. Na Západě taková tradice chyběla. Sama Světová zdravotnická organizace dříve hodnotila roušky zdrženlivě, nevyzývala k jejich nošení, ale ani jej nezpochybňovala. Během pandemie covidu-19 učinila přemety, jež by se snad daly vysvětlit snahou upřednostnit dodávky roušek, ústenek a respirátorů do zdravotnictví a dalších rizikových provozů.¹³⁵

Česko nemělo žádnou tradici nošení roušek na veřejnosti. Pak překvapí rychlé prosazení příkazu nosit, nejdříve na veřejnosti, po rekodifikaci dokonce kdekoli mimo bydliště, po uvolnění pak

¹³³ *Uznesenie Vlády Slovenskej Republiky č. 207 (72/2020 Z. z.)* ze 6. 3. 2020.

¹³⁴ Tisková konference představitelů WHO 20. 3. 2020, přepis dostupný z: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/transcripts/who-audio-emergencies-coronavirus-press-conference-full-20mar2020.pdf?sfvrsn=1eafbff_0>.

¹³⁵ Ohledně těkání WHO a národních agentur ohledně doporučení či příkazu nosit roušku v různých prostorech např. GREENHALGH, Trisha – SCHMID, Manuel B. – CZYPIONKA, Thomas – BASSLER, Dirk – GRUER, Laurence. Face masks for the public during the covid-19 crisis. *BMJ*. 2020, 369. Dostupné z: <<https://www.bmj.com/content/369/bmj.m1435>>.

v obchodech či hromadné dopravě. Byl patrný tlak na jejich nošení dokonce v přírodě. Při nedostatku průmyslově vyráběných roušek je (především) Češky začaly šít. Další státy povinnost je nosit zaváděly pomaleji. Na chvíli tak Česko bylo světu vzorem. Začátkem léta jsme je však rádi odložili. Sousedé je uvnitř nosili dál. Toto patrně napomohlo podzimní druhé vlně. Během září jsme tak znovu *zarouškovaní*. Zůstane to tak celý podzim a zimu. Přestalo se to jen žádat na ulici,¹³⁶ natožpak v přírodě. To se ukázalo přehnané, ba snad nežádoucí, neboť to posilovalo pochybnosti a vyvolávalo odpor.

Nepřekvapí živé debaty ohledně smysluplnosti roušek a jejich vedlejších účinků. Rozlišovat se musí ochrana nositele a ochrana jeho okolí, kdy se zdůrazňuje hlavně to druhé. Mnozí je nenosí správně. Žadoucí je časté vyměňování a praní. Stejně hrozí vyrážky a opary. Pochopili jsme, že roušku nevnutíme dítkám, autistům či mentálně postiženým. Je třeba přemýšlení o místech, kde její nošení je žádoucí, a kde je to naopak zbytečné. Šítá rouška je omezeně účinná. Zdravotníci a další vystavení zvýšenému riziku potřebují roušky chirurgické, respirátory či průhledné plastové štíty.

Roušky mají přitom určitě též psychologické účinky. Udržují vědomí stavu nouze. Užitečné je však, že odradí od vycházení ty, kteří si je oškliví. Musíme zvažovat, které činnosti lze při nasazené roušce dělat. Nutit ji nosit stavební dělníky a další tělesně pracující nedává smysl, vesměs jsou rozptýlení a jejich práce je namáhavá. Potřeba roušek ve škole naznačuje předčasnost návratu do školy. Učit s rouškou celé hodiny nejde, proto se na podzim stanovila výjimka pro přednášející,¹³⁷ společensky vhodným řešením by byl průhledný plastový štít.

Při pochybnostech ohledně závažnosti covidu-19 se vyžadovaná rouška stala předmětem politicko-ideového střetu. Hlasy, že (povinná) rouška nás vzdaluje Západu, patří mezi nejhlupejší výroky roku. Rovněž na jejich domácí šití se objevily všelike názory. Na jedné straně, že jde o selhání státu, na straně druhé se oceňovalo jako improvizace. Zpochybňování povinnosti nosit roušku začátkem podzimní druhé vlny dokládá rozpolcení společnosti.

5.5. OMEZENÍ HOSPODÁŘSTVÍ A JEHO PROPAD, PROPOUŠTĚNÍ, SCHODKY ROZPOČTŮ

Zastavení či omezení zbytných covid-19 epidemicky rizikových činností má značné hospodářské dopady. Nepřekvapí potom, že rok 2020 je rokem nejhlubšího hospodářského propadu za celá desetiletí.¹³⁸ Roste nezaměstnanost. Vedle zmíněné letecké dopravy jsou vážně postižené hotely, restaurace, živá kultura či profesionální sport, jakož také poskytovatelé volnočasových aktivit. Výpadky mají též další odvětví, klesá poptávka po mnoha druzích zboží. Bude se určitě méně stavět. Nárůstu se těšící zásilkový obchod, nákladní doprava či služby elektronických komunikací propad nevyrovnejí.

¹³⁶ Mimořádné opatření Ministerstva zdravotnictví čj. MZDR 15757/2020-37/MIN/KAN ze dne 19. 10. 2020. Klíčový pro porozumění odlišnosti je bod 1e): „na všech ostatních veřejně přístupných místech v zastavěném území obce, kde dochází na stejném místě a ve stejný čas k přítomnosti alespoň 2 osob vzdálených od sebe méně než 2 metry, nejedná-li se výlučně o členy domácnosti.“

¹³⁷ Bod 2 „r) osoby při provádění autorského díla (např. divadelního, tanečního nebo hudebního představení), osoby přednášející a osoby účinkující při tvorbě a výrobě audiovizuálního díla nebo pořadu“.

¹³⁸ Dle *World Economic Outlook* z října 2020, který připravuje Mezinárodní měnový fond, se předpokládá mezinárodní pokles výkonu světového hospodářství – 4,4 %. Dostupné z: <[World Economic Outlook, October 2020: A Long and Difficult Ascent \(imf.org\)](https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/10/01/2020-10-01)>.

Výpadek daňových příjmů při značných vícenákladech znamená rostoucí rozpočtové schodky. Pandemie covidu-19 tak hrozí, že dovede některé státy na okraj bankrotu. Lze předpokládat expanzivní měnovou politiku, a tudíž inflaci.

Globalizace a integrace přelévá tento propad do zemí, které díky menšímu výskytu, většímu riskování zdraví či prostě podobě svého hospodářství unikly. Ze všech důvodů se tedy mění směnné kurzy. Mezinárodní obchod určitě čelí otřesům též kvůli změnám poptávky.

Pochopitelná je snaha stornovat komerční kontrakty stejně jako spotřebitelské vztahy, mimo jiné zájezdy, kulturní a společenské akce, ale také dodávky zboží a služeb, po kterých se propadla poptávka. Propouštějí se nepotřební zaměstnanci. Mnohé společnosti a živnostníci míří do bankrotu. Pojištění zmírní máloco. Kdyby to dokázalo, tak by byly ohrožené pojišťovny. V Česku myslíme na pojištění nemocí z povolání nakažených zdravotníků.

Stovky takto nastolených právních otázek zde nelze ani naznačovat. Stát od státu se ukazuje, jak vhodná je právní úprava, ale též zda jednotlivci, podniky a instituce uzavíraly smlouvy alespoň obecně přípouštějící podstatnou změnu okolností.¹³⁹ Leccos se bude vyjednávat jinak. Pandemie covidu-19 a protiepidemická opatření se staly nepojistitelným rizikem.

Rovněž tak zde nelze ani uvádět desítky opatření, která státy přijímaly ke zmírnění nastíněných dopadů, natožpak zvažovat jejich přínos, úskalí a náklady, stejně jako rozebírat jejich právní rozměr.

5.6. DOPAD NA VZDĚLÁVÁNÍ

Od univerzitního pedagoga zde však nepřekvapí, když zvlášť zmíní uzavřené školy.¹⁴⁰ Pandemie covidu-19 spustila planetární pedagogický experiment. Robustní internet umožňuje distanční komunikaci se zvukem a obrazem. Užívání platforem typu MS Teams či Zoom se znásobilo. Učitelé, žáci, studenti a rodiče si chtě nechtě začali osvojovat jeho technologie.

Začínají být patrné technické, sociální a pedagogické limity jimi zprostředkovaného distančního vzdělávání. Názory se pochopitelně rozcházejí. Rychlé závěry jsou podle mě nemístné. Stěží někdo již provedl robustní studie. Lze předpokládat, že dopady se liší podle věku, rodinného zázemí, kulturních rozdílů, motivace studentů a žáků. Víceméně nemožná je distanční výuka dětí se všelikými postiženími ve speciálních školách. Žádoucí je též výuka dětí na prvním stupni. Rodiče menších dětí jsou totiž nuceni zůstat doma. Důležité jsou proto též mateřské školy.

Po jarním uzavření škol se doufalo na podzim v návrat do lavic, byť s rouškami, dezinfekcí, odstupy a dalšími opatřeními. V Česku to šlo v září, během října se školy znovu dle jednotlivých stupňů zavíraly, otevíraly až koncem listopadu a znovu zavřou začátkem ledna. Bohužel se ukázaly být ohnisky

¹³⁹ V českém soukromém právu po rekonstrukci implicitní *clausula rebus sic stantibus*, viz § 1765 nového občanského zákoníku.

¹⁴⁰ Zákazu osobní přítomnosti žáků a studentů na vzdělávání a studiu na českých základních, středních, vyšších odborných i vysokých školách a školských zařízeních vyhlásilo s účinností od 11. 3. do odvolání Ministerstvo zdravotnictví mimořádným opatřením čj. MZDR 10676/2020-1/MIN/KAN ze dne 10. 3. 2020 ihned po jednání Bezpečnostní rady státu. Na Právnické fakultě MU se výuka ukončila během minut, v cca 11.25. Po vyhlášení nouzového stavu 12. 3. 2020 omezení stanovovalo usnesení vlády č. 74/2020 Sb. o přijetí krizového opatření.

nákazy. Na jaře byla distanční výuka víceméně dobrovolná pro žáky, studenty, ale také jejich pedagogy, na podzim se stala povinnou.¹⁴¹

Již během léta některé univerzity předpokládaly výhradně distanční vzdělávání. Další však připravovaly scénáře prezenční výuky, nakonec však znovu spadly do distančního módu, když se rychle ukázala nebezpečnost těchto „chrámů poznání na křižovatkách cest“. Studenti se sjíždějí zdaleka, scházejí se při studiu stejně jako po něm. Jako mladí jsou vesměs bezpříznakoví přenašeči. Laboratoře, terén či kliniky představují pochopitelnou výjimku.¹⁴²

6. STÁTOPRÁVNÍ ZÁLEŽITOSTI

6.1. NOUZOVÝ STAV

Základem prvních opatření byl již zmíněný zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví, dvacet let existující právní rámec mimo jiné pro zvládání epidemií, který předpokládá vydávání mimořádných opatření. Podle něj se poslali do masové karantény lyžaři navrátilí se z Itálie.

Rychle však vláda České republiky dle ústavního zákona o bezpečnosti České republiky, jenž epidemie nezmiňuje výslovně, toliko obecně ohrožení zdraví, vyhlásila nouzový stav.¹⁴³ Ten vyhlášený vládou 12. března prodloužila Poslanecká sněmovna do 30. dubna a podruhé s patrným váháním do 17. května. Na podzim se nouzový stav za nutný týdnů nepovažoval. Nakonec jej však vláda 5. října stejně vyhlásila a na její žádost jej Poslanecká sněmovna prodloužila do 20. listopadu, podruhé pak do 12. prosince, potřetí do 23. prosince a počtvrté do 22. ledna 2021.¹⁴⁴

Nouzový stav dává možnost přijímat krizová opatření mající moc zákona.¹⁴⁵ Přitom se smí omezit základní práva vyjádřená ústavními a mezinárodními katalogy základních práv. Většina zde

¹⁴¹ § 184a (Zvláštní pravidla při omezení osobní přítomnosti dětí, žáků a studentů ve školách, kterou zavedl zákon) zák. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), po novele zák. č. 439/2020 Sb. ze dne 20. 8. 2020.

¹⁴² V případě českých univerzit je dobré zdůraznit tlak na udržení zamýšlené prezenční výuky, který vyvíjel během září Národní akreditační úřad. Např. Masarykova univerzita se kvůli tomu během září ohrazovala proti rozhodnutí Krajské hygienické stanice Jihomoravského kraje. Aktuální režim je pochopitelně předmětem soustavného informování, viz <<https://www.muni.cz/koronavirus>>, od podzimu se užívá tříbarevný semafor.

¹⁴³ Čl. 5 Ústavního zák. č. 110/1998 ze dne 22. 4. 1998 o bezpečnosti ČR, ve znění 300/2000 Sb.: „(1) Vláda může vyhlásit nouzový stav v případě živelných pohrom, ekologických nebo průmyslových havárií, nehod nebo jiného nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožují životy, zdraví nebo majetkové hodnoty anebo vnitřní pořádek a bezpečnost. (2) Nouzový stav nemůže být vyhlášen z důvodu stávkové akce vedené na ochranu práv a oprávněných hospodářských a sociálních zájmů.“

¹⁴⁴ Usnesení vlády ČR č. 957 ze dne 30. 9. 2020, č. 1108 ze dne 30. 10. 2020, č. 1294 ze dne 10. 12. a č. 1373 ze dne 23. 12. 2020.

¹⁴⁵ Upřesňuje § 5 zák. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení: „Za nouzového stavu nebo za stavu ohrožení státu lze na nezbytně nutnou dobu a v nezbytně nutném rozsahu omezit: a) právo na nedotknutelnost osoby a nedotknutelnost obydlí při evakuaci osoby z místa, na kterém je bezprostředně ohrožena na životě nebo zdraví, b) vlastnické a užívací právo právnických a fyzických osob k majetku [...], pokud jde o nucené omezení práva vlastníka nebo uživatele z důvodu ochrany života, zdraví, majetku nebo životního prostředí, které jsou ohroženy krizovou situací, přičemž je za toto omezení poskytnuta přiměřená náhrada, c) svobodu pohybu a pobytu ve vymezeném prostoru území ohroženého nebo postiženého krizovou situací, d) právo pokojně se shromažďovat ve vymezeném prostoru území ohroženého nebo postiženého krizovou situací, e) právo provozovat podnikatelskou činnost, která by ohrožovala prováděná krizová opatření nebo narušovala, popřípadě znemožňovala jejich

vysvětlovaných omezení se na jaře zavedla touto cestou. Koncem první vlny se jako hlavní důvod prodlužování však uvádělo snazší zadávání veřejných zakázek zejména pro zdravotnictví. To však ukazuje hlavně dlouhodobou problematickosti zadávání veřejných zakázek.

Zákon o krizovém řízení,¹⁴⁶ kterým se provádí zmíněný ústavní rámec, ovšem zakotvuje odškodnění.¹⁴⁷ Patrně kvůli obavě před pro stát nepříznivým širokým výkladem proběhla 24. března rekonstrukce „národní karantény“ do protiepidemických mimořádných opatření ministerstva zdravotnictví.¹⁴⁸

Zákon o ochraně veřejného zdraví sice dává široký prostor pro tato mimořádná opatření. Nicméně jeho využití správní soud zavrhl.¹⁴⁹ Za nouzového stavu se mají užívat krizová opatření, jež přijímá vláda České republiky. Další krok tak představovalo vrácení omezení do krizových opatření. Naštěstí to byla doba, kdy se již mohla omezení postupně uvolňovat.

Přes ještě naznačené pochyby ohledně pohnutek některých soudců lze tento výsledek vítat. Leckterá opatření byla totiž ve skutečnosti legislativa, navíc zcela zásadně omezující osobní svobody, hospodářskou činnost a společenský život. Vládní rozhodování má bezpochyby větší legitimitu než ministerské či dokonce krajských hygienických stanic.

6.2. MIMOŘÁDNÁ OPATŘENÍ ZA MEZIDOBÍ

Po skončení nouzového stavu se pak pochopitelně ministerská opatření vrátila. Zmocnění krajských hygienických stanic pro lokální či regionální, respektive ministerstva zdravotnictví pro meziregionální a celostátní mimořádná protiepidemická opatření jsou vskutku široká.¹⁵⁰

provádění, f) právo na stávku, pokud by tato stávka vedla k narušení, případně znemožnění záchranných a likvidačních prací.“

¹⁴⁶ Zák. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení, v současném znění.

¹⁴⁷ § 36 (Náhrada škody) odst. 1 zákona o krizovém řízení: „Stát je povinen nahradit škodu způsobenou právnickým a fyzickým osobám v příčinné souvislosti s krizovými opatřeními a cvičeními (§ 39 odst. 4) prováděnými podle tohoto zákona. Této odpovědnosti se může stát zprostit jen tehdy, pokud se prokáže, že poškozený si způsobil škodu sám.“

¹⁴⁸ Mimořádná opatření Ministerstva zdravotnictví ČR ze dne 23. 3. 2020, některá nahrazovaná či měněná opatřeními z následujících dní a týdnů omezující maloobchodní prodej a širokou paletu služeb a omezení pohybu osob. Přehled těchto mimořádných opatření vyžadující opakované doplňování žaloby žalobcem a sledování soudem popisuje níže uvedený rozsudek v bodech 4–18.

¹⁴⁹ Rozsudek Městského soudu v Praze čj. 14 A 41/2020 ze dne 23. dubna 2020. Ministerstvo zdravotnictví jej napadlo kasační stížností. Nejvyšší správní soud o této kasační stížnosti ještě (do 25. 12. 2020) nerozhodl.

¹⁵⁰ Na tomto místě je kvůli důležitosti citace celého § 69 (Mimořádná opatření při epidemii a nebezpečí jejího vzniku): „(1) Mimořádnými opatřeními při epidemii nebo nebezpečí jejího vzniku jsou: a) zákaz nebo omezení výroby, úpravy, úschovy, dopravy, dovozu, vývozu, prodeje a jiného nakládání s potravinami a dalšími výrobky, kterými může být šířeno infekční onemocnění, popřípadě příkaz k jejich zničení, b) zákaz nebo omezení styku skupin fyzických osob podezřelých z nákazy s ostatními fyzickými osobami, zejména omezení cestování z některých oblastí a omezení dopravy mezi některými oblastmi, zákaz nebo omezení slavností, divadelních a filmových představení, sportovních a jiných shromáždění a trhů, uzavření zdravotnických zařízení jednodenní nebo lůžkové péče, zařízení sociálních služeb, škol, školských zařízení, zotavovacích akcí, jakož i ubytovacích podniků a provozoven stravovacích služeb nebo omezení jejich provozu, c) zákaz nebo omezení výroby, úpravy, dopravy a jiného nakládání s pitnou vodou a vodami užívanými k účelům [...], zákaz používání vod ze studní, pramenů, vodních nádrží, rybníků, potoků a řek, d) příkaz k vyčlenění lůžek ve zdravotnických zařízeních, e) příkaz k

Taková opatření však postrádají legitimitu, přijímá-li je ministerstvo zdravotnictví či dokonce krajské hygienické stanice jako specializované agentury. Nepřekvapuje pak jejich zpochybňování zužujícím výkladem, totiž že příslušné zmocnění neumožňuje plošná opatření, jakkoli zmíněný rozsudek žádající za nouzového stavu vládní krizová opatření *a contrario* naznačuje přípustnost širokého výkladu.

Jiné české soudy, mezi nimi by měl poslední slovo Ústavní soud, by to ostatně mohly vidět jinak. Plošná omezení jsou přece *de facto* speciální zákony. Široké zákonné zmocnění se tak snadno pocituje jako protiústavní.¹⁵¹ Jen bych však zdůraznil, že jsme si to letos museli prožít, aby nám takové hodnocení přicházelo na mysl. Nevyčítal bych zákonodárci, že si to nesvedl představit, jak jsem uvedl, pandemie se prostě neočekávala.

6.3. NÁVRAT DO PARLAMENTU

Dosavadní mezinárodní srovnání ukazují,¹⁵² že leckteré státy včetně evropských vskutku kvůli pandemii covidu-19 zavedly nouzové či výjimečné stavy podle svých ústav či příslušných zákonů, jež zhusta znamenají emergenční legislativu exekutivou. Mnohé další to však nepotřebovaly, omezení dokázaly zavádět parlamentní deliberací.

Těmito státy bychom se mohli inspirovat. Vhodné by bylo zásadní přebudování ústavního rámce pro stav nouze či válečný stav. Klíčová krizová opatření představující zásadní omezení by se přijímala jako krizové zákony. Kvůli nouzi by opatření sice vyhlásila vláda s okamžitou platností, avšak během krátké lhůty – například týden až deset dní – by se pro další platnost předpokládalo parlamentní schválení. Jako přímo volený sbor je přece Parlament České Republiky jádrem naší reprezentativní demokracie. V cizině se parlamenty svedly sejit během dnů a přijmout zvláštní zákony pro zvládnání covidu-19, za všechny budiž zmíněno Rakousko.¹⁵³

provedení ohniskové dezinfekce, dezinfekce a deratizace na celém zasaženém území; ohniskovou dezinfekci, dezinfekci a deratizaci provede zdravotní ústav [...], stanoví-li tak rozhodnutím příslušný orgán ochrany veřejného zdraví; v takovém případě jsou fyzické osoby, podnikající fyzické osoby a právnické osoby povinny vytvořit podmínky pro provedení ohniskové dezinfekce, dezinfekce nebo deratizace stanovené rozhodnutím příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví a strpět provedení ohniskové dezinfekce, dezinfekce nebo deratizace v termínu stanoveném tímto rozhodnutím; náklady na tuto ohniskovou dezinfekci, dezinfekci a deratizaci provedenou zdravotním ústavem jsou hrazeny ze státního rozpočtu, f) příkaz k varovnému označení objektů, v nichž došlo k infekčnímu onemocnění, a text tohoto označení, g) mimořádné očkování a preventivní podání jiných léčiv (profylaxe), h) příkaz k vyčlenění objektu v majetku státu, kraje nebo obce k izolaci fyzických osob nebo jejich karanténě, i) zákaz nebo nařízení další určité činnosti k likvidaci epidemie nebo nebezpečí jejího vzniku.“

¹⁵¹ Pohotově kriticky viz DIENSTBIER, Jakub – DERKA, Viktor – HORÁK, Filip. Ústavnost mimořádných opatření podle zákona o ochraně veřejného zdraví. *Právník*. 2020, č. 5, s. 417–432.

¹⁵² FOURNIER, Théo – MEYER-RESENDE, Michael et al. Phase two of covid-19 responses across the EU – the rule of law stress test continued. *Democracy Reporting International*. 27. 7. 2020. Dostupné z: <https://democracy-reporting.org/dri_publications/phase-two-of-covid-19-responses-across-the-eu-the-rule-of-law-stress-test-continued/>.

¹⁵³ *Bundesgesetz, mit dem ein Bundesgesetz über die Errichtung des COVID-19 Krisenbewältigungsfonds (COVID-19-FondsG) und ein Bundesgesetz betreffend vorläufige Maßnahmen zur Verhinderung der Verbreitung von COVID-19 (COVID-19Maßnahmegesetz) erlassen sowie das Gesetzliche Budgetprovisorium 2020, das Bundesfinanzrahmengesetz 2019 bis 2022, das Bundesgesetz über die Einrichtung einer Abbaubeteiligungsaktiengesellschaft des Bundes, das ArbeitsmarktpolitikFinanzierungsgesetz, das*

V případě epidemie vyžadující zmíněnou somatickou distanci si lze představit snížený počet poslanců a senátorů v sále při nošení roušek, nebo naopak distanční schůzi pomocí elektronických informačních systémů. Zvláště pokud jsou poslanci rizikovou skupinou *par excellence* kvůli svým častým kontaktům, mnozí již spadli do izolace a karantén. Válečné hrozby parlamentarismu by byly jiné. Parlament by určitě svedl sám sobě nastavit patřičné legislativní procedury.

Poslanecká sněmovna zasedla teprve po dvou týdnech, pochopitelně v legislativní nouzi a při dodržení některých protiepidemických opatření. Přijímaly se novely zákonů, samozřejmě včetně mnohých reagujících na pandemii covidu-19 či důsledky protiepidemických opatření, v tomto textu na různých místech citované.¹⁵⁴ Vlastní krizová opatření však Parlament České republiky neprojednával. Podpora jimi stanoveným omezením se přitom vytrácela. Rozpolcení společnosti, odrážející se ovšem též na postojích politiků, bohužel patrně napomohlo otálení, kvůli němuž se podzimní druhá vlna covidu-19 proměnila v Česku na tsunami.

6.4. PLAIDOYER ZA LEX/KODEX COVID-19

Úvahy *de lege ferenda* lze začít ústavním zákonem o bezpečnosti, který by jako nebezpečí výslovně uvedl epidemii. Však se ukázala být největším hrozbou posledních třiceti let.

Smysluplné by bylo připustit delší trvání nouzového stavu. Vždyť mimořádný se nakonec ukazuje celý rok 2020. Zde je vzorem po jarní tragédii obezřetná a podzimní vlně poměrně úspěšně čelící Itálie, kde se nouzový stav nakonec prodloužil za konec toho roku.¹⁵⁵

Nouzové zákony by pak měly uchopit klíčová opatření. Při pandemii covidu-19 jsou jimi trasování, izolace a karantény. Oněch několik obecných protiepidemických paragrafů se slušelo rozpracovat pro konkrétní situaci. Mohlo zahrnovat patřičná zjednodušení komunikace mezi pacienty a suspektními, poskytovateli testování, laboratořemi, praktickým lékařem, hygienickou stanicí a dalšími dotčenými úřady. Elektronizace komunikace zdaleka neodpovídá potenciálu. Je vlastně na pováženou, že přes léto zůstal beze změn zde již kriticky reflektovaný zákonný rámec, jenž je doslova frontovou linií.

Nepochybujeme, že nynější nouzová opatření a mnou navrhované nouzové zákony by představovaly *lex specialis* pro účely zvládnutí pandemie covidu-19. Běžné zákony však platí nadále. Nemusí být zřejmé, jak dalece ustupují do pozadí.

Žádoucí by tedy byl *zákon pandemie covidu-19*. Časté tuzemské volání, že je třeba *komplexní řešení*, je umanutost hodná lepší věci. Výsledkem bývá, že účinná a přiměřená úprava chybí. Nebojme

Arbeitsmarktservicegesetz und das ArbeitsvertragsrechtsAnpassungsgesetz geändert werden (COVID-19 Gesetz) byl přijat již 15. 3. 2020.

¹⁵⁴ Mezi jině necitovanými budiž uveden zák. č. 188/2020 Sb., o zvláštních pravidlech vzdělávání a rozhodování na vysokých školách v roce 2020 a o posuzování doby studia pro účely dalších zákonů, který představuje *ad hoc* implicitní novelizaci zák. č. 111/1998 Sb., o vysokých školách v současném znění.

¹⁵⁵ Do 31. 1. 2021 dle souhlasu *Camera di Deputati* ze 7. 10. 2020 vládního *decreto-legge* n. 125 měnícího předchozí *decreto-legge* n. 19 ze dne 25. 3. 2020 a n. 35 ze 22. 5. Předtím platil nouzový režim na území 16 provincií.

se, že určitou záležitost řeší *specustawa*, vypůjčíme-li si termín z Polska.¹⁵⁶ Rada států během roku 2020 přijímala zvláštní zákony. Pandemie covidu-19 je událost obrovského významu, zasluhující speciální legislativu. Parlament by si mohl vyhradit schvalování některých opatření přijímaných vládou. Lepší by však bylo, kdyby se takový zákoník měnil při čemkoli důležitém, třeba každý týden. V Česku přece novelizujeme zákony často.

Přední paragraf takového zákona mohl zakotvit povinnost nosit roušku v místech a situacích, kde je to žádoucí pro bránění šíření covidu-19, samozřejmě se zmocněním pro vydání upřesnění a stanovení výjimek hodných zvláštního zřetele.

Tento text naznačuje desítky záležitostí, které by bylo na místě upravit. Byl by to nakonec vlastně celý *zákoník*, zde jej nazvěme *kodeks covid-19*. Oproti podzákoným předpisům, natožpak mimořádným opatřením jako opatřením obecné povahy by zákonný rámec přezkoumával pouze Ústavní soud.

Zvláštní zákon, který vláda Poslanecké sněmovně navrhla 7. května,¹⁵⁷ by však mnoho neřešil. Potvrzoval totiž ministerskou kompetenci vydávat mimořádná opatření, jen se předpokládalo vládní projednání. Mohl být však zárodkem naznačeného *lex/kodeks covid-19*. Ukolébána úspěchem po jarní vlně vláda ztratila snahu zákon prosadit. Ještě dále navrhovalo jít ministerstvo zdravotnictví na podzim, když vládě předložilo záměr zřídit centrální hygienický úřad v čele náměstkem ministra s kompetencí diktovat omezení při epidemii. Nepřekvapí, že první hodnocení bylo zdrcující.¹⁵⁸

Naopak za užitečný dílek vhodného *kodeks covid-19* lze považovat zvláštní zákon, upravující pro ohledně blížícího se očkování proti covidu-19 roli ministerstva jako distributora, způsobu financování distribuce vakcín, jenž rozšiřuje odpovědnost státu na toto dobrovolné očkování a dávající zmocnění vymezit distribuci pro jednotlivé skupiny pojištěnců.¹⁵⁹

6.5. DOMINANCE EXEKUTIVY

Exekutiva by stejně dominovala. Ve stavech nouze tomu tak prostě je. Pandemie covidu-19 v Česku odhaluje její slabost. Žádoucí je reorganizace státní a samosprávné byrokracie na zadržování pandemie. Posílit zejména potřebovala státní hygienická správa, třeba též dočasnou reorganizací a centralizací některých agend státu a územní samosprávy vykonávající státní správu v přenesené působnosti, včetně případného pozastavení či utlumení jiných agend.

Moc nicméně doprovází odpovědnost. Nepochybujeme, že též za běžných dob horké křeslo ministra zdravotnictví se stalo doruda rozžhaveným trůnem. Na podzim během podzimní druhé vlny

¹⁵⁶ Již začátkem epidemie přijalo Polsko *specustawu* pro covid-19, viz *poz. 374 Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych*.

¹⁵⁷ Sněmovní tisk 859/0, vládní návrh zákona o mimořádných opatřeních při epidemii onemocnění covid-19.

¹⁵⁸ REŽŇÁKOVÁ, Lada – FOŘTOVÁ, Klára. Superúřad by mohl likvidovat lidská práva na libovolnou dobu, bojí se Sokol. *iDNES.cz* [online]. 1. 12. 2020. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/pravnici-zakon-posileni-ministerstva-zdravotnictvi-blatny.A201201_084833_domaci_lre>.

¹⁵⁹ Zákon č. 569/2020 Sb., o distribuci léčivých přípravků obsahujících očkovač látku pro očkování proti onemocnění COVID-19, o náhradě újmy způsobené očkovaným osobám těmito léčivými přípravky a o změně zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů ze 23. 12. 2020.

odstoupil ministr zdravotnictví Adam Vojtěch. Jeho nástupce epidemiolog-profesor-plukovník Roman Prymula „byl odejit“ po měsíci kvůli ještě glosovanému skandálu. Nejdůležitějšího ministerského postu roku 2020 se v nejtěžším okamžiku ujal hematolog docent Jan Blatný, jehož každý výrok či počin je ostře sledován.

Ani za stavu nouze není vyloučená výměna vlády. Neproloužení nouzového stavu by se konečkonců politicky rovnalo nedůvěře. Obdobně by to za určitých okolností či v klíčových okamžicích platilo pro neschválení zde navrhovaných nouzových zákonů. Nouzový (ale ani válečný) stav nevypíná Parlament České republiky ze státního stroje. Protiepidemická omezení zahrnují setkávání pod střechou, nicméně pro státní orgány se nakonec stanoví výjimka, nejde jinak, byť též zde je žádoucí hledat co nejbezpečnější řešení. Naštěstí jsme se v Česku nedostali do stavu, kdy bychom podezírali exekutivu, že omezuje ji kontrolující parlament.¹⁶⁰

6.6. ODBORNOST A POLITIKA

Pandemie covidu-19 a odpovědi státu na ni obnažují vztah, který má „expertíza“ a politika. Covid-19 je nová, dosud jen dílem poznaná hrozba. V každém státě je nějaký „doktor Prymula“, na jehož úsudek vláda, parlament i veřejnost dá, bez ohledu na formální funkci. Konečkonců po svém upozadění na jaře kvůli neshodám se z něj nakonec při podzimní tsunami covidu-19 stal ministr zdravotnictví.

Nakonec totiž – na základě pochopitelně částečně nepodložených a někdy protiřečících si rad lékařů a dalších – musejí rozhodnout politici. Jim pak účet dříve či později vystaví voliči. Politickým řešením je též model, jež má Švédsko, kde – poměrně benevolentní, ale patrně společensky dlouhodobě zvládnutelnější – opatření přijímá zdejší „hygiena“ *Folkhälsomyndigheten*.¹⁶¹

Bezpečnostní rada státu jako část vlády pro bezpečnostní agendy není struktura pro konkrétní problémy pandemie covidu-19. Důležitější je soustava krizových štábů, na celostátní úrovni na jaře při první vlně a nakonec na podzim při druhé vlně oživený ústřední krizový štáb, složený ze zástupců resortů, ozbrojených sil a dalších institucí, upravený začátkem pandemie pro problematiku epidemií, se zapojením dlouhodobě existující ústřední epidemické komise, jakož také teritoriální krizové štáby. Jednotlivá vnitřní opatření však stejně musejí přijímat vláda, ministerstva či další orgány státní správy.

Začátkem pandemie zmiňovaný *pandemický plán* je odborné vyhodnocení nebezpečí a připravenosti,¹⁶² očekávané ještě připomenutým standardem Světové zdravotnické organizace.

¹⁶⁰ Netýká se to ani Německa. Neněmecky humorné prolnutí imunity poslanecké při absenci té biologické při protiepidemických omezeních ohledně zasedání Bundestagu ze strany obecně příslušného hygienického úřadu Berlin-Mitte zvažuje FRIEHE, Matthias. Was heißt hier immun?: Quarantäne, Bundestagsabgeordnete und die Funktionsfähigkeit des Parlaments. *VerfassungsBlog* [online]. 11. 3. 2020. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/was-heisst-hier-immun/>>, DOI: [10.17176/20200311-165331-0](https://doi.org/10.17176/20200311-165331-0). Jsou však na světě státy, kde dobře zacílená karanténa může být nový nástroj umlčení či upozadění nepohodlného opozičníka, novináře či soudce, ba záminkou pro rozpuštění parlamentů.

¹⁶¹ Tento technokratický model byl vychvalován přívrženci benevolentního přístupu vůči covidu-19, který razil Anders Tegnell, světově to proslulý švédský *Statsepidemiolog*. Neměli bychom si však být jisti, zda by se takto dala zavádět – ve světě převažující – přísnější opatření.

¹⁶² § 80 zák. o. v. z. vymezující úkoly a působnost Ministerstva zdravotnictví stanoví (odst. 1 písm. x) zajištění Pandemického plánu ČR a Pandemického plánu zdravotnictví. Krajské hygienické stanice zpracovávají ve

Nemůže však být konkrétní. Hrozí přece různé epidemie. Opatření by se zaváděla dle jejich povahy. Především to však není žádný předpis. Nanejvýš takový plán poslouží obhajobě opatření před volenými zástupci a veřejností či při jejich případném soudním přezkumu.

Na podzim stejně „po pandemickém plánu už nikdo neštěkne“. Ministerstvo zdravotnictví pod vedením nového ministra v listopadu představilo a spustilo *Protiepidemický systém České republiky*, jehož pětistupňové vyhodnocení národního zdraví počítané z řady kritérií a parametrů jako odůvodnění omezení skutečně ztělesňuje různě naladěný dobrman.¹⁶³ Tento rámec pro většinu pracovních i dalších činností různých rizik je chvályhodným zřehledněním státní pandemické politiky u rostoucí měrou rozpolcené veřejnosti, jejíž podstatná část omezení přinejmenším slovně odmítá a leckdy nesvede dodržovat. Již při tlaku na adventní uvolnění si jím vláda poněkud svázala ruce. Právním rámcem však PES není. Omezení nadále vyjadřují krizová a mimořádná opatření.

6.7. DEMOKRACIE ZA PANDEMIE

Zvládání pandemie a souvisejících obtíží mohou voliči posoudit ve volbách. Někde na světě se volí snad každý týden. Některé státy kvůli pandemii covidu-19 volby odkládaly. Leckde se hledala různá řešení, jak volby zajistit. Též ve volebních místnostech se požadovaly a prosadily roušky, rozestupy, rukavice a dezinfekce. Leckde se zavedla či zjednodušila korespondenční volba.

Na jaře bylo půl roku do předpokládaných krajských a senátních voleb, aby se během léta, kdy se zhoršoval výhled na podzim, uvádělo, že lidé v karanténě či izolaci přece volit nesmějí, neboť účast je epidemicky problematická. Kritici takového upření hlasu podotkli, že vězni volit smějí. Nakonec se za pomoci vojáků provozovala zvláštní volební místa dostupná motorizovaným voličům.¹⁶⁴ Zdráháme se zavést elektronické volby, zatímco vehementně na internetu objednáváme, platíme a letos též schůzujeme či učíme.

6.8. TERITORIÁLNÍ DIFERENCIACE A UNIFORMITA

Podobně jako jiné země též Česko charakterizovala územně rozdílná epidemiologická situace ve velkoměstech, maloměstech a na venkově. Některé okresy byly zasažené výrazně, jiným se nákaza víceméně vyhnula. Poměry se však mění týden po týdnu. Včera nedotčený okres může být zítra covidem-19 zamořen. Podobně jako v jiných zemích byla měsíce výrazně zasažená metropole.

Na základě plošných mimořádných opatření krajských hygienických stanic byly uzavřené obce a města. Přitom zaznělo, že velkoměsta do karantény nespadnou. Přes veškeré pochopení pro toto váhání, vysvětlitelné nedostatkem kapacit, dopady na dopravu či nutností zajištění služeb spádovým oblastem, to určitě nebylo šťastné.

spolupráci s krajem a složkami integrovaného záchraného systému pandemické plány kraje (§ 82 odst. 2 písm. w ve spojení s § 81d zák. o. v. z.).

¹⁶³ Internetová prezentace dostupná z: <<https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/pes>>.

¹⁶⁴ Umožnil to *ad hoc* zák. č. 350/2020 Sb., o zvláštních způsobech hlasování ve volbách do zastupitelstev krajů a do Senátu v roce 2020, přijatý 20. 8. 2020.

Snaha rozlišovat oblasti podle míry výskytu však byla patrná po skončení jarní první vlny covidu-19. Zvláštní opatření se uplatňovala během června a července na Karvinsku, posléze třeba na Vysočině a v srpnu již v několika okresech. Praha stále žádala roušky v metru.

Rozrůznění pro jednotlivé oblasti však má své meze. Především je obtížné je nastavit pro různé okresy či města. Na začátku epidemie totiž hlavně nebylo jasné, co se stane. Poměry se svedou rychle zhoršit, jak ukazovala další a další ohniska. Opatření jsou teritoriální, nikoli personální. Těžko se totiž dá uchopit příslušnost jednotlivců. Při rozdílných opatřeních hrozí problematická mobilita. Odlišný režim pro obyvatele různých částí státu však hlavně vyvolává pocit nespravedlnosti. Nepřekvapí, že při adventním uvolňování se PES zdráhá vybarvovat pro části Česka různě, přestože indikátory a kritéria naznačují odlišnou situaci.

Česko je prostě unitární stát. Pouze ústřední moc má legitimitu přijímat nebývalá omezení. Kraje, obce a města jako jednotky územní samosprávy jsou spíše jednotky pro provedení omezení, nežli pro rozhodování o nich. Hejtmani, primátoři a starostové spíše vyjadřují pochyby ohledně potřebnosti omezení, která jsou zacílená na jejich kraje, města a obce.¹⁶⁵ Nebývají ochotní jít ve zpřísněních nad národní rámec, dokud se situace nestane skutečně vážná.

Jinak je tomu ve federacích či státech s autonomními regiony. Takovými jsou například Spojené státy americké,¹⁶⁶ Brazílie, Indie či Rusko, v Evropě pak Německo, Itálie, Španělsko či Velká Británie. Zde je politická odpovědnost a z ní vyplývající legitimita rozdělena mezi dvě úrovně. Bez ohledu na míru centralizace protiepidemickou reakci rozrůžňují státy skutečně rozlehlé a lidnaté, nejen zde vícekrát zmiňovaná Čína, ale třeba také Francie.

7. MEZINÁRODNÍ VZTAHY A STRUKTURY

7.1. SOUTĚŽ STÁTŮ

Pandemie covidu-19 zahájila soutěž států a národů. Probíhají vlastně tři souběžné soutěže. První je zadržování nákazy. Hlediskem jsou počty nakažených. Druhá je léčení vážných průběhů covidu-19 v nemocnicích. Zde je dobré si uvědomit, že zlom představuje určitý počet těchto pacientů, již představují 5–10 % nakažených. Zde jsou pak dalším hlediskem počty zemřelých. Na hodnocení zvládnutí dlouhodobých zdravotních následků v případě „*long haulers*“ je brzy. Třetí je pak zvládnutí hospodářských, sociálních a politických pnutí, která pandemie, respektive opatření proti ní vyvolala.

Jako jiné soutěže ve skutečném životě, ani tato není spravedlivá. Některé státy byly zasaženy se zpožděním, takže mohly sledovat ty již zasažené a připravit se. Ostrovní státy a odlehlejší jsou na tom lépe než centra dění. Metropole zasáhl covid-19 vesměs více než periferie. Roli hrají různorodé geografické, ekonomické, sociální, kulturní a politické faktory. Oproti očekáváním či nadějím se

¹⁶⁵ ČTK – ČTIDOMA. Primátor Hřib se chytil s ministrem Vojtěchem: Nechápu, proč má být Praha ve žlutém stupni „semaforu“. *ČtiDoma.cz*. 28. 7. 2020. Dostupné z: <<https://www.ctidoma.cz/politika/primator-hrib-nechapu-proc-ma-byt-praha-ve-zlutem-stupni-semaforu-61369>>.

¹⁶⁶ Přehled opatření 50 států a dalších jurisdikcí USA včetně odkazů na další agregované informace, např. *Council of State Governments* představuje mimořádně detailní a aktualizované heslo, *U.S. state and local government responses to the covid-19 pandemic* v anglické Wikipedii. Při před- a povolební politické polarizaci USA takové databáze lákají hodnotit politiku republikánských a demokratických představitelů.

ukázalo, že podnebí a počasí nehraje roli. Covid-19 se rozšířil ve všech podnebných pásech na severní stejně jako na jižní polokouli.

7.2. VÝCHOD VERSUS ZÁPAD?

Není těžké vnímat pandemii covidu-19 jako soutěž Západu a Východu. Není až tak podstatné, že obě Ameriky mají srovnatelný počet nakažených a zemřelých jako pětkrát lidnatější Starý svět. Klíčová je soutěž mezi nejsilnějšími civilizačními okruhy, jak je vymezil Samuel Huntington.¹⁶⁷ První tvoří Západ jako náš civilizační okruh, druhý *sinosféra*. Jejím jádrem je zde vícekrát zmiňovaná Čína, patří do ní obě Koreje, Tchaj-wan, Japonsko či Vietnam. Tyto státy mají zlomek případů Evropy a Ameriky. První měsíce pandemie byly diváky tohoto klání národy dalších civilizačních okruhů, třeba Indie, státy Blízkého východu, Latinské Ameriky či Afriky, následně je covid-19 rovněž zasáhl, leckteré těžce.

Dojem ze startu však zůstane. Tuto soutěž Západ prohrál a prohrává dále.¹⁶⁸ Počet nakažených na Dálném východě se stal vlastně zanedbatelný. Vysvětlit tento úspěch mohou nejen epidemie SARS a MERS, ba zkušenost s různými pohromami, jako jsou tajfuny či zemětřesení. Ale patrný je také účinný stát a ukázněná společnost. Můžeme se tedy nanejvýš utěšovat, že okamžitou příčinou byla neschopnost si představit, že nákaza si žádá tak rozsáhlá omezení. Austrálie a Nový Zéland, dva kulturně západní národy, totiž covid-19 víceméně zastavily či dokázaly při vypuknutí – stát Victoria – rozhodně jednat.¹⁶⁹ Snad je to ostražitost před zavlečenými rostlinami a živočichy, které ohrožují křehkou ostrovní biosféru.

Soutěž národů a států nicméně probíhá po celém světě. Jsou určitě špatná a dobrá překvapení. Těch prvních je řada. Za ty druhé lze uvést třeba Řecko, trvale poměrně dobrá čísla by od něj málokdo čekal. Jejich úspěchy a selhání dávají nový význam sousloví „národní zdraví“.

Jednotlivě zmínit zaslouží Čína. Je zemí, kde podle všeho covid-19 začal. Zdejší autoritativní režim se obviňuje ze zatajování. Toto podezření nesdílím. Patrně se leccos tutlalo na začátku, nikoli však na vrcholu. Čína potlačila covid-19 důraznými opatřeními. Uzavřela celé provincie a opakuje to při sebemenších výskytech. Centralizovaný stát svede mobilizovat kapacity pro tento dozor, stejně jako pro léčení. Čínská čísla narostla již během února, kdy se s dalšími zeměmi nepoměrovala. V tabulkách se nejlidnatější země světa propadá stále dolů, v říjnu ji předběhlo též Česko. Za těchto okolností Čína vyvolává vášně. Na každý pád Čína touto pandemií potvrdila postavení supervelmoci. Přinejmenším tak, že na ní mají všichni názor.

Ještě v srpnu jsem zde chtěl uvádět, že Česko si vede dobře. Během jara denní nárůsty vrcholily na stovkách, dohromady zemřely stovky lidí. Bohužel se na podzim poměry prudce zhoršily. Na místě je rozvaha, co jsme zkazili. Podle častého mínění se omezení uvolnila předčasně. Tisícihlavá hostina na

¹⁶⁷ HUNTINGTON, Samuel. *Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*. 1996. (Podle českého překladu HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001).

¹⁶⁸ Z rozšiřující se žurnalistické reflexe vybírám O'LEARY, Naomi. The West has failed – US and Europe have made a mess of handling the crisis. *Irishtimes.com*. 31. 10. 2020. Dostupné z: <<https://www.irishtimes.com/opinion/the-west-has-failed-us-and-europe-have-made-a-mess-of-handling-the-crisis-1.4395473>>.

¹⁶⁹ ALEXIS, Robert. Lessons from New Zealand's COVID-19 outbreak response. *The Lancet – online first*. Dostupné z: <[https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30237-1](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30237-1)>.

Karlově mostě jako oslava konce pandemie 30. června fakticky riskantní nebyla, po čtvrtletí se však stala mezinárodně známým symbolem české naivity.¹⁷⁰ Češi si dopřáli „rozmarňé léto“¹⁷¹ a na podzim nesou následky. Patrný je však ještě rozebíraný spor ohledně závažnosti covidu-19. Málokde měli a mají pochybovači tak silné slovo jako v Česku.

7.3. ŽENY A MUŽI VE VEDENÍ?

Již na jaře zaznělo, že státy, jež řídí žena, zvládají covid-19 lépe.¹⁷² Taková úvaha je dnes předmětem vášní. Výrok určitě neplatí stoprocentně, Belgie vzorem prostě není. Jinak jsou vskutku některé státy mající ve svém čele ženu úspěšnější. Vysvětlení se nabízí. Ženy hojně pracují v pečovatelských povoláních. Svému zdraví a zdraví blízkých věnují větší pozornost, ostatně se dožívají vyššího věku. Nechtě se tedy zde – při vědomí všelikých formálních a faktických rozdílů – zmíní tchajwanská prezidentka Tsai Ing-wen, novozélandská premiérka Jacinda Ardern, finská premiérka Sanna Marin a slovenská prezidentka Zuzana Čaputová.

Naopak mnozí muži zdraví přehlížejí. Leckteří koneckonců zanedbávají zdraví své. To by vysvětlovalo chování vůdců, kteří tvrdili, že covid-19 se snadno překoná, jako jsou americký prezident Donald Trump, brazilský prezident Jair Bolsonaro – oba dva jej nakonec prodělali – či běloruský prezident Alexandr Lukašenko a na covid-19 patrně zemřelý prezident Burundi Pierre Nkurunziza. Britský premiér Boris Johnson si po nákaze covidem-19 vyzkoušel plicní ventilaci, což posunulo epidemickou politiku celé země. Odpovědnosti se však nevyhnou. Lze předpokládat, že první zmíněný 4. listopadu prohrál volby právě kvůli covidu-19.

7.4. SOUTĚŽ PRÁV

Pandemie covidu-19 je rovněž *soutěž právních řádů*. Za nouze se právo musí rychle přizpůsobit. Nebývale se omezují svobody a ukládají povinnosti. Obecně je právo nástroj, jímž společnost prostřednictvím státu spravuje sebe sama. Je to mnohvrstevný jev vytvářený – často po staletí – určitým národem, respektive jeho představiteli. Je to trvale přestavovaná konstrukce, ale zároveň je to živý organismus. Významný německý právní komparatista Uwe Kischel doporučuje naší pozornosti mimo jiné chápání pramenů, role soudců, advokátů, ale též postoje veřejnosti a další *kontexty*.¹⁷³

Jak si v tomto ohledu stojí Česko? Nejde ani tak o výklad narychlo zachycených požadavků jarních stejně jako podzimních opatření, jež se snažily omezit rizikové somatické kontakty a mobilitu, ale zároveň umožnit nezbytné či žádané činnosti. Při rychlém vymezování se chyby vloudí. Uvědomme

¹⁷⁰ IDNES.CZ. Předčasná oslava na Karlově mostě. Česko epidemii nezvládá, píše v zahraničí. *IDNES.cz* [online]. 13. 10. 2020. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/cesko-koronavirus-zahranicni-media-karluv-most.A201012_144530_zahranicni_jhr>.

¹⁷¹ NÁDOBA, Jiří. Spíš budou chybět sestry než ventilátory. Úleva přijde nejdřív za měsíc. S Hynkem Bartošem, spoluautorem lékařské Výzvy z první linie, o kapacitách nemocnic a počtu hospitalizací. *Respekt.cz* [online]. 12. 10. 2020. Dostupné z: <<https://www.respekt.cz/rozhovor/spis-dojdou-sestry-nez-ventilatory-uleva-prijde-nejdriv-za-mesic>>.

¹⁷² SOMVICHIAN-CLAUSEN, Austa. Countries led by women have fared better against coronavirus. Why? *TheHill.com*. 18. 4. 2020. Dostupné z: <<https://thehill.com/changing-america/respect/equality/493434-countries-led-by-women-have-fared-better-against>>.

¹⁷³ KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*. C. H. Beck, 2015, s. 238.

si, že to byla omezení nebývalá. Další státy tápaly podobně. Při častých změnách se ostatně brzy takové chyby opraví.

Vážnější bylo shrnuté těkání, jež vyvolaly obavy státu ze své odpovědnosti za škodu způsobenou nouzovými opatřeními. Stát se jistě může snažit zbavit vlastního ošemetného závazku podmiňováním všemožných podpor narovnáním, zbylé spory se stejně povlečou. Nervozita však potrvá. Příčinou je prostě špatná legislativa a obecně slabá právní dogmatika.¹⁷⁴

Za selhání bychom však hlavně měli považovat chybějící právní přípravu na druhou vlnu, jež Česko zasáhla na podzim. Široká společenská podpora omezením se vytratila. Přiblížit to lze na již rozebíraných rouškách. Lze jistě debatovat, zda lze nošení roušky ukládat podzákonnými předpisy či opatřeními obecné povahy.¹⁷⁵ Zákonné zakotvení by nás však těchto debat ušetřilo.

Mobilizace sil však hlavně měla nastat též pro vytvoření, přizpůsobování a ustálení vhodného právního rámce. Když se na jaře mohlo rychle ustavit grémium externích a akademických ekonomů pro oživení hospodářství, tak proč nikoli právníků pro právo dalekosáhlých protiepidemických opatření? Ministerští právníci prostě nestačí.

7.5. NÁRODY A JEJICH ELITY

Pandemie covidu-19 však není jen soutěž států a práv. Obstojí či selžou též národy. V mezích restrikcí či benevolence je stejně důležité chování lidí. Výstřední jednotlivci jsou všude, takže záleží na zástupech. Bezpochyby tedy hodně záleží na postojích celých skupin. Vliv na masy mají elity. Nový význam zde získává sousloví *národní zdraví*.

Některým zemím tak nepomohly nebývalé restrikce. Indie je patrně zavedla předčasně, byly bezohledné vůči chudým a výsledek příliš nepřesvědčuje. Nebo je obyvatelstvo dostatečně nedodržovalo, dokud nešlo do tuhého, třeba Izrael. Naopak jiným zemím neškodila relativní benevolence, neboť obyvatelstvo bylo ukázněné a opatrné. Vyzdvihnout lze třeba Finsko.

Češi se dokáží omezit na několik týdnů, na měsíce se to už nějak nedaří. Jako národ se tak podobají pacientům, kteří si nepřipouštějí, že chronická onemocnění si žádají dlouhodobou či trvalou životosprávu. V Česku je však hlavně hodně vlivných hlasů, patrně více než jinde,¹⁷⁶ které covid-19

¹⁷⁴ O to více je třeba zmínit fundované analýzy: MELZER, Filip. Covid-19: poskytování náhrad za újmy vyvolané krizovými opatřeními. *Bulletin advokacie*. 2020, č. 4, s. 13–22. Dostupné též z: <<https://advokatnidenik.cz/2020/03/23/poskytovani-nahrad-za-ujmy-vyvolane-krizovymi-opatrenimi-v-prubehu-koronavirove-pandemie/>>. MELZER, Filip. Poskytování náhrad za újmy vyvolané opatřeními Ministerstva zdravotnictví po jejich zrušení. *Advokátní deník online*. 21. 5. 2020. Dostupné z: <<https://advokatnidenik.cz/2020/05/21/poskytovani-nahrad-za-ujmy-vyvolane-mimoradnymi-opatrenimi-ministerstva-zdravotnictvi-po-jejich-zruseni/>>. Názory se však hodně rozcházejí, bez soustavné debaty se neobejdeme ani v tomto případě.

¹⁷⁵ KOUDELKA, Zdeněk. *Rouška a právo*. *iDNES.cz, Blog*. 21. 8. 2020. Dostupné z: <<https://zdenekkoudelka.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=756068>>, rozpracované koncem roku v KOUDELKA, Zdeněk. *Nouzové zákonodárství a roušky*. *Právník*. 2020, č.12, s. 956–968.

¹⁷⁶ Podle českého znalce polských poměrů u našich severních sousedů již na jaře či v létě málokdo vážnost covid-19 zpochybňoval. Rozhodující patrně byly dlouhodobé pochyby Poláků o vlastním zdravotnictví a zkušenosti četných polských zdravotníků působících v nemocnicích na Západě.

zlehčují. Mezi nimi přinejmenším do podzimu byli mnozí věhlasní lékaři.¹⁷⁷ Veřejnost je pak zmatená. Patrná je lhostejnost vůči starým a nemocným. Třeba s některými pochybovači pohne zavírání hranic pro Čechy a předpokládaný nezájem zahraničních turistů s patřičnými důsledky pro prosperitu metropole.

7.6. SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE

Do středu pozornosti se pochopitelně letos dostala Světová zdravotnická organizace (*World Health Organisation, WHO*). Tato celosvětová mezinárodní organizace vznikla v roce 1948 jako odborná organizace Spojených národů. Navazuje však na čtrnáct mezinárodních konferencí (*International Sanitary Conferences*) konaných mezi lety 1851 až 1938. 194 členských států doplňuje přidružení neuznaných států, což odráží zájem na spolupráci. Přesto zde Čína šikanuje Tchaj-wan, jenž snad též proto byl ve střehu tak, že je nyní neúspěšnější jurisdikcí světa, skutečný „*the best in covid*“. Oproti jiným mezinárodním organizacím existují regionální struktury, třeba pro Evropu v Kodani, proto nevznikly kontinentální mezinárodní organizace.

Protiepidemickou spolupráci vymezuje Mezinárodní zdravotní řád (*International Health Regulations*). Tento zvláště nazvaný smluvní rámec pro spolupráci států má původ již v 19. století, nyní platí verze z roku 2005.¹⁷⁸ Ta ostatně představuje odpověď na SARS v roce 2003. Hodnotí se rizika, na což navazují opatření v mezinárodním styku. *Public health emergency of international concern* (PHEIC) se pro covid-19 vyhlásil 30. ledna 2020.¹⁷⁹ Pandemií (*pandemic*) je dle WHO covid-19 od 11. března.¹⁸⁰

Světová zdravotnická organizace je nicméně běžná mezinárodní organizace pro spolupráci států. Nepřijímá tedy opatření závazná pro státy. Nemá vlastní medicínské kapacity. Toliko omezeně se angažuje při pomoci chudým státům. Jejím přínosem je hlavně rámec pro spolupráci odborníků. Při krizi, jakou je pandemie covidu-19, nepřekvapí všeliká kritika. Kritizována je náklonnost, již její generální ředitel Tedros Adhanom projevuje Číně. Spojené státy americké se rozhodly zastavit organizaci členské příspěvky. Takový krok je nešťastný obecně, o době pandemie ani nemluvě, notabene organizaci ještě více zahání do náruče Číny.¹⁸¹

¹⁷⁷ Např. kardiolog prof. MUDr. Jan Pirk, CSc., onkolog prof. MUDr. Jan Žaloudík, CSc., psychiatr MUDr. Radkin Honzák, CSc., či doc. MUDr. Roman Šmucler, Ph.D., jenž je prezidentem České stomatologické komory.

¹⁷⁸ „*A central and historic responsibility for the World Health Organization (WHO) has been the management of the global regime for the control of the international spread of disease. Under Articles 21(a) and 22, the Constitution of WHO confers upon the World Health Assembly the authority to adopt regulations ,designed to prevent the international spread of disease’ which, after adoption by the Health Assembly, enter into force for all WHO Member States that do not affirmatively opt out of them within a specified time period.*“

¹⁷⁹ *Statement on the 2nd meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus.* Geneva, 30 January 2020. Dostupné z: <[https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov))>.

¹⁸⁰ WHO Director-General’s opening remarks at the media briefing on COVID19 – 11 March 2020.

¹⁸¹ MARKS, Simon – WHEATON, Sarah. The doctor making Trump queasy, The head of the World Health Organization is feeling the squeeze from the U.S. and China. *Politico.eu*. 5. 7. 2020. Dostupné z: <<https://www.politico.com/news/2020/05/07/world-health-organization-tedros-adhanom-ghebreyesus-242030>>.

7.7. EVROPSKÁ UNIE

Pro jedinečnou nadnárodní organizaci 27 evropských států pandemie covidu-19 představuje další drama. Evropskou unii přitom již trápí dluhová krize jižních států ohrožující jednotnou měnu, uprchlická/běženecká krize, krize právního státu v některých členských státech a za ještě nesledovaného počátku epidemie covidu-19 nakonec 31. ledna dokončený Brexit. Evropská unie je tak typický komorbidní pacient. Takoví umírají na covid-19 více než jedinci dosud zdraví.

Správně se však připomíná, že organizace a financování zdravotnictví stejně jako ochrana veřejného zdraví jsou záležitostí členských států. Evropská unie zde má omezenou působnost.¹⁸² Lze to vlastně zobecnit. Nemá vlastní armádu, ani žádné vlastní sbory pro civilní ochranu, nevytváří zásoby kritického materiálu. Její administrativní kapacity jsou limitované. Evropské středisko pro kontrolu nemocí (*European Centre for Disease Control, ECDC*) ve švédském městečku Solna, notabene založené právě po epidemii SARS 2003 (I),¹⁸³ je při pandemii covidu-19 stěží vidět, jakkoli některé podpůrné role vykonává. Evropská unie je *kvazi stát*.

Členské státy mezi sebou na jaře na týdny zavřely hranice. Schengenský systém doslova zamrzl. Můžeme diskutovat, zda vůbec a za jakých podmínek to bylo přípustné. Právo Evropské unie totiž připouští omezení kvůli ochraně zdraví toliko obecně. Upřesnění sekundárním právem s protiepidemickými opatřeními prostě nepočítalo.¹⁸⁴ Pendleři si zoufali důvodně, dosud snadné dojíždění se stalo noční můrou. Smíšené rodiny čelily nečekanému rozdělení. Během počátku pandemie vrcholní představitelé Evropské unie toto uzavírání hranic zpochybňovali. Nicméně při epidemiích je uzavírání hranic opatření běžné po celém světě. Ono somatické distancování je vůbec vztyčováním překážek mezi všemi lidmi. Hranice se nabízejí, stát chrání své obyvatelstvo, zatímco poměry za nimi ovlivnit nesvede. Jako organizace založená pro liberalizaci zůstala Evropská unie setrvačná. Za stavu nouze se pak jeví být *antistátem*, jenž jen podrývá své členy.

Mobilitu pochopitelně podvazuje též později převáživší ukládání karantén pro cestující – bez ohledu na občanství a pobyt – ze členských států zasažených nárůstem nákazy. Mezi těmito členskými státy se na podzim důvodně ocitlo též Česko. Volný pohyb osob se karanténami šetří více. Lidem majícím pro cestu vážný důvod tato možnost totiž zůstává.

Jak bylo uvedeno, pandemické restriktce a růst veřejných výdajů všude ve světě zařaly velikou sekeru do veřejných rozpočtů. Některé členské státy Evropské unie po dluhové krizi v letech 2008–2010 přes veškerá opatření na tom stále nejsou dobře. Při euru nemohou zmírnit napětí oslabením vlastní měny. Během týdnů se tak začal vymýšlet záchranný balíček pomocí společné půjčky. Ten byl se skřípěním zubů schválen premiérem, na jeho uvedení do života se však ještě čeká. Evropská unie se přitom snaží vrátit do hry snahou stanovovat podmínky pro čerpání těchto peněz a spoluurčovat jejich směřování. Je pozoruhodné, že během řádově větší podzimní vlny covidu-19, jejíž dopady na

¹⁸² Viz čl. 168 Smlouvy o fungování Evropské unie.

¹⁸³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 851/2004 ze dne 21. dubna 2004 o zřízení Evropského střediska pro prevenci a kontrolu nemocí.

¹⁸⁴ Viz čl. 29 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES (...) o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států (...).

hospodářství jsou stěží menší, naopak některé se určitě prohlubují, neboť se vytrácejí vyhlídky na rychlé otevření, se žádné záchranné balíčky již nevymýšlejí.

Bylo shodou náhod, že dosud nejdůležitější soudní vzpouru proti přednosti práva Evropské unie, vyjádřil během první vlny německý *Bundesverfassungsgericht*.¹⁸⁵ Zmínit hojně debatovaný rozsudek prohlásivší za *ultra vires* justiční benevolenci monetárního financování předlužených států eurozóny, jež provádí Evropská centrální banka, zde dává smysl. Ukazuje totiž odlišné právní kultury, jež jsou výšečí a projevem odlišností členských států a jejich národů. Každý evropský národ si chrání své zdraví před covidu-19 sám, na základě debat svých politiků, novinářů, odborníků a veřejnosti vedených ve vlastním jazyce. Evropská unie postrádá *demos*, politický národ jako základ státu, vesměs vymezený společným jazykem.

Od učitele práva Evropské unie čtenáře snad zaskočivší kritika této jedinečné nadnárodní organizace a skepse vůči ní však není spravedlivá bez zvážení jejích možností. Evropské unii nelze vyčítat ani nedostatek vedení, neboť členské státy jí je nesvěřily. Nemůže za nepřipravenost, váhavost a blazeovanost členských států, toliko za svou vlastní.¹⁸⁶ Česko se do úzkých na podzim dostalo vlastní letní bohorovností.

Smysluplná je koordinace – například výměny informací¹⁸⁷ – či reprezentace vůči jiným strukturám či globálním hráčům. Příkladem budiž obstarávání klíčového léčivého přípravku remdesivir,¹⁸⁸ vyvíjených vakcín BioNTech – Pfizer, Moderna a AstraZeneca – Oxford University či zapůjčení plicních ventilátorů ze sdílených zásob. Jistě se také vhodně přesměrovávají vědecké eurodotace.

S ohledem na výše uvedené je nicméně třeba zdrženlivě vnímat iniciativy na posílení kompetencí Evropské unie při ochraně veřejného zdraví a ve zdravotnictví označené rozmáchně jako *Evropská zdravotní unie*,¹⁸⁹ běžně to nabízený lék „více Evropy“. Právě pandemie výborně ukazuje, že boj s pandemií je politikou. Tu totiž určují jednotlivé národy, respektive jejich představitelé. Lze si stěžít představit, že by účinná opatření včetně omezení mobility svedla přijímat Evropská komise či myslitelný budoucí eurohygienik. Nezapomínejme přitom, že celý rozpočet Evropské unie je zlomkem výdajů členských států na zdravotnictví. Navržená dílčí opatření ohledně epidemické kooperace či

¹⁸⁵ Rozsudek 2 BvR 859/15 ze dne 5. 5. 2020 v případě *Weiss*.

¹⁸⁶ Kriticky z počátku pandemie KATNITSCHIG, Matthew. Coronavirus: The incompetence pandemic. *Politico.eu*. 16. 3. 2020. Dostupné z: <<https://www.politico.eu/article/coronavirus-europe-incompetence-pandemic/>>.

¹⁸⁷ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1082/2013/EU ze dne 22. října 2013 o vážných přeshraničních zdravotních hrozbách a o zrušení rozhodnutí č. 2119/98/ES.

¹⁸⁸ Společné zadávání týkající se remdesiviru se děje v rámci Společné zadávání veřejných zakázek na lékařská protipatření dle rámce vytvořeného v roce 2014, které nyní zahrnuje celkem 36 států, tedy též některé evropské státy, jež nejsou členy EU. Dle shrnutí v rámci odborného zpravodajství v oblasti farmacie dostupného z: <<https://www.europeanpharmaceuticalreview.com/news/129976/ec-signs-a-joint-procurement-contract-for-remdesivir/>>.

¹⁸⁹ Rozbor těchto iniciativ připravuje JUDr. Jan Malíř, Ph.D., LL.M., (Ústav státu a práva AV ČR) a další řešitelé (včetně autora) projektu *TACR ÉTA č.4 – č. TLO4000042 „Možnosti reakce na závažné infekční nemoci v právu EU: kritická analýza a doporučení ve světle pandemie COVID-19“*. Subkapitoly 7.6 a 7.7 jsou shrnutím předběžné rozvahy využitě hned v prvních týdnech řešení projektu. Text jako celek pak slouží jako dříve připravovaný podklad pro porozumění širším právním a právně-politickým souvislostem pandemie covidu-19.

udržování zásob léčivých přípravků, zdravotnických prostředků a dalšího materiálu jsou však přiměřeným počinem, jenž zasluhuje vstřícné posouzení.¹⁹⁰

8. ZÁKLADNÍ PRÁVA A ROVNOST, OBČANSTVÍ, OCHRANA PRÁV A PRÁVNÍCI

8.1. NOUZOVÉ A OBECNÉ PRÁVO A ZÁKLADNÍ PRÁVA A MEZINÁRODNÍ INTEGRACE

Pandemická opatření lze označit za *lex specialis epidemii*, odchylku od běžného práva pro stav nouze. Takovými jsou jinak rovněž války, nepokoje, přírodní pohromy a dopravní či průmyslové havárie. Liší se svou povahou, rozsahem, trváním a závažností. Tomu odpovídají příslušná opatření. Respektive by odpovídala, vesměs totiž nemáme zkušenosti.

Základním problémem je výklad ustanovení rychle přijímaných opatření. Zásady *lex specialis derogat legi generali* a *lex posterior derogat legi priori* jsou banální jen teoreticky. Ve skutečnosti to nemusí být snadné určit. Omezení nadto mohou způsobit nesplnitelnost některých požadavků běžného práva. Je proto žádoucí, aby se tento vztah zvažoval a protiepidemická opatření případně užití běžných pravidel upřesňovala.

Prostor pro toto „jednoduché“ právo stanovené zákony a podzákonými předpisy v zemích současného „Západu“ však vymezují ústavní katalogy a mezinárodní smlouvy zakládající základní práva a svobody. Obdobné účinky mají mezinárodní smlouvy uvolňující obchod a pohyb osob, což je vlastně též nadnárodní právo Evropské unie, ba smlouvy o ochraně a podpoře investic. Uvedené mantinely prosazují soudy, jmenovitě pak soudy ústavní, jakož také mezinárodní instituce.

8.2. OSOBNÍ SVOBODY NAMÍTANÉ PROTI PROTIEPIDEMICKÝM OPATŘENÍM

Na českém případě načrtnutá protiepidemická omezení představovala nebývalá omezení těchto práv a svobod. Oponenti a kritici protiepidemických opatření na ně pochopitelně poukazují. Dovolávání se těchto práv zhusta odráží pochopitelné zájmy. Leckdy je za ním však rovněž či výlučně přesvědčení, že jsou to zásadní, ba nedotknutelné hodnoty.

Bez nároku na úplnost takovými základními právy a svobodami jsou osobní svoboda pohybu a pobytu, soukromí, rodinný život, svoboda shromažďování, zvláště pak těch politických a náboženských, kulturní či sportovní vyžití.¹⁹¹

Státy celého světa covid-19 zadržovaly uzavřením hranic. Toto je přípustné, státy na své území nemusejí cizince pouštět, ledaže se předtím dohodly jinak. Rozsah takových omezení však byl nevídaný. Nárůsty nálezů tato omezení opakovaně vracejí do hry.

Některých základních práv se hlasitě dovolává část obyvatel, přičemž ostatní to uznávají. Leckde, mezi vyspělými státy jsou to covidem-19 těžce zasažené Spojené státy americké, je to náboženství.¹⁹²

¹⁹⁰ Návrhy změn nařízení a rozhodnutí měnicí a posilující roli EMA a ECDC ze dne 11. 11. 2020. Dostupné z: <[Evropská zdravotní unie | Evropská komise \(europa.eu\)](#)>.

¹⁹¹ Čl. 8, čl. 9, čl. 10, čl. 14, čl. 16, čl. 32, čl. 34 a další Listiny základních práv a svobod.

¹⁹² Nejvyšší soud USA doplněný o konzervativní soudkyni Amy Coney Barrett, jež nahradila zemřelou liberální soudkyni Ruth Bader Ginsburg dne 25. 11., v případě *Roman Catholic Diocese of Brooklyn a Agudath Israel v. Cuomo, Governor of New York (State)*, 592 U.S. : (2020), No. 20A87, shledal neústavním přísná omezení

Bohoslužby pochopitelně představují riziko. Někteří věřící, zejména pak různé sekty však cítí nadpřirozenou ochranu, takže protiepidemická opatření odmítají. Nepřekvapivě leckteré takové skupiny covid-19 postihl. Stesky tuzemských horlivců nalezneme. Žádná církev či sekta se však nestavěla na odpor. Patrně by pro to nebylo v nenáboženském Česku pochopení. Máme však jiná základní práva, jež se stávají *posvátná*.

Porodnictví je v Česku sporné roky. Nejde jenom o domácí porody, které stát znesnadňuje. Vášně se týkají též nemocničních porodů. Slýcháme silné výroky, třeba že se děje porodní násilí. Nepřekvapí, že teprve dodatečně (!) za nárůstu nakažených při začátku tuzemské epidemie covidu-19 zavedený zákaz doprovodu¹⁹³ – manželé, partneři či dudy – vyvolal vášně. Ombudsman Stanislav Křeček blogoval, že podnět nebude řešit, neboť doprovod při porodu je prý móda. Hned vzplanul oheň na střeše. Stovky právníků podepsaly otevřený dopis.¹⁹⁴ Vše bylo ve zpravodajství. Nakonec ombudsman ustupoval. Odůvodnit omezení by přitom nebylo obtížné. Již na jaře byly stovky nakažených zdravotníků a tisíce v karanténě. Hrozilo zavírání celých nemocničních oddělení. Porod je přitom událost hodin a za tři dny by měli rodiče miminko doma.

Dalším posvátným právem se alespoň dle vyjádřivších se politiků, novinářů a právníků stává možnost vycestovat. Česko totiž svým občanům zapovědělo cestovat do zahraničí.¹⁹⁵ Tento postoj vysvětlíme vzpomínkami na socialismus. Jakkoli by se to dalo ospravedlňovat, tak stát stejně dobře mohl zdůrazňovat, že nejde cestovat, neboť většina států zakázala cizincům vstup. Odrazující bylo zpoplatnění konzulární pomoci, spoluúčast na nákladech léčení či odepření sociální pomoci, jakož také nařízení karantény na vlastní náklady po návratu.

8.3. PRÁVO NA MAJETEK A SVOBODA PODNIKÁNÍ PŘI HOSPODÁŘSKÝCH ZTRÁTÁCH

Omezení zbytných rizikových činností znamenalo zásadní dopady na podniky. Zmíněna byla čile debatovaná možnost odškodnění od státu dle krizového zákona. Výklad těchto sporných ustanovení ve světle základních práv na majetek a podnikání¹⁹⁶ budou podávat soudy rozhodující na několika stupních. Na mezinárodní úrovni dovedou srovnatelně působit dvoustranné smlouvy o ochraně a podpoře investic. Nezapomínejme, že jejich výklad poskytují zhusta rozhodci mezinárodních rozhodčích soudů. Investiční ochrana prochází již roky krizí legitimacy, nepřekvapí tedy obavy ohledně hrozeb arbitrážemi.¹⁹⁷

bohoslužeb při toleranci některých srovnatelně rizikových sekulárních aktivit. Je třeba zdůraznit, že vysokou míru ochrany náboženství poskytuje *Free exercise clause* 1. dodatku Ústavy USA.

¹⁹³ Mimořádná opatření Ministerstva zdravotnictví MZDR 10519/2020-1/MIN/KAN ze 9. 3. 2020 stanovovala blíže neupřesněnou výjimku pro rodičky, tuto výjimku pak vypouštělo Mimořádné opatření MZDR 12344/2020-1/MIN/KAN ze dne 18. 3.

¹⁹⁴ Otevřený dopis veřejnému ochránci práv odeslaný 14. 4. 2020, včetně podpisů dostupný z: <<https://www.petice.com/otevreny-dopis-verejnemu-ochranci-prav>>.

¹⁹⁵ Čl. I odst. 2 usnesení vlády ČR č. 203, zveřejněno 76/2020 Sb., ze dne 13. 3. 2020.

¹⁹⁶ Čl. 11 a čl. 26 Listiny základních práv a svobod.

¹⁹⁷ Z raných reflexí ARCURI, Alessandra – VIOLI, Federica – PAULINI, Sophia – TRIEFUS, Stephanie. Investment Law in Corona Times: How Myths Fuel Injustice. *VerfassungsBlog* [online]. 17. 6. 2020. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/investment-law-in-corona-times-how-myths-fuel-injustice/>>.

Jiné podniky a instituce musely při vrcholu první stejně jako druhé vlny pandemie – březen a duben, respektive od září a října – provést řadu opatření. Platí to hlavně pro zdravotnictví. České zdravotnictví zahrnuje státní, samosprávné a soukromé poskytovatele. Na vytváření jejich sítě se podílejí stát a územní samospráva, veřejné zdravotní pojišťovny a soukromý kapitál. Právem vymezená časová a místní dostupnost jsou nástroje plánování sítě. Srovnání s cizinou je celkem dobré. Takové uspořádání však má svoje úskalí při krizi typu pandemie covidu-19.

Pandemie covidu-19, respektive příprava na její zvládnutí si totiž vyžádala rozsáhlé úkolování poskytovatelů zdravotní péče, zejména pak klíčových nemocnic. Ty jsou na jedné straně veřejné, na druhé straně komercializované. Plnění veřejné služby se tak zhusta střetává se zájmem prosperovat, jenž právně rámuje požadavek hospodárnosti. Leccos však nakonec zmírnilo navýšení peněz za státní pojištění a jejich patřičné směřování.

8.4. PRÁVO NA ŽIVOT A ZDRAVÍ JAKO DŮVOD PROTIEPIDEMICKÝCH OPATŘENÍ

Připomínání palety základních práv odpůrci protiepidemických opatření nutí jejich zastánce uvědomit si jejich smysl. Tím je život a zdraví lidí. Tyto hodnoty se rovněž chrání jako základní práva. V případě pandemie jen musíme promyslet jejich dopad.

Národní a mezinárodní katalogy základních práv uvádějí právo na život na předním místě, vesměs hned po zásadách.¹⁹⁸ To potvrzuje, že život je předpokladem pro využití dalších práv. Zrušení trestu smrti, zdrženlivost vůči smrtící sebeobraně a samozřejmost přísného trestání vraždy či zabití jejich význam jen potvrzují.

Protiepidemická opatření proti covidu-19 tyto lidské životy při zmíněné 1–10% smrtnosti určitě chrání. Není to však hrozba ze strany jiných lidí, od níž lze odrazovat postihy. Hrozbou je činitel z přírody. Srážka s asteroidem či „blízká“ supernova život na Zemi zničí. Nezabránili bychom ničemu. Představitelná je vražedná nákaza, románový *Captain Trips*.¹⁹⁹

Covid-19 tak smrtící není. Po měsících mezinárodní srovnání naznačují, že včas zavedená důsledná opatření znamenala nízké počty nakažených a zemřelých. Značné počty zemřelých ve státech, které se zdráhaly tato opatření zavést, otálely s jejich zavedením, popřípadě je uvolnily příliš brzy, tu pak vyvolávají úvahy o selhání při ochraně životů (*failure to protect*).

Základní právo na zdraví lze vnímat jako jakési rozvinutí práva na život. Dobrý život je život ve zdraví. Katalogy však rozlišují mezi ochranou před hrozbami pro zdraví na straně jedné a dostupnou zdravotní péčí na straně druhé.²⁰⁰ To se považuje za základní sociální právo, přičemž se vesměs

¹⁹⁸ Čl. 6 Listiny základních práv a svobod jako tuzemského katalogu, čl. 2 (Evropské) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

¹⁹⁹ KING, Stephen. *The Stand*. 1990. (český překlad Tomáše Zábranského KING, Stephen. *Svědectví*. Praha: Beta-Dobrovský, 2008). Armádou vyvinutá *superchřipka* vyhubí 99,8 % obyvatel světa. Postapokalyptický román se však zabývá skupinkami přeživších.

²⁰⁰ Čl. 31 Listiny základních práv a svobod postuluje právo na bezplatnou zdravotní péči na základě veřejného zdravotního pojištění, Evropská sociální charta postuluje čl. 11 právo na ochranu zdraví a čl. 13 právo na zdravotní pomoc. Česko je smluvní stranou původní Evropské sociální charty (ETS 035), viz sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb. m. s., na základě uznání nástupnictví po Československu, nestalo se však smluvní stranou revidované Evropské sociální charty (ETS 163). Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních

zdůrazňují jeho meze dané medicínskými technologiemi a financemi.²⁰¹ Při zpřesňujících se poznatcích ohledně dlouhodobých následků lze zjevnou neschopnost či nevělu zadržovat nákazu považovat za porušení tohoto práva.

Někteří odpůrci protiepidemických omezení poukazují na stres, psychické problémy, deprese, abusus alkoholu či drog, ba sebevraždy zapříčiněné omezením podnikání v řadě odvětví hospodářství, bankroty, nezaměstnanost, distanční výukou, omezením pohybu, sportování a potlačování setkávání. Rovněž se kritizovalo odkládání neakutní zdravotní péče, preventivních prohlídek či plánovaných zákroků. Argumentace právy na život a zdraví se zde vsuktu nedá šmahem odmítnout. Po roce je však patrné, že právě přetížení nemocnic zhoršuje péči též o další pacienty.

8.5. SVOBODA SLOVA

Veřejnost poznala, že věhlasní lékaři mají na covid-19 doslova protikladné názory. Špičkový odborník není vždy dobrák od kosti, leckdy je to složitější. Zároveň však všem nepodsouvejme sobectví. Protikladné názory lékařů a přírodovědců hlavně odhalují meze vědeckého poznání při pochopitelném přimíšení různých pohledů, hodnot a zájmů. Ani epidemiologové neznají vše, vždyť čelíme nové nákaze. Rozdílná mínění pochopitelně vyjadřují další odborníci, kteří kladou důraz na hodnoty zkoumané jejich obory. Takže se nedivme, že ekonom vyjadřuje starost o hospodářství a socioložka o společnost.

Vyjadřuje se též veřejnost. Koneckonců pozoruhodné postřehy a hodnocení vyjadřují lidé všelikých vzdělání a povolání. Internet demokratizoval komunikaci. Novináři, politici a umělci už ztratili monopol na zprostředkování poznatků a vyjádření postojů. Tisk, rádio a televize jako tradiční média koneckonců kvůli internetu doznala značných změn, nikoli nutně dobrých. Mizí peníze na solidní žurnalistiku. Lze si představit skryté ovlivňování ze strany cizích států, což se označuje za hybridní hrozby. Internetem se šíří rozmanité zprávy a názory. Pandemie covidu-19 přináší orgie konspiračních teorií a bizarních či extrémních názorů. Mírnění tohoto jevu je skoro nemožné. Cenzura či nálepkování by totiž stejně jen dráždily. Dobrá výchova a vzdělání posilující zdravou kritičnost je úkol na desetiletí.

Veřejnost jako celek si dělá názor a voliči jej pak uplatňují příležitostně ve volbách. Některé národy se rozhodnou lépe, jiné hůře. Mnohé budou rozpolcené a zůstanou ochromené. Lidé chtějí souznět, málokdo má chuť zůstat se svými názory sám, hodně se poslední roky zmiňuje, že sociální sítě vytvářejí názorové bubliny. Už proto je vhodné svobodu vyjadřování²⁰² zdůrazňovat. Nadto je to svoboda – alespoň ve zmíněném kyberprostoru – již protiepidemická opatření neomezují, když se pochopitelně omezuje shromažďování včetně těch politických a náboženských. Nechť zůstane třeba

právech²⁰⁰ postuluje právo každého jednotlivce (čl. 12 odst. 1) na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví.

²⁰¹ K výkladu práva na zdraví viz KŘEPELKA, Filip. Evropské právo na zdraví. In: KOLDINSKÁ, Kristina – TOMEŠ, Igor – KŘEPELKA, Filip (eds). *Sociální právo EU*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 229–245.

²⁰² Čl. 17 Listiny základních práv a svobod, s důrazem na odst. 4 stanoví možná omezení výslovně též kvůli ochraně veřejného zdraví.

jen jako ventil hněvu či zoufalství.²⁰³ Široká svoboda slova však znamená též možnost příkře hodnotit vyjádření jiných.

V Česku je sklon zastrašovat vyjádření jistých názorů jako šíření poplašné zprávy. Ať už se jedná o kritiku nedostatku materiálu, nebo varování před druhou vlnou, které se notabene během měsíce vrchovatě naplnilo. Doufejme tedy, že takové výhrůžky orgány činné v trestním řízení nezvedají, vědomy si podstaty tohoto trestného činu.²⁰⁴

8.6. ROVNOST A ANTIDISKRIMINAČNÍ POLITIKA

Opatření proti pandemii covidu-19 mohou narušit rovnost lidí, zvláště když přitom zohledníme soudobé *antidiskriminační politiky*.²⁰⁵

Izolace covid-19 pozitivních pacientů stejně jako nakažených jinými chorobami se zakládá na jejich onemocnění či přenašečství nákazy. Karanténa se ukládá kvůli rizikovým kontaktům. Určité pobyty či cesty jsou jejím důvodem paušálně. Za běžných poměrů by to byly nahodilosti. Trasování nakažených či podezřelých a pak dohledávání těchto osob je úsilím, jež se jinak věnuje pouze pachatelům zločinů.

Diferenciace dle onemocnění či jeho hrozby však diskriminací není. Protiepidemická opatření představují *lex specialis* vůči antidiskriminačnímu právu odůvodněný ochranou životů a zdraví. Lze jen debatovat, do jaké míry by se při uplatňování omezení smělo rozlišovat podle pohlaví, věku, rasy či náboženství, když je patrná rizikovitost, třeba zaváděné zákazy vycházení seniorů.

Rovnost bychom nicméně neměli ztrácet ze zřetele. Některá zamýšlená opatření se s ní vskutku ocitla ve vážném napětí. Debaty vyvolal třeba záměr Německa neomezovat při budoucí potřebě *lockdownu* odolné jednotlivce. „Imunitní pas“ by představoval výsadu.²⁰⁶ Poukazovalo se na děsivě svébytné rozdělení bílých i černých, svobodných a otroků, na ty, co již žlutou zimnici prodělali, a ty, jimž ještě hrozí, které se vyvinulo během epidemii žluté zimnice v deltě Mississippi v New Orleans v 19. století v tamní tehdejší otrokářské společnosti.²⁰⁷

Covid-19 mívá vážnější průběh u starších a je pro ně častěji smrtelný. Někteří kritici omezení dávají najevo lhostejnost. Vetché stařečky a stařenky ve vysokém věku (nad 80–90 let) vskutku nakonec

²⁰³ ID. Nela Boudová v ráži! Rouškou si místo úst zakryla intimní partie. Nebojme se, vzkázala. *Blesk.cz*. 20. 4. 2020. Dostupné z: <<https://www.blesk.cz/clanek/celebrity-ceske-celebrity/641260/nela-boudova-v-razi-rouskou-si-misto-ust-zakryla-intimni-partie-nebojme-se-vzkazala.html>>.

²⁰⁴ § 357 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákon: „(1) Kdo úmyslně způsobí nebezpečí vážného znepokojení alespoň části obyvatelstva nějakého místa tím, že rozšiřuje poplašnou zprávu, která je nepravdivá, bude potrestán [...]“. Důležitým předpokladem je „nějaké místo“ a „nepravdivost“. Všeobecná neblahá očekávání, kritika nepřipravenosti, notabene podložená určitým poznáním a vyhodnocením, tedy šířením poplašné zprávy nejsou.

²⁰⁵ Čl. 1 Listiny základních práv a svobod, zák. č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení, v současném znění, jenž představuje provedení antidiskriminačních směrnic Evropské unie.

²⁰⁶ KLAFKI, Anika. Der Immunitätsausweis und der Weg zurück in ein freies Leben. *VerfassungsBlog* [online]. 4. 5. 2020. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/der-immunitaetsausweis-und-der-weg-zurueck-in-ein-freieitliches-leben/>>, DOI: [10.17176/20200505-013642-0](https://doi.org/10.17176/20200505-013642-0).

²⁰⁷ OLIVARIUS, Kathryn. The Dangerous History of Immunoprivilege. *The New York Times*. 12. 4. 2020. Dostupné z: <<https://www.nytimes.com/2020/04/12/opinion/coronavirus-immunity-passports.html>>.

ke smrti doprovodí běžná onemocnění. Na pováženu je však síla této lhostejnosti, ba nelíčená bezohlednost. Není těžké dojít mínění, že takový postoj představuje *ageismus*, jak jej odmítá soudobá antidiskriminační agenda. Patříčně se takto alespoň vyjádřily příslušné struktury.²⁰⁸

Jinou skupinou, jíž hrozí těžký průběh onemocnění covidem-19, jsou zmínění komorbidní pacienti. Leckteré komorbidity lze přičítat špatné životosprávě, zde pak lze připustit jisté spoluzavinění. Mnohá další se však těžko mohou pacientovi vyčítat. Lze tak přemýšlet, jestli takové postoje představují *disablismus*. Jeho případné odrazy zejména ve státní politice se ocitají v napětí s vystupňovaným prohlašovaním základních práv.²⁰⁹

Kritici protiepidemických omezení zhusta volají po promoření jako cestě ke kolektivní imunitě při ochraně zranitelných skupin, tedy starých a nemocných, znamenají-li plošná omezení přílišné podvázání hospodářství a eradikace není realistická. Při znalosti šíření covidu-19 však účinná ochrana vyžaduje radikální izolaci, doslova jejich oddělení od zbytku společnosti včetně příbuzných způsoby prováděnými v nemocnicích. Odhlédneme-li od technických limitů, jsou zde sociální a psychologické ohledy. Dovedeme si představit seniory za plastovými zástěnami, jež by „ve skafandrech“ obsluhovali blízcí chodící do zavírované práce a společnosti?

Většina dosavadních studií zpochybňuje kolektivní imunitu po průchodu covidu-19 obyvatelstvem. Je to tak spíš (ne)zbožné přání oponentů. Připustíme však krutou skutečnost za tímto postojem. Úřady uvrhnou jednotlivce – přenašeče nebezpečného viru či bakterie do izolace a nutí jej se léčit. Obyvatelstvo prostoupené činitelem nebezpečným jen pro jednotlivce – třeba oněmi neškodnými koronaviry – však cílem takových opatření nebude. Místo toho se takovým jednotlivcům nabídne ochrana, popřípadě podle možností léčba, jsou-li postiženi. Většina tak bezděčně stanovuje též biologický standard.

8.7. VÝZNAM STÁTNÍHO OBČANSTVÍ

Nemělo by nás mást, že trasování, karantény a izolace se uplatňují na kohokoli přítomného na území státu. Virus přece podle občanství nerozlišuje, to je formální hledisko, naopak nám více než leccos jiného připomíná, že jsme jedno lidstvo.

Za nouze však státy chrání hlavně vlastní občany. V případě Evropské unie se pak potvrzuje, že její občanství je nadstavba a doplněk občanství členských států. Zatímco navráťivší se občané mířili do karantény, cizincům se zakazuje či ztěžuje vstup. Výjimky pro pracující či příbuzné lze vnímat jako uznání přínosu dlouhodobě žijících cizinců na území příslušného státu, nikoli však popření občanství, spíše jeho situační rozšíření. Cizinec ocitnuvší se v pandemické situaci – karantény, izolace, léčení – potřebuje konzulární ochranu podobně jako při zatčení a uvěznění a zároveň při zranění či vážném onemocnění.²¹⁰

²⁰⁸ Viz *AGE Platform Europe – the voice of elder persons at EU level*: Dostupné z: <<https://www.age-platform.eu>>.

²⁰⁹ Opomenout se nemůže Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, sjednaná v roce 2007, 10/2010 Sb. m. s., zejména čl. 25.

²¹⁰ Téma, nepřekvapivě doposud víceméně nedebatované, jsem se pokoušel rozvážit v kratičkém rozboru, jenž editoři nakonec zařadili do sborníku věnovanému konzulární ochraně KŘEPELKA, Filip. *Consular assistance for seriously ill and injured nationals. Practice and law*. In: FARO, Sebastiano – CHITI, Mario P. – SCHWEIGHOFER,

8.8. SOUDNÍ PŘEZKUM A OCHRANA

Naznačená práva jednotlivců posuzují dosud pouze letmo zmiňované soudy, zvláště jsme se jimi dosud nezabývali. Některé případy již soudy řešily. Většina však na vyřízení čeká. Vícestupňové soudnictví jednotlivých států se dvěma evropskými vrcholy – jimiž jsou Soudní dvůr Evropské unie a Evropský soud pro lidská práva při Radě Evropy – budou žaloby, odvolání, stížnosti, respektive předběžné otázky projednávat roky. Opravné prostředky se určitě hojně využívají, vždyť dění nemá obdobu, právní úprava je sporná, stěžovatelé jsou často vášniví odpůrci a úřady nechtějí vyklízet pole. V Česku představitelé některých soudů již na jaře vyjádřili obavy ze záplavy žalob, navrhovala se zvláštní řešení.²¹¹

Nyní tak lze jen načrtnout očekávání. Dosavadní judikatura nepomůže.²¹² Pandemii covidu-19 nelze srovnat se žádnou událostí posledních desetiletí. Lze tak jen odhadovat, jak budou jednotlivé soudy rozhodovat. Leckteří soudci naleznou formálně-procesní důvody, ba záminky pro odmítnutí. Řada dalších vesměs najde pro omezení pochopení, přičemž zavrhne jen ta zjevně svévolná. Jiní soudci však opatření budou rušit, prohlašovat za neplatná a ukládat náhrady. Závěry soudů si budou protiřečit. Celkový obraz bude zmatený a dojem rozpačitý.

Meze hodnocení přiměřenosti lze ukázat na zmíněném vyloučení doprovodu rodičky u porodu. Zákaz projde, provede-li se naznačený *rational basis test*. Naopak při *strict scrutiny* užívané na omezení práv zde pro názornost označených za posvátná, zákaz stěží obstojí. Záleží tedy na tom, jaký přístup soud zvolí. Vyzvaná přiměřenost se dá vyložit různě.²¹³ Předpokladem je však vždy základní odůvodnění.²¹⁴

Po deseti měsících pandemie se ukazuje, že šíření covid-19 zpomalovala omezení, jež bychom si loni stěží dovedli představit. Uvědomme si přitom meze poznání covidu-19. Na místě tak byla a je

Erich. *European Citizenship and Consular Protection – New Trends in European Law and National Law*. Napoli: Editoriale Scientifica, 2012, s. 139–144. V pokračující studii se na tuto dosud okrajovou a nesledovanou tematiku určitě zaměří pozornost.

²¹¹ Patrně v očekávání takové vlny žalob nový předseda Nejvyššího soudu Petr Angyallossy naznačil, že by Nejvyšší správní soud měl vytvořit návod pro soudy ohledně žalob na odškodnění dle zde na jiném místě glosovaného § 36 zák. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení. Dle § 14 odst. 3 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, však stanoviska k rozhodovací činnosti soudů předpokládají sledování a vyhodnocování pravomocných rozhodnutí (nižších) soudů. Ohlas byl spíše chladný.

²¹² Pokud jde o izolace a karantény, komentáře a učebnice zmiňují rozsudek *Enhorn versus Švédsko*, no. 56529/00 ze 25. 1. 2005, který hodnotil jako přehnané dlouhodobé držení pacienta s AIDS s rizikovým chováním. Pozornost se soustředí na pacienty trpící vážnými psychickými poruchami typu schizofrenie, viz např. MAYER-LADEWIG, Jens – NETTESHEIM, Martin – RAUMER, Stefan. *EMRK. Europäische Menschenrechtskonvention. Handkommentar*. 4. vydání. Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag, 2017, s. 158–163. Patrně si – oproti hojně si stěžujícím pacientům s duševními poruchami – pacienti trpící vážnými nakažlivými onemocněními, zejména tuberkulózou, nestěžují a nežalují.

²¹³ Sdílím skeptický pohled, jenž má na soudní přezkum ústavnosti zákonů ve Spojených státech amerických KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*. C. H. Beck, 2015, s. 352–354.

²¹⁴ Takové odůvodnění veřejnosti postrádám ohledně podzemního zákazu nočního vycházení dle usnesení vlády č. 431/2020 Sb. zmíněného výše. Pohyb po opuštěných ztemnělých ulicích, natožpak v parcích, zahradních koloniích, příměstských lesích, o maloměstech a venkově ani nemluvě je totiž epidemiologicky nerizikový jako za světla, ne-li ještě více. Smyslem je patrně znesnadnění návštěv v soukromí spojených s popíjením alkoholických nápojů, které se patrně rozmohlo po uzavření hostinců a restaurací.

předběžná opatrnost, jak se vyzdvihuje při ochraně životního prostředí či zdraví spotřebitele.²¹⁵ Na úrovni evropské lze pak zdůraznit roli členských států Evropské unie při ochraně veřejného zdraví včetně možnosti prosazovat vyšší standard. Obdobně leccos půjde obhájit před Evropským soudem pro lidská práva při Radě Evropy.

8.9. ROLE PRÁVNÍKŮ ZA STAVŮ NOUZE

Právníci by měli vnímat, že někteří lékaři vyjadřují pochyby ohledně soudobého práva a právníků. Frustrovaní laici pak nejsou daleko od zavržení právníků vůbec. Dramata typu pandemie covidu-19 tyto pocity jenom zesilují.

Advokáti, podnikoví a instituční právníci prosazují soukromé zájmy a pohledy. To je pochopitelné. Někteří tak však činí bezskrupulózně. Úlevné právnícké vtipy jsou toho dokladem. Někteří přitom zachovávají advokátské dekorum, jiní chtějí být vidět a slyšet doslova za každou cenu. Vyjadřování některých českých advokátů během pandemie to jen potvrzuje. Rozčílené laiky dovedu jen uklidňovat, že ti nejukřičenější nebývají nejúspěšnější.

V Česku tyto právníky bohužel nevyvažují právníci ve službách státu jako ochránce veřejného zájmu. Popsané troskotání ochrany veřejného zdraví přetížené desítkami případy nakažených denně bohužel určitě napomohlo podceňování a znevažování státní správy.

Formální mobilizace studentů oborů sociální péče při jarní vlně zahrnuje díky použití kvalifikačních kritérií sociálního pracovníka studenty práv.²¹⁶ Je lákavé představit si některé sebevědomé studenty bez znalosti života, jak pečují o nemohoucí či umývají podlahu v domově důchodců. Zvažme však, jak by se dala kompetence mladých „JUC.“ smysluplně využít. Nabízí se právě trasování nálezů, vždyť je to vlastně práce vyšetřovatele. Obecně by studenti práv měli umět vypomoci při veškeré administrativě či evidenci, na níž nemocnice či úřady na úseku ochrany veřejného zdraví ztrácejí sílu.

9. NÁRODNÍ ZDRAVÍ JAKO VEŘEJNÝ ZÁJEM

9.1. TRESTÁNÍ ZA STAVŮ NOUZE

Za válek a jiných pohrom se zpříšňovaly tresty za cokoli. Smyslem bylo vynutit si pořádek. Platilo to též pro epidemie předchozích staletí. Jako ve středověku nám tak přijde Severní Korea. Úředník opustivší karanténu uloženou mu po návratu z Číny měl být popraven.²¹⁷ Alespoň to bizarní totalitní režim oznamuje. Činí tak dovnitř, ven to není důležité. Můžeme pochybovat, že v zemi nebyla jediná nákaza. Snahu zabránit zavlečení nákazy za každou cenu však naznačuje důvěra již tak velmi uzavřené země včetně vraždy ztroskotavšího jihokorejského strážce. Autoritativní Čína naopak chtěla zůstat v

²¹⁵ § 13 zák. č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, jako původně federálním rámcovém kodexu environmentálního práva.

²¹⁶ Vysokoškolské vzdělání programu „právo“ je totiž dle § 110 odst. 4 písm. b) zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v současném znění jednou z možných kvalifikací sociálního pracovníka, na které se odkázalo výše citované krizové opatření č. 79/2020 Sb.

²¹⁷ STEINBUCH, Yaron. North Korean official reportedly executed for breaking coronavirus quarantine. *New York Post*. 13. 2. 2020. Dostupné z: <<https://nypost.com/2020/02/13/north-korean-official-reportedly-executed-for-breaking-coronavirus-quarantine/>>.

dobrém světle. Alespoň nepřicházely zprávy, že by uplatňovala přísné tresty. Důsledná však byla a kázně určitě dosahuje schopností trestat.

Západ musel své přístupy proměnit. Žádalo si to týdny až měsíce. Nyní však též řada států Západu prosazuje karantény, izolace a jednotlivě hrozbu vysokých pokut, ba dokonce věznění. Jako příklad se dá uvést nezpochybnitelně liberální Kanada s obrovskými pokutami za porušení karantény.²¹⁸ Pochopitelně až později poznáme, při čem, kolikrát a jak se postihovalo. Taková proměna je však obtížná. Dodnes jsme ji nevstřebali. Jak bylo vícekrát zmíněno, nežádoucí je chování donedávna běžné. Se zhoršivšími se poměry se nicméně vnímání tohoto rychle posouvá. Po měsících už tušíme, co je nebezpečné, a tedy nežádoucí.

9.2. HROZBY PÁDNÉ A PLANÉ?

Začátkem první vlny se ještě před nouzovým stavem začalo v Česku hrozit pokutou až 3 000 000 Kč jak za porušení karantén a izolací, tak omezení hospodářství, a to rychlou četbou zákonných ustanovení.²¹⁹ Stát tuto částku příležitostně připomíná ve svých informacích.

Lze však pochybovat, že přetížené krajské hygienické stanice dokonce během oněch klidných měsíců po první vlně sbíraly podklady pro postihování. Ohledně porušování karantény či izolace se totiž určitě dozvídají jen nahodile. Policie má jiné úlohy. Občané spíše tuší, než vědí, nechceme je zapojovat do dohledu.

Toliko za nenošení roušek se nakonec lidovou znalostí stala pokuta až 10 000 Kč.²²⁰ Již na jaře bylo patrné, že třímilionová pokuta je nemyslitelná. Ostatně půlměsíční výdělek je přísná sazba za loni nemyslitelný požadavek. Pokuty se ukládají jen při protivení se. Na podzim se někteří otevřeně přikázanému nošení roušek vzpěčují. Objevují se vážnější případy, hostinský ostentativně porušující zákaz, stejně jako utajená zábava se stovkou mladých.

Vedle správního postihu se naznačil též postih trestní. Teprve po dvou měsících se veřejnost dozvěděla, že se trestně stíhá několik nakažených, kteří hrubě porušovali izolaci.²²¹ Do září se hrozba

²¹⁸ „Loi sur la mise en quarantaine (L.C. 2004, ch. 20) modification 2020-92-18, 67 (2)(b) Peine par procédure sommaire, amende 300.000 \$ (CAD), emprisonnement maximal de six mois.“ Některé reportáže uvádějí dokonce pokutu 750 000 kanadských dolarů.

²¹⁹ § 92 n (Přestupky na úseku zajištění plnění oprávnění orgánu ochrany veřejného zdraví), odst. 3 písm. a) ve vazbě na odst. 1 písm. a), b), c), d), f), g), h) nebo i) zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, v současném znění.

²²⁰ Stručný *ad hoc* zák. č. 243/2020 Sb., o pravomoci Policie České republiky a obecní policie, postihovat porušení krizových opatření a mimořádných opatření nařízených v souvislosti s prokázáním výskytu koronaviru SARS CoV-2 na území České republiky. Strop 10 000 Kč nevyplyvá z citovaných ustanovení zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ani zák. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení, nýbrž z § 91 (Ukládání pokuty příkazem na místě) zák. č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

²²¹ Formálním předpokladem bylo novelou 75/2020 Sb. zařazení COVID-19 do přílohy 1 nakažlivé lidské nemoci Nařízení vlády č. 453/2009 Sb., kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, co se považuje za nakažlivé lidské nemoci, nakažlivé nemoci zvířat, nakažlivé nemoci rostlin a škůdce užitkových rostlin. Pozoruhodné je, že původní znění zahrnovalo SARS. Na základě toho je možné závažné porušení izolace či dokonce karantény trestně stíhat jako nedbalostní šíření nakažlivé choroby dle § 153 či dokonce úmyslné dle § 152 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v současném znění.

vězení zhmotnila v jediné tříleté „podmínce“ za porušování izolace cestami za nákupy taxíkem.²²² Přísný trest recidivujícímu zlodějíčkovi kvůli zanedbatelné krádeži za stavu nouze byl též ojedinělý. Taková „Amerika“ v umírněné tuzemské praxi pochopitelně vyvolává rozpaky.²²³

Dokonce takováto nahodilá přísnost svede odrazovat. Právně je však ona nahodilost pochybná. Právnímu státu sluší soustavné postihování, byť třeba za nouzového stavu přísnější.²²⁴ Při souběhu správního a soudního postihu pak nezapomínejme *ne bis in idem*.

Museli bychom však začít vyjasňovat, které chování a za jakých podmínek chceme postihovat. Vždyť se za nežádoucí prohlašuje – protože nebezpečným se bohužel kvůli nákaze stalo – chování dosud běžné. Lidé v karanténách a izolacích si potřebují vyřídit různé záležitosti. Jsou desítky hraničních situací. Nám právně i kulturně blízké Rakousko, jež notabene v první vlně obstálo srovnatelně, zatímco druhou vlnu zadržuje lépe, debatu, co vlastně přesně je a co naopak není postižitelné, již zahájilo jak na úrovni odborné,²²⁵ tak veřejné.

Možná toto české tápání ústící do širokého neprosazování omezení je nakonec dobré. Klíčová stejně zůstává společenská podpora omezujícím opatřením. Podniky a instituce hlídala veřejnost a porušení ventilovala média. Veřejně známé osoby čelily výtkám, když je přistihli bez roušek. Roušky v hromadné dopravě se nosily, neboť to většina lidí podporovala. Přes veškeré reptání tento tlak přetrvává též při podzimní tsunami covidu-19. Blamáží v nejhorší okamžik tak bylo, když byl 21. října večer fotografie bulváru přistižen ministr Roman Prymula po tajemné schůzce v restauraci uzavřené právě jím iniciovanými protiepidemickými opatřeními, notabene bez roušky. Při veškerém uznání tohoto velitele českého boje s covidem-19 nebylo jeho další ministerské angažmá únosné.²²⁶

9.3. POSTAVENÍ A POCITY DOTČENÝCH JAKO PŘEKÁŽKA KONÁNÍ

²²² ČTK. Soud uložil ženě za porušení karantény podmíněný trest, v době izolace jela taxíkem do nemocnice a nakoupit. *Lidovky.cz*. 24. 9. 2020. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/domov/soud-ulozil-zene-za-porusenikaranteny-podminenytrest-v-dobe-izolace-jela-taxikem-do-nemocnice-a-na.A200924_205640_In_domov_liam>.

²²³ ČTK. Muž dostal 1,5 roku vězení za pět ukradených housek. Původní trest byl ještě vyšší. *Echo24.cz*. 7. 7. 2020. Dostupné z: <<https://www.echo24.cz/a/Sypfk/muz-dostal-15-roku-vezeni-za-pet-ukradenych-housek-puvodni-trest-byl-jeste-vyssi>>. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 7. 7. 2020 8 To 190/2020.

²²⁴ Nejvyšší státní zástupce Pavel Zeman a předseda Nejvyššího soudu Petr Angyallossy během března zdůrazňovali přísnější tresty v rozhovorech v médiích. Obecné zvýšení trestů za nouzového stavu však není, jedná se o vymezení v jednotlivých skutkových podstatách trestného činu formulacemi typu § 205 (Krádež) odst. 4 písm. b) „*spáchá-li takový čin za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu, za živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek*“.

²²⁵ Např. AYASCH, Esther. COVID-19 eine Renaissance für §§ 178, 179 StGB. *Zeitschrift für Gesundheitsrecht*. 2020, 2, s. 53–57, je rozbořem skutkových podstat úmyslného a nedbalostního ohrožování lidí nakažlivými onemocněními dle rakouského trestního zákoníku.

²²⁶ Netřeba zde vybírat ze zpravodajství či komentářů. Nepochybně, že to byla politická blamáž nejvyššího stupně. Právníci však nechť rozvažují, zda schůzka v prostorách protiepidemickými opatřeními uzavřené restaurace bez čerpání typických restauračních služeb – o pohoštění moc nezaznělo – naplňuje ze strany provozovatele, majitele či nájemce prostor – což mohou být různé subjekty – porušení zákazu provozu restaurace. Pracovní setkání se totiž (zatím) nezapovídají.

Zaměříme se nyní na jednotlivce, kteří nemají štěstí a nákaza je dostihla či se k nim blíží. Je určitě správné, když se sami diagnostikovaní či suspektní nadále vnímají především jako oběti. Jen část nakažení je totiž důsledkem chování, které je zjevně nezodpovědné.

Jistá odtažitost vůči nakaženým je přitom pochopitelná. Vždyť skutečně hrozí nákaza. Mnozí dotčení se tak zdráhají svou nákazu sdělit svému okolí. Leckdo se pochopitelně svede schovat za karanténu či se stáhnout se všelikými omluvami a výmluvami. Jen pro některé je to snazší po prodělání, ostatní mlčí dále. Koneckonců ohledně jiných skrytých onemocnění jen pacienti určitých povah vyprávějí a jen vybraným lidem. Soukromí ostatních chrání zdravotnická mlčenlivost (lékařské tajemství), snad nejstarší institut medicínského práva a bioetiky.²²⁷

Nepochybujeme přitom, že výskyt covidu-19 svede kazit mezilidské vztahy. Hrozí vlastní onemocnění. Karanténa převrací další týdny. Na pracovištích je tak představitelná všeliká šikana. Lidé se chovají různě, když hrozí, že mohli nakazit své příbuzné a blízké, nebo oněm blízkým ztěžují týdny života trasováním, izolacemi a karanténami. Někteří diagnostikovaní či suspektní jsou lhotejní, jiní mají až přehnané výčitky. Covid-19 je přitom matoucí. Příznaky nastupují mezi 2–10 dny. Představitelná je mýlka ohledně šíření nákazy.

Naznačené okolnosti výrazně ztěžují trasování potřebné pro zadržování nákazy. Ujišťování, že při trasování „hygiena“ utají přenašeče, příliš nepřesvědčuje. Lidé se na pracovištích či v jiných skupinách stejně budou dohadovat, kdo nákazu zavlekl. Spoléhání na výpověď přenašeče ohledně jeho kontaktů podezřívaví svedou vnímat jako výzvu ke udavačství. Ochrana všech stran však není možná zároveň. Potřebujeme se tedy spolehnout na úsudek trasovače. Trasovací služba se pak jako agenda a instituce musí těšit důvěře.

Začátkem října české hygienické stanice otevřeně přiznávaly, že až třetina dotčených nespolupracuje vůbec, když ani nezvedá telefon. Mnozí další určitě jen částečně. Patrně se spojují naznačené důvody, široce rozšířená lehkovážnost a jistá bezohlednost. Je škoda, že stát nedokázal dříve vymýtit nevyžádané telefonáty dealerů a agentů.

9.4. NÁSTROJE HLEDÁNÍ A SLEDOVÁNÍ

Úspěšné státy Dálného východu neváhají používat při vyhledávání suspektních a sledování izolovaných pacientů a jednotlivců v karanténě data, která se vytvářejí v souvislosti s naší elektronickou komunikací, zejména pak všeobecně využívané mobilní telefonie.

Evropské státy a patrně též další státy Západu však tyto technologie zjevně nesvedou využít.²²⁸ Platí to nejen pro trasování rizikových kontaktů, ale též pro dohled nad izolovanými pacienty a

²²⁷ § 51 (zdravotnická mlčenlivost...) zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, respektive § 15 odst. 3 zák. č. 500/2004 Sb., správní řád, zakládající služební mlčenlivost úředníků při výkonu správy na úseku ochrany veřejného zdraví dle zde mnohokrát citovaného zák. č. 258/2000 Sb.

²²⁸ Veřejnost v této záležitosti bude mít sklon vinit snad nejznámější uniformní legislativu EU, totiž Obecné nařízení Evropského parlamentu a Rady 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (...), známé pod anglickou zkratkou GDPR. To je však zjednodušení. Zákonem vymezené využití lokalizačních údajů pro účely vymáhání izolací a karantén jako opatření na ochranu veřejného zdraví by snad bylo při vysoké míře ochrany soukromí dotčených slučitelné.

jednotlivci v karanténě. Je otázkou, zda je to přísně nastavená ochrana soukromí, zdráhání se tyto nástroje použít či neschopnost fungující aplikace vyvinout; patrně všechno dohromady.

V Česku se eRouška²²⁹ ani alternativní aplikace²³⁰ nerozšířily natolik, aby skutečně pomáhaly při trasování rizikových kontaktů. Zde *Chytrá karanténa* prostě nefunguje.²³¹ Stát pak nevyvinul žádnou aplikaci usnadňující komunikaci s desítkami tisíc lidí v karanténě a izolaci, majících nejrůznější potřeby a vážné starosti a kteří tak telefonují na všechny strany.

9.5. SOCIÁLNÍ ASPEKTY A PROSPERITA EKONOMIKY

Pandemie covidu-19 ukazuje, jaký význam má sociální podpora. Třeba úspěšná Jižní Korea vedle důsledného trasování, karantén a izolací poskytuje dotčeným tam jinak neobvyklou sociální dávku jako jakési bolestné za omezení.²³² Naopak omezená ochrana zaměstnanců před propuštěním, stejně jako nedostatek nemocenské nutící chodit bezpříznakové či mírně nemocné nakažené do práce patrně přispěla ve Spojených státech amerických ke zmíněné americké tragédii.

Česko je sociální stát. Na jaře zavedlo velkorysý režim podpory hlídání dětí doma rodiči. Pomoci se dostalo živnostníkům, jejichž provozy nesměly fungovat či čelily poklesu poptávky. Zavedl se *Kurzarbeit*, dotace na zaměstnance bez práce, aby se nepropouštěli. Česko utratilo či slíbilo jako zmírnění důsledků omezení první vlny desítky miliard korun.

Pro mírnění dopadů řádově větší vlny podzimní však peníze docházejí. Už po první vlně se totiž dal předpokládat výrazný propad výnosů daní kvůli zásadním výpadkům příjmů při nemožnosti rychle omezit náklady včetně mzdových. Při hrozícím prodlužování pandemie a prohlubování jejích důsledků není pro dotčené dlouhodobě jiné východisko než přizpůsobení. Nyní je vhodné podpořit rekvalifikace nezaměstnaných, zvláště na práce nyní žádané.

9.6. ZBYTNÉ ČINNOSTI A BLAHOBYTNÁ SPOLEČNOST

Před sto lety byli po celém světě lidé podvyživení či dokonce hladověli, což určitě přispělo ke značné úmrtnosti při pandemii španělské chřipky. Takové umírání však nebylo nic, co by společnost neznala. Novorozenecká, kojenecká a dětská úmrtnost byla značná. Též mnozí dospělí umírali předčasně. Zdravotnictví 20. století výrazně prodloužilo dožití. Hlavně jsme si však odvykli, že zabíjejí akutní epidemie. Moderní medicínu zachraňující s velkým nasazením a značnými náklady vážně nemocné pacienty považujeme za samozřejmost.

Tehdejší války, nepokoje, revoluce si vyžádaly životy milionů vojáků a civilistů. Následně se mnohé země otráslý. Stalo se tak však kvůli neudržitelné společenské a hospodářské nerovnosti.

²²⁹ Oficiální informace dostupné z: <<https://erouska.cz/>>.

²³⁰ Alternativu poskytl Seznam.cz ve své aplikaci mapy.cz. Dostupné z: <<https://www.seznam.cz/zastav-covid/>>.

²³¹ MARTINEK, Jan. Chytrá karanténa nefunguje, přiznal Hamáček. *Novinky.cz*. 26. 7. 2020. Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/domaci/clanek/chytra-karantena-nefunguje-priznal-hamacek-40331626>>.

²³² DUDDEN, Alexis – MARKS, Andrew. South Korea took rapid, intrusive measures against Covid-19 – and they worked. *Guardian.com*. 20. 3. 2020. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/20/south-korea-rapid-intrusive-measures-covid-19>>.

Obětování (zejména) mladých mužů za víru, krále, vlast, národ či revoluci se však předpokládalo. Nyní se taková nejvyšší oběť ocitla mimo naši představivost.

Většina lidí tenkrát pracovala v zemědělství či průmyslu. Svou prací uspokojovali základní potřeby. Vždyť koncem války byl všeobecný nedostatek. Nyní podstatná část pracujících vykonává činnosti, které blahobyt zvyšují, ale ukazují se být zbytné a méně či více nahraditelné.

Pochopitelně se proti omezením staví podnikatelé pociťující často drtivé ztráty ve svém podnikání. Zejména umělci umějí dát odpor vášnivě najevo.²³³ Vždyť rušení kulturních akcí jím nejenže bere živobytí, ale také ztěžuje sebevyjádření. Podobně se vyjadřují sportovci, byť některým dochází, že prodělaný covid-19 by je svedl srazit ze špičky.

Pandemie covidu-19 vůbec obnažuje meze společenské soudržnosti. Mnozí se nechtějí omezovat, zvláště pokud by to mělo pomoci hlavně jiným, nyní starším či nemocným. Mladí si nedovedou odepřít všelikou zábavu. Pro mnohé bohatší mladé a starší je důležité cestování.

Dominantní ideologií posledních desetiletí je liberalismus, jak tržně-pravicový, tak kulturně-levicový. Pro oba je pandemie covidu-19 kamenem úrazu. Nejenže jsou protiepidemická opatření nebývale restriktivní, ale také omezují více ty, jež se za liberály považují a liberalismus prosazují. Nepřekvapí, že kritika zhusta zaznívá ze strany liberálů. Letošek aktualizuje zesilující kritiku obojího uvedeného liberalismu jako neudržitelného.²³⁴

Českou podzimní tragédií covidu-19 třeba vysvětluje skutečnost, že protiepidemická opatření zaváděla a prosazovala vláda, jejíž premiér Andrej Babiš je mezi liberálními městskými elitami nepopulární, přičemž tomu víceméně přitakal stejně vnímaný prezident Miloš Zeman. Překvapivě dosud nezaznělo, že pro pokračování boje s pandemií v roce 2021 včetně jeho – doufejme – dokončení, jakož také pro oživení hospodářství by větší důvěru mohla získat vláda založená na širší koalici parlamentních stran.

9.7. STRATEGIE A TAKTIKY

„Jak dál?“ je nyní otázka nejen obrazně, nýbrž doslova za miliardy! Takové jsou totiž určité souhrnné hospodářské ztráty. Na podzim se covid-19 světem šířil stále více. Nikdo nevyhrál, ani Nový Zéland by raději neměl ohlašovat vítězství.²³⁵

Pandemie covidu-19 působí společenský rozkol. Významné společenské síly se stavějí proti protiepidemickým opatřením. Mnozí lidé nesvedou z nejrůznějších důvodů leckterá omezení dodržet. Zároveň však odpůrci neprosadí jejich odmítnutí. Při nárůstech nálezů totiž státy nakonec všechny šlapou na brzdu.

²³³ V Česku na podzim rozhovory třeba popoví zpěváci Ilona Csáková, Janek Ledecký či Lucie Bílá.

²³⁴ Kritika z tradiční sociálně-demokratické pozice MICHÉA, Jean-Claude. *Tajnosti levice: Od ideálu osvícenství k triumfu neomezeného kapitalismu*. Praha: Masarykova dělnická akademie, 2019, kritika z pravicově-konzervativní pozice DENEEN, Patrick J. *Proč selhal liberalismus*. Praha: Academia, 2019.

²³⁵ JHR. Nový Zéland znovu porazil koronavirus. Můžeme být hrdí, řekla premiérka. *iDNES.cz*. 10. 10. 2020. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/novy-zeland-koronavirus-karantena-ardernova-auckland.A201009_152623_zahranicni_jhr>.

Jak bylo uvedeno již na začátku, dvě stovky států našly bezpočet řešení. Tím může být v některých záležitostech též nečinnost. Sledování *best practices* je jistě vhodné. Přebírat však nelze bez rozmyslu. Ukazuje se, že konkrétní taktiky cizích států jsou různě použitelné v rozličných společenských, hospodářských, politických a zdravotních poměrech.

Jediná mezinárodně uznávaná strategie je však zadržování covidu-19. Záměrné promořování je naopak *pandemický punk*. Hlasy jej žádající či upřednostňující zaznívaly leckde. V Česku však byly alespoň do října velmi silné.²³⁶ Naší jarní zkušeností bylo totiž podvázání hospodářství. Medicínské drama a lidské tragédie se nám vyhnuly. Začátkem prosince můžeme pozorovat, že se tuzemské veřejné mínění změnilo – za podzimní tsunami covidu-19 se stovkou zemřelých denně zůstává rozpolcené.

Jsou lehké nákazy, jejichž průchodu obyvatelstvem nebráníme, třeba plané neštovice (*varicella*), jakkoli od *chickenpox parties* pro záměrné nakažení dětí se odrazuje. Při covidu-19 jsme se však alespoň na počátku nemohli spoléhat na nízkou smrtnost, vždyť třeba v Lombardii překračovala 10 % nakažených.

Nyní dobře víme, že nebrzděné šíření této nákazy přetíží zdravotnictví. Promořování trvající odhadem rok by toto zdravotnictví dostalo na kolena. Proč by se při odepírání péče zástupcům seniorů měly zachraňovat oběti autonehod či vynakládat značné peníze a úsilí na pacienty s rakovinou, často podobného věku? Při tomto přístupu by se postupně nakazila většina zdravotníků. Konečně začíná být patrné dlouhodobé postižení části uzdravených. Pokud jich budou (v Česku) desetitisíce, tak můžeme začít budovat nové specializované ambulance.

Promoření se tedy navrhuje či upřednostňuje, neboť se covidu-19 nechceme bránit či předpokládáme, že to nesvedeme. Přičemž nám příliš nezáleží na starých a nemocných.

9.8. PANDEMICKÁ A KLIMATICKÁ NOUZE

Před epidemiemi typu SARS roky varovali epidemiologové. Pokud jsme si toho vůbec všimli, tak jsme je však brali vlažně jako vyjádření jejich odborné starosti, ale též zájmu o pozornost. Fantazii fandů určitě dovedly vybudit tematické hollywoodské velkofilmy *Outbreak* (1995)²³⁷ a *Contagion* (2011).²³⁸ Jinak je však pandemie covidu-19 ona „černá labuť“.²³⁹

Loni se za hlavní starost Země vydávala klimatická změna (*climate change*). Někteří došli mínění, že bez zásadní proměny hospodářství a života se začne stupňovat. Leckde se tak vyhlašoval stav klimatické nouze (*climate emergency*). Klimatická změna stejně jako podíl lidí na ní je již tři desetiletí

²³⁶ Zajímavé je, že sloveso *promořit/promořovat* či podstatné jméno *promoření/promořování* (ve vidu dokonavém stejně jako nedokonavém) nemá alespoň ve velkých jazycích obdobu jako slovo významově odlišené příponou od záporně vnímaného *zamoření*.

²³⁷ Český *Smrtící epidemie*. V hlavních rolích Dustin Hofman, René Russo a Morgan Freeman jako vojenští lékaři brání šíření smrtící nákazy typu ebola, přičemž se odhaluje zneužití armádou. Dle Česko-Slovenské filmové databáze dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/7232-smrtici-epidemie/prehled/>>.

²³⁸ Český *Nákaza*. Film sleduje rozšíření nákazy typu SARS po celé planetě s desítkami milionů zemřelých, kdy se leckde hroutí státy a společnosti, v hlavních rolích Marion Cotillard, Matt Damon, Lawrence Fishburne, Jude Law. Dle Česko-Slovenské filmové databáze dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/273515-nakaza/prehled/>>.

²³⁹ TALEB, Nassim. *Černá labuť: následky vysoce nepravděpodobných událostí*. Litomyšl: Paseka, 2011.

předmětem debat. Také zde jsou slyšet popírači, mezi nimi hodně právě Češi. Mnohým váhavým pak tato horlivost připadala pokrytecká. Loňská mladá kazatelka Greta Thunberg se kvůli osobní úspoře leteckých emisí nechala do Ameriky převážet jachtou organizátora motosportu.

Nechtěl bych se zde poddávat úvahám, že pandemie covidu-19 je výstraha, již nám činí Příroda s velkým „P“ jako *Gaia*.²⁴⁰ Natožpak připouštět, že covid-19 je trest za požívání masa, nejen onoho lidově zmiňovaného nedopečeného netopýra ze zákoutí čínské kuchyně, jak uváděli radikální vegani a jak zaznívalo v Indii, dokud ji nákaza ještě nepostihla.

Podobnosti tu však jsou. Rizikovým se stalo počínání, jež se – včetně „tělo na tělo“ barů a diskoték části mládeže – dosud považovalo za zcela běžné. Pro mne jím byl třeba začátkem října pracovní oběd v pochopitelně již prázdné restauraci na pozvání ministerských úředníků po úmorném jednání komise, již jsem byl členem. Spalování fosilních paliv také staletí problém nebyl, stal se jím teprve při nárůstu spalin nad určitou mez v měřítku celé Země.

Něco je však jiné. Jakkoli změny klimatu se patrně zrychlují, tak se planetární ekosystém příští rok nezhroutí. Ještě chvíli tak lze žít jako dosud. Pandemická nouze (*pandemic emergency*) je urgentní. Pohromu působí již několikadenní otálení. Jiné jsou též důsledky. Mnozí nakažení, a nakonec též zemřelí či dlouhodobě poškození jsou důsledkem nezájmu či bezohlednosti bližních odmítajících omezení. Důsledky však pociťují jednotlivé národy. Románová teta Kateřina by to na podzim Čechům vytmavila upraveným příslovím „Každý národ je svého zdraví strůjcem“. Klimatická změna dopadá na lidstvo jako celek. Osobní pocítění důsledků vlastního chování tak chybí.

Máme-li odvrátit pohromu, musíme upustit od činností dosud běžných. Potřeba jsou měsíce, týdny zjevně nestačí. Naše mysl a mravy si s tím nevědí rady. Pak to pochopitelně nezvládá ani stát a zde sledované právo. Mnohé takové činnosti jsou přitom žádoucí, třeba vzdělávání. Někteří kolegové odmítali protiepidemická opatření prostě proto, že poctivě chtěli obnovit běžnou výuku. V případě klimatické změny jsou taková omezení třeba na desetiletí, ba staletí, tedy za obzor našich životů, za života našich potomků. Pokud je pandemická krize způsobená covidem-19 sprint, tak klimatická krize je maraton.

9.9. KONEC POHODY?

Pandemie covidu-19 představuje takové narušení běžných poměrů, jež by ještě loni bylo nejdivočejší noční můrou. Zaslouží promýšlet ze všelikých úhlů.²⁴¹ Stále však zůstává, dokonce kdybychom měli znova prožívat přísné *lockdowny*, řádově méně omezující a ničivá než válka. Už mezi námi nejsou ti, kteří by nám připomněli *hrůzy války*,²⁴² když remcáme a bědujeme. Třeba pedagogům lamentujícím nad distanční výukou lze připomenout „*tajne nauczanie*“ v nacisty okupované Polsku.

²⁴⁰ LOVELOCK, James. *Gaia: živoucí Planeta*. Praha: Mladá fronta, 1994.

²⁴¹ Např. sbírka esejů BOBEK, Miroslav - CÍLEK, Václav - DRBAL, Karel - GAJDA, Jan - HÁLA, Martin - HOGENOVÁ, Anna - HOLUB, Petr - HONZÁK, Radkin - HOSTOMSKÝ, Zdeněk - HRONOVÁ, Tereza - KOMÁREK, Stanislav - KONVALINKA, Jan - KOPECKÁ, Martina Viktorie - LEIEROVÁ, Martina - LIPOLD, Jan - MACHALA, Ladislav - NERUDOVOVÁ, Danuše - VÁCHA, Marek, *Doba koronavirová*, Praha: Nakladatelství Zed', 2020.

²⁴² Též psáno velkým písmenem jako cyklus obrazů *Los desastres de la guerra*, který vytvořil Francisco Goya (1746–1828), dostupné např. z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/Los_desastres_de_la_guerra>.

Pandemie covidu-19 všemi svými důsledky však třese mezinárodním společenstvím. Některé země jsou vítězové, mnohé další poražení. Leckteré doutnající ohnisko napětí dokáže vzplanout. Právě velký vítěz Čína sahá po malém vítězi Tchaj-wanu. Znovu válčí Arménie a Ázerbájdžán. Pro bohaté a Spojené státy americké, jakkoli již předtím hroživě společensky rozštěpené, se covid-19 stává velikou prohrou jejich dvousetletých dějin. Leckteré evropské státy jsou na prahu politické krize, která může být jen signálem širší a hlubší krize sociální, kulturní a civilizační. Lze předpokládat, že mezi nimi bude též Česko.

Ohrožením Země, respektive její biosféry jako našeho životního prostředí je přelidnění chudého světa a plýtvavý blahobyť světa bohatého. Lidé ze světa chudého jej mohou dosáhnout stěhováním, nebo rozvojem. Nejsou skromní záměrně.²⁴³ Dopady jsou přitom bohužel závažnější v chudších zemích, zde sucho může způsobit hladomor, třetí to jezdec apokalypsy.

V některých zemích může prudký hospodářský propad ve spojení se zhoršováním životního prostředí zapříčinit neklid a nepokoje. Výsledkem může být válka,²⁴⁴ druhý to jezdec apokalypsy. Evropané do ní sice nepotáhnou, dokázali by se však bránit?²⁴⁵ Leckterý čtenář si pomyslí, že přeháním. Budoucnost je ale otevřená. Ptejme se tak sebe sama, co jsme na silvestra 2019 očekávali od nového roku 2020?

Text odráží právní stav a skutečnost pandemie covidu-19 ke 25. prosinci 2020. Do tohoto dne bylo v Česku diagnostikováno 667.575 nakažených a evidováno 11.004 zemřelých.

Poděkování autora za nejrůznější názory, postřehy či zkušenosti či jejich zprostředkování v oblastech práva, etiky, medicíny, přírodních a společenských věd zasluhují Doc. JUDr. Pavel Koukal, Ph.D., Doc. JUDr. David Sehnálek, Ph.D., JUDr. Matěj Myška, Ph.D., Mgr. Tomáš Svoboda Ph.D. a JUDr. Zuzana Vikarská, MJUr., MPhil, Ph.D., Právnická fakulta Masarykovy univerzity; Mgr. Bc. Michal Koščík, MUDr. Mgr. Bc. Tomáš Vojtíšek, Ph.D. a doc. Mgr. Josef Kuře, Dr., Ph.D., Lékařská fakulta MU; prof. RNDr. Renata Veselská, Ph.D., MSc., Přírodovědecká fakulta MU; doc. PhDr. Iva Šmídová, Ph.D., Fakulta sociálních studií MU; Mgr. Veronika Smítková a Mgr. Jana Klimentová, Rektorát MU; Doc. JUDr. Petr Šustek, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy; doc. JUDr. Filip Melzer, Ph.D., LL.M., Právnická fakulta Univerzity Palackého; JUDr. Jan Malíř, Ph.D., LL.M., a doc. JUDr. Tomáš Doležal, Ph.D., Ústav státu a práva AV ČR; prof. Attila Vincze, Andrassy-Universität Budapest; MUDr. Ivan Svoboda, Fakultní nemocnice Brno; prof. MUDr. Pavel Ševčík, CSc., Fakultní nemocnice Ostrava; JUDr. Jaroslav Blatný, Všeobecná zdravotní pojišťovna; MUDr. Iveta Kummerová (Affidea Brno); Jana Vězdová (Fakultní nemocnice u svaté Anny) a mnozí další.

²⁴³ Zalidnění Země, populační exploze, dopad industriální moderní technologické společnosti a hospodářství je v ekologickém hnutí předmětem rozdílných pohledů a důrazů po desetiletí, zmínit lze například teorie a politické postoje minulých či současných guru environmentalismu, jimiž byl Arne Naess a je George Monbiot.

²⁴⁴ Nejvíce slyšet bylo varování, které učinil velitel britských ozbrojených sil generál Nick Carter, viz např. HAYNES, Deborah. Risk of new world war is real, head of UK armed forces warns. *SkyNews*. 8. 11. 2020, dostupné z: <[Risk of new world war is real, head of UK armed forces warns | UK News | Sky News](#)>.

²⁴⁵ Jako důsledek *youth bulge* zejména na Blízkém východě a v Africe dle tezí o souvislosti demografie a válek v dějinách, jak je vyjádřil HEINSONN, Gunnar. *Söhne und Weltmacht. Terror im Aufstieg und Fall der Nationen*. Zürich: Orell und Füssli, 2003.

Vděčnost autora mají studenti a kolegové, kteří mu zprostředkovali osobní a rodinné zkušenosti s proděláním covidu-19 či podezřením na něj, souvisejícím trasováním, testováním, izolací, karanténou a případnou hospitalizací.

REFERENČNÍ SEZNAM:

ALCHON, Suzanne Austin. *A Pest in the Land: New World Epidemics in a Global Perspective*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2003.

ALEXIS, Robert. Lessons from New Zealand's COVID-19 outbreak response. *The Lancet – online first*. Dostupné z: <[https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30237-1](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30237-1)>.

ARCURI, Alessandra – VIOLI, Federica – PAULINI, Sophia – TRIEFUS, Stephanie. Investment Law in Corona Times: How Myths Fuel Injustice. *Verfassungsblog* [online]. 17. 6. 2020. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/investment-law-in-corona-times-how-myths-fuel-injustice/>>.

AYASCH, Esther. COVID-19 eine Renaissance für §§ 178, 179 StGB. *Zeitschrift für Gesundheitsrecht*. 2020, 2, s. 53–57.

BOBEK, Miroslav - CÍLEK, Václav - DRBAL, Karel - GAJDA, Jan - HÁLA, Martin - HOGENOVÁ, Anna - HOLUB, Petr - HONZÁK, Radkin - HOSTOMSKÝ, Zdeněk - HRONOVÁ, Tereza - KOMÁREK, Stanislav - KONVALINKA, Jan - KOPECKÁ, Martina Viktorie - LEIEROVÁ, Martina - LIPOLD, Jan - MACHALA, Ladislav - NERUDOVOVÁ, Danuše - VÁCHA, Marek. *Doba koronavirová*. Praha: Nakladatelství Zed', 2020.

BONADIO, Enrico – BALDINI, Andrea. COVID-19, Patents and the Never-Ending Tension between Proprietary Rights and the Protection of Public Health. *European Journal of Risk Regulation*. s. 390-395.

CALLAWAY, Ewen. Russia's fast-track coronavirus vaccine draws outrage over safety. *Nature*. 2020, Vol. 584, August, s. 334–335.

ČAPEK, Karel. *Válka s Mloky*. 20. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1981.

ČAPEK, Karel. *Dramata: Loupežník – R.U.R. – Věc Makropulos – Bílá nemoc – Matka*. Praha: Československý spisovatel, 1994.

DIENSTBIER, Jakub – DERKA, Viktor – HORÁK, Filip. Ústavnost mimořádných opatření podle zákona o ochraně veřejného zdraví. *Právník*. 2020, č. 5, s. 417–432.

DOSHI, Peter. Covid-19: Do many people have pre-existing immunity? *British Medical Journal*. 2020, s. 370 (zveřejněno 17. 9. 2020). Dostupné z: <<https://doi.org/10.1136/bmj.m3563>>.

DOWDY, Avid – D'SOUZA, Gypsyamber. COVID-19 Testing: Understanding the "Percent Positive". John Hopkins Bloomberg School of Public Health, Covid-19 School of Public Health Experts. 10. 8. 2020. Dostupné z: <<https://www.jhsph.edu/covid-19/articles/covid-19-testing-understanding-the-percent-positive.html>>.

DROSTEN, Christian. SARS. Weltreise eines neuen Virus. *Biologie in unserer Zeit*. 2003, Bd. 33, Nr. 4, s. 212– 213.

DENEEN, Patrick J. *Proč selhal liberalismus*. Praha: Academia, 2019.

DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Lex Covid (č. 191/20 Sb., č. 209/2020 Sb., č. 210/2020 Sb.) – komentář*. Wolters Kluwer, 2020.

DUDDEN, Alexis – MARKS, Andrew. South Korea took rapid, intrusive measures against Covid-19 – and they worked. *Guardian.com*. 20. 3. 2020. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/20/south-korea-rapid-intrusive-measures-covid-19>>.

FOURNIER, Théo – MEYER-RESENDE, Michael et al. *Phase two of covid-19 responses across the EU – the rule of law stress test continued*. Democracy Reporting International. 27. 7. 2020. Dostupné z: <https://democracy-reporting.org/dri_publications/phase-two-of-covid-19-responses-across-the-eu-the-rule-of-law-stress-test-continued/>.

FRIEHE, Matthias. Was heißt hier immun?: Quarantäne, Bundestagsabgeordnete und die Funktionsfähigkeit des Parlaments. *VerfassungsBlog* [online]. 11. 3. 2020. Dostupné z: , DOI: 10.17176/20200311-165331-0.

GORBALENYA, Alexander E. et al. (CORONAVIRIDAE STUDY GROUP OF THE INTERNATIONAL COMMITTEE ON TAXONOMY OF VIRUSES). The species Severe acute respiratory syndrome-related coronavirus: classifying 2019- nCoV and naming it SARS-CoV-2. *Nature mikrobiology*. 2020, Vol. 5, 4, s. 536–544. Dostupné z: <<https://doi.org/10.1038/s41564-020-0695-z>>.

GREENHALGH, Trisha – SCHMID, Manuel B. – CZYPIONKA, Thomas – BASSLER, Dirk – GRUER, Laurence. Face masks for the public during the covid-19 crisis. *BMJ*. 2020, 369. Dostupné z: <<https://www.bmj.com/content/369/bmj.m1435>>.

HAMPSHIRE, Adam et al. Cognitive deficits in people who have recovered from COVID-19 relative to controls: An N=84,285 online study. *MedRxiv*. 2020, 20. 10. 2020. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.1101/2020.10.20.20215863>.

HEINSONN, Gunnar. *Söhne und Weltmacht. Terror im Aufstieg und Fall der Nationen*. Zürich: Orell und Füssli, 2003.

HORA, Petr. *Toulky českou minulostí*. 2. díl. Praha: Práce, 1991.

HUBÁČEK, Petr. Nově popsaný koronavirus SARS-Cov-2 a jeho biologické souvislosti. *Farmakoterapeutická revue*. 2020, roč. 5, Supl. 1, s. 15–16.

HUI, Mary. Why won't the WHO call the coronavirus by its name, SARS-CoV-2? *Quartz*. 18. 3. 2020. Dostupné z: <<https://qz.com/1820422/coronavirus-why-wont-who-use-the-name-sars-cov-2/>>.

JACKSON, Emily. *Medical Law. Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, 2006.

KATNITSCHIG, Matthew. Coronavirus: The incompetence pandemic. *Politico.eu*. 16. 3. 2020. Dostupné z: <<https://www.politico.eu/article/coronavirus-europe-incompetence-pandemic/>>.

KING, Stephen. *The Stand*. 1990. (český překlad Tomáše Zábranského KING, Stephen. *Svědectví*. Praha: BetaDobrovský, 2008).

KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*. C. H. Beck, 2015.

KLAFKI, Anika. Wer bekommt den knappen Covid-19-Impfstoff?: Iustitia Distributiva und die rechtlichen Fallstricke medizinischer Priorisierungsentscheidungen. *Verfassungsblog* [online]. 22. 9. 2020. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/wer-bekommt-den-knappen-covid-19-impfstoff/>>.

KOLDINSKÁ, Kristina – TOMEŠ, Igor – KŘEPELKA, Filip (eds). *Sociální právo EU*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

KOUDELKA, Zdeněk. Nouzové zákonodárství a roušky. *Právník*. 2020, č.12, s. 956-968.

KRÝSA, Ivo – KRÝSOVÁ, Zdena. *Zákon o ochraně veřejného zdraví: komentář*. Wolters Kluwer, 2016.

KŘEPELKA, Filip. Složitá a zdlouhavá propojování zdravotnictví v Evropské unii. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2014, č. 3, s. 1–43.

KŘEPELKA, Filip. Public Interest, Public Health and the Covid-19 Pandemic. In: POTÁCS, Michael – TICHÝ, Luboš. *Public Interest in Law*. Intersentia. 2021, s. 347–366.

LOVELOCK, James. *Gaia: živoucí Planeta*. Praha: Mladá fronta, 1994.

MAYER-LADEWIG, Jens – NETTESHEIM, Martin – RAUMER, Stefan. EMRK. *Europäische Menschenrechtskonvention*. Handkommentar. 4 vydání. Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag, 2017.

MELZER, Filip. Covid-19: poskytování náhrad za újmy vyvolané krizovými opatřeními. *Bulletin advokacie*. 2020, č. 4, s. 13–22. Dostupné též z: <<https://advokatnidenik.cz/2020/03/23/poskytovani-nahrad-za-ujmy-vyvolane-krizovymi-opatrenimi-v-prubehu-koronavirove-pandemie/>>.

MELZER, Filip. Poskytování náhrad za újmy vyvolané opatřeními Ministerstva zdravotnictví po jejich zrušení. *Advokátní deník online*. 21. 5. 2020. Dostupné z: <<https://advokatnidenik.cz/2020/05/21/poskytovani-nahrad-za-ujmy-vyvolane-mimoradnymi-opatrenimi-ministerstva-zdravotnictvi-po-jejich-zruseni/>>.

MICHÉA, Jean-Claude. *Tajnosti levice: Od ideálu osvícenství k triumfu neomezeného kapitalismu*. Praha: Masarykova dělnická akademie, 2019.

O'LEARY, Naomi. The West has failed – US and Europe have made a mess of handling the crisis. *Irishtimes.com*. 31. 10. 2020. Dostupné z: <<https://www.irishtimes.com/opinion/the-west-has-failed-us-and-europe-have-made-a-mess-of-handling-the-crisis-1.4395473>>.

OLIVARIUS, Kathryn. The Dangerous History of Immunoprivilege. *The New York Times*. 12. 4. 2020. Dostupné z: <<https://www.nytimes.com/2020/04/12/opinion/coronavirus-immunity-passports.html>>.

PAN, An et al. Association of Public Health Interventions With the Epidemiology of the COVID-19 Outbreak in Wuhan, China. *Journal of the American Medical Association*. 2020, Vol. 323, No. 19, May 19, s. 1915–1923. Dostupné z: doi: 10.1001/jama.2020.6130.

PHILLIPS, Nicky – CYRANOSKI, David – MALLAPATY, Smriti. A leading coronavirus vaccine trial is on hold: scientists react. *Nature*. 2020, Sep 9. Dostupné z: doi: 10.1038/d41586-020-02594-w. Epub ahead of print. PMID: 32908295.

POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět*. Praha: SNKL, 1958.

PUEYO, TOMÁS. Coronavirus: the Hammer and the Dance. Dostupné z: <<https://medium.com/@tomaspueyo/coronavirus-the-hammer-and-the-dance-be9337092b56>>.

RUBIN, Rita. As Their Numbers Grow, COVID-19 "Long Haulers" Stump Experts. *Journal of American Medical Association*. 2020, Sep 23. Dostupné z: doi: 10.1001/jama.2020.17709. Epub ahead of print. PMID: 32965460.

REICH, Warren T. (ed.). *Encyclopedia of Bioethics*. 2. vydání. New York: Macmillan, 1995. (BEAUCHAMP, D. E. Philosophy of Public Health. In: *Encyclopedia of Bioethics*, s. 2161–2165. GRAD, Frank P. Philosophy of the Law of Public Health. In: *Encyclopedia of Bioethics*, s. 2173–2177).

RIPPERGER, Tyler J. et al. Orthogonal SARS-CoV-2 Serological Assays Enable Surveillance of Low Prevalence Communities and Reveal Durable Humoral Immunity. *Immunity*. 2020, Vol. 53, Iss. 5, s. 925–933. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.1016/j.immuni.2020.10.004>.

SHEN, Changxing et al. Comparative Analysis of Early-Stage Clinical Features Between COVID-19 and Influenza A H1N1 Virus Pneumonia. *Front Public Health*. 2020, Vol. 8, Art. 206, May 15. Dostupné z: doi: 10.3389/fpubh.2020.00206. PMID: 32574297; PMCID: PMC7243732.

SHIBO, lang et al. A distinct name is needed for the new coronavirus. *The Lancet*. 2020, Vol. 395, Iss. 10228. Dostupné z: <[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30419-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30419-0)>.

SOMVICHIAN-CLAUSEN, Austa. Countries led by women have fared better against coronavirus. Why? *TheHill.com*. 18. 4. 2020. Dostupné z: <<https://thehill.com/changing-america/respect/equality/493434-countries-led-by-women-have-fared-better-against>>.

ŠTEFAN, Marek – GREBENJUK, Vyacheslav. Terapeutické možnosti infekce covid-19. *Farmakoterapeutická revue*. 2020, roč. 5, Suppl. 1, s. 65–68.

TALEB, Nassim. *Černá labuť: následky vysoce nepravděpodobných událostí*. Litomyšl: Paseka, 2011.

TILLET, Richard L. et al. Genomic evidence for reinfection with SARS-CoV-2: a case study. *The Lancet Infectious Diseases* [online]. 2020, Oct 12. Dostupné z: <[https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30764-7](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30764-7)>.

ŠUSTEK, Petr – HOLČAPEK, Tomáš – ŠOLC, Michal. Doporučení pro tzv. off-label použití léčivých přípravků pro pacienty s COVID-19. *Anesteziologie a intenzivní medicína*. 2020, Vol. 31, č. 3, s. 119-123.

VIKARSKÁ, Zuzana: Czechs and Balances – If the Epidemiological Situation Allows... *Verfassungsblog* [online]. 20. 5. 2020. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/czechs-and-balances-if-the-epidemiological-situation-allows/>>, DOI: <https://doi.org/10.17176/20200520-133608-0>.

VOGT, Paul Robert. COVID-19 – eine Zwischenbilanz oder eine Analyse der Moral, der medizinischen Fakten, sowie der aktuellen und zukünftigen politischen Entscheidungen. Gastkommentar von Prof. Dr. med. Dr. h. c. Paul Robert Vogt. *Die Mittelländische Zeitung* [online]. 9. 4. 2020. Dostupné z: <<https://www.mittellaendische.ch/covid-19-analysen-von-prof-dr-med-dr-h-c-paul-robert->

[vogt/covid-19-eine-zwischenbilanz-oder-eine-analyse-der-moral-der-medizinischen-fakten-sowie-der-aktuellen-und-zukünftigen-politischen-entscheidungen/#gsc.tab=0>](#).

WALTZER LEAVITT, Judith. *Typhoid Mary*. Boston: Beacon Press, 1996.

WONDRÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích: o moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách*. Praha: Triton, 1999.